

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

K ÚLOZE BAVORŮ ZE STRAKONIC A RYTÍŘSKÉHO ŘÁDU
JOHANITŮ VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ STRAKONICKA
VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU

Vedoucí práce: PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Autorka: Hana Krajčová

Studijní obor: Historie

Ročník: 3

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 30. 7. 2009

Anotace

Předmětem zájmu předkládané bakalářské práce na téma *K úloze Bavorů ze Strakonice a rytířského řádu johanitů ve výtvarném umění Strakonicka vrcholného středověku* je zkoumání vzájemných vztahů šlechtického rodu Bavorů ze Strakonice a johanitského řádu ve Strakonících a jejich významu pro výtvarné umění středního Pootaví ve 13. a v první polovině 14. století. Na základě písemných pramenů a jednotlivých uměleckých a architektonických děl, především nástěnných maleb, křtitelnic a staveb církevních i panských, je poukázáno na iniciátory těchto děl.

Annotation

Subject of interest submitted bachelor works under the headline *The influence of Bavarians from Strakonice and a knight order of johanit on visual arts in Strakonice region during the peak of The Middle Ages* is to examine a mutual relationship of the noble family of Bavar from Strakonice and johanit order from Strakonice and their relevance in visual arts of the middle Pootaví from the 13. to the first half of the 14. century. Written records, individual art works and architecture, above all wall paintings, baptisteries and ecclesiastical and lord buildings point out to initiators of those works.

OBSAH

Obsah	5
I. Úvod	6
II. Ve znamení stěely a dvorské kultury	12
II. 1. Bavorové ze Strakonice	12
II. 2. Bavorové ze Strakonice v dvorské kultuře	20
III. Ve znamení johanitského kříže	28
III. 1. Johanitský řád v českých zemích a vývoj strakonické komendy.....	28
III. 2. Role johanitů v duchovní správě, školství a špitálnictví	34
IV. Architektura a sochařství	40
IV. 1. Johanitská strakonická huť a sféra její vlivu	40
IV. 2. Zakladatelská činnost členů bavorovského rodu	44
IV. 3. Křtitelnice a socha Madony Strakonické	49
V. Strakonická malířská dílna v 1. polovině 14. století	52
V. 1. Uspořádání maleb ve strakonické komendě	52
V. 2. Rozbor jednotlivých aspektů strakonických maleb	58
V. 3. Nástěnné malby v Pičíně a Čkyni	68
VI. Závěr	73
VII. Seznam použitých pramenů a literatury	76
VIII. Obrazová příloha	82
IX. Seznam vyobrazení	99

I. ÚVOD

Předmětem zájmu předkládané bakalářské práce na téma *K úloze Bavorů ze Strakonice a rytířského řádu johanitů ve výtvarném umění Strakonicka vrcholného středověku* je zkoumání vzájemných vztahů šlechtického rodu Bavorů ze Strakonice a johanitského řádu ve Strakonících a jejich významu pro výtvarné umění Strakonicka ve 13. a v první polovině 14. století. Cílem práce je objasnit okolnosti vzniku vybraných uměleckých a architektonických děl, nacházející se především na území Strakonicka, ale i v jiných oblastech, kde vlastnili své majetky buď Bavorové ze Strakonice nebo johanité ze strakonické komendy. Dále zjistit, kdo z nich mohl být jejich donátorem.

Bavorové ze Strakonice patřili k nejdůležitějším středověkým rodům na našem území. Působili v jihočeském regionu od 13. století až do počátku století patnáctého a byli to právě oni, kdo přivedl johanitský řád ve 13. století do oblasti jižních Čech. Darovali johanitům polovinu svého hradu ve Strakonících, ve které Bavorové založili komendu. Tak nevzniklo jen neobvyklé spojení světského a církevního sídla, ale především dlouhodobý vztah těchto představitelů, kteří vyznávali společné hodnoty.

Z vybraných uměleckých děl svým rozsahem i významem vystupuje do popředí christologický cyklus nástěnných maleb z první poloviny 14. století, nacházející se v johanitské komendě ve Strakonících. Další nástěnné malby ze strakonické malířské dílny se nalézají v Pičíně a Čkyni. Důležitý hmotný pramen představují kamenné křtitelnice v Radomyšli a Horažďovicích. Jsou zajímavé obzvláště svými heraldickými a ikonografickými vyobrazeními. Tomu všemu předcházela socha Madony Strakonické přibližně z konce 13. století. Jedná se o ojedinělý výtvarný poměr tehdejší domácí sochařské tvorby. Nejen písemné prameny, ale i díla umělecká a architektonická, stejně tak heraldické, ikonografické či epigrafické prvky, které tyto hmotné prameny zdobí, tvoří důležitou složku při objasňování vzniku jednotlivých děl.

Pod pojmem Strakonicko jsem zahrнула oblast, odpovídající dnes svým rozsahem strakonickému okresu. K tomu jsem navíc připojila pouze Horažďovice, náležící sice nyní ke klatovskému okresu, ale dříve byly osudy tohoto města značně spojené s osudy Strakonice. Strakonicko a Horažďovicko vytváří přibližně oblast středního Pootaví. Majetky výše uvedeného rodu a komendy existovaly i mimo tuto oblast, ale většinou, až na několik výjimek, se objevovaly jejich majetky současně na stejných místech. Tato skutečnost je způsobena tím, že Bavorové jim mnohokrát věnovali své statky, někdy úplně celé. Proto spatřujeme johanity i na místech daleko od Strakonice, a to až v Pičíně

na Příbramsku či Zdíkovci na Prachaticku. Jinak si mimo těchto dvou lokalit strakonická komenda budovala svou majetkovou základnu hlavně na Strakonicku.

O vztahu johanitů a Bavorů ze Strakonic a jejich významu pro výtvarné umění Strakonicka zatím nebylo souvisle pojednáno. Doposud se objevily pouze práce, které zkoumaly některé části tohoto tématu.

Ve druhé kapitole své práce pojednávám nejprve o genealogii a historii rodu Bavorů ze Strakonic v kontextu politického vývoje v Českém království ve 13. až 14. století. V druhé části tohoto oddílu jsem se zaměřila na vztah tohoto rodu k dvorské kultuře a na její projevy v životě těchto velmožů.

Historii Bavorů ze Strakonic nebyla poměrně dlouhou dobu věnována pozornost. Ve starší i v novější literatuře se o nich objevily jen nepatrné zmínky většinou v souvislosti s jednotlivými českými panovníky nebo v pracích zabývajících se českými či regionálními dějinami.¹ Důležitým krokem v tomto ohledu byla práce B. Lifky. Věnoval se dějinám městečka Radomyšl, které bylo nejdříve v majetku tohoto šlechtického rodu a poté patřilo strakonickým johanitům. Při své práci vyhledal většinu písemných pramenů vztahujících se k tomuto rodu a na jejich základě pojednal o historii Bavorů ze Strakonic.² Názory k problematické genealogii a sporné otázce spřízněnosti strakonických Bavorů s moravskými se částečně věnoval A. Sedláček, A. Birnbaumová, J. Kuthan a okrajově V. Mencl a D. Meclová. Monografii o osudech Bavorů ze Strakonic nazvanou *Bavorové erbu střely* napsala až S. Kotlářová. Shrnula také poznatky o architektuře a pečetích Bavorů. Pečetěmi se již zabýval K. Maráz³

---

¹ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého XI*, Praha 1997²; TÝŽ, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*, Písek 1913; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I, III – IV*, Praha 1928; Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993; Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007; Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*, Praha 1995; Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007; TÝŽ, *Počátky Čech královských 1198 – 1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002; TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998; Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, Praha 1917; TÝŽ, *České dějiny II, část I, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935; TÝŽ, *České dějiny II, část IV, Karel IV. Za císařskou korunou*, Praha 1948; Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země koruny české II – III*, Praha – Litomyšl 2000 – 2003.

² Bohumír LIFKA, *Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí*, Radomyšl 1993; O vztahu Bavorů ze Strakonic k Radomyšli pojednal také Bořivoj NECHVÁTAL, *Radomyšl – raně středověké pohřebiště*, Praha 1999; TÝŽ, *Donace Bolemily, manželky Bavora ze Strakonic a nejstarší zprávy o Radomyšli*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, č. 2, s. 77-88.

³ A. SEDLÁČEK, *Hrady*; Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Město Strakonice*, Praha 1947; Jiří KUTHAN, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1977; TÝŽ, *Johanitská komenda ve Strakonících v raném středověku*, JSH 36, 1967, č. 3, s. 117-129, 165-173; Václav MENCL, *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, ZPP XX, 1960, s. 9-26; Dana MENCLOVÁ, *České hrady I*, Praha 1972; Simona KOTLÁŘOVÁ, *Bavorové erbu střely*, České Budějovice 2004; Karel MARÁZ, *Výtvarná stránka pečetí Bavoroviců. Nad prací Františka Beneše – pečetí světských feudálů ze Strakonic*, 1996. Uloženo v SOKA Strakonice.

Následující kapitola je zaměřena na hospodářský vývoj strakonické komendy s ohledem na dějinný vývoj johanitského řádu v českých zemích a hlavního centra tohoto řádu ve 13. a 14. století. Poté jsem se zabývala rolí johanitů v duchovní správě Strakonicka, jejich špitální činností či zakládáním dalších řádových domů komendou ve Strakonících. Zmínila jsem se také o řádové škole při kostele sv. Vojtěcha, kterou vedli johanité.

Strakonická komenda a vůbec dějiny johanitského řádu se staly častým zájmem mnoha badatelů. K nejstarším pracím v českém prostředí patří dílo A. Č. Ludikara. Ten dokonce uvádí první zmínku o existenci Strakoníc v roce 1228, což ovšem nelze nikterak potvrdit.⁴ Hospodářskou stránku komendy či postavení a správu patronátních kostelů johanitského řádu zpracoval již M. Svoboda. Při zjišťování správy těchto kostelů byly důležitým pramenem konfirmační a erekční knihy, poskytující informace o patronátních právech a o instalacích jednotlivých duchovních správců. Komendě ve Strakonících se také věnoval J. Mitáček a další. Johanité v Radomyšli se stali předmětem zájmu B. Lifky.⁵ Mnohé o stavu strakonické komendy vypovídají vizitační zprávy z roku 1373.⁶

Třetí část je věnována architektuře a sochařství, zejména strakonické stavební huti johanitů, působící v jihočeském regionu hlavně ve 13. století. O podobě a vývoji této stavební huti publikoval zatím nejobsáhleji již několikrát v 60. a 70. letech J. Kuthan. Před ním se tomuto tématu věnoval částečně V. Mencl v rámci západočeské architektury či D. Menclová. Ta ovšem ve svých dílech podstatě převzala závěry V. Mencla.⁷ Velkého zájmu se také dočkal strakonický hrad, který spolu s venkovskými

---

⁴ A. Č. LUDIKAR, *O řádu maltánském se zvláštním zřetelem na Čechy*, Klatovy 1878; Berthold WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád johanitů ve středověku. Kulturní dějiny řádu*, Praha 2008; TÝŽ, *Die Vasallen Christi. Kulturgeschichte des Johanniterordens im Mittelalter*, Wien-Köln-Graz 1988; Jiří POŘÍZKA, *Řád maltézských rytířů. Z Palestiny na Via Condotti*, Praha 1997; František SKŘIVÁNEK, *Rytíři svatého Jana Jerusalemského u nás*, Praha 1998² a mnoho dalších.

⁵ Miroslav SVOBODA, *Hospodaření strakonické komendy johanitů do poloviny 15. století*, ČNM 170, 2001, č. 1-2, s. 1-21; TÝŽ, *Postavení a správa patronátních kostelů johanitského řádu v předhusitských Čechách*, ČNM 174, 2005, č. 1-2, s. 1-21; Lukáš PEŠKA – Miroslav SVOBODA, *Příspěvek k problematice pečeti johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století*, SPFFBU(C) 46, 2001, s. 41-46; Jiří MITÁČEK, *Strakonice ve struktuře české provincie řádu johanitů za vlády Lucemburků (1310 – 1419)*, JSH 75, 2006, s. 40-59 a další; Josef EMLER – František Antonín TINGEL (edd.), *Libri Confirmacionum ad beneficia ecclesiastica Pragensem I - X*, Praha 1868 – 1889; *Libri erectionum arcidiecesi Pragensi I - VI*, Praha 1873 – 1927; B. LIFKA, c. d; Ondřej FIBICH, *Rytíři svatého Jana. Aneb duše jihočeské krajiny kolem Radomyšle*, Písek 2004.

⁶ Václav NOVOTNÝ (ed.), *Inquisitio domorum hosp. S. Joh. Hierosolimitani 1373*, Praha 1900.

⁷ Jiří KUTHAN, *Gotická architektura v jižních Čechách*, Praha 1975; TÝŽ, *Středověká architektura*; TÝŽ, *Johanitská komenda*; TÝŽ, *Architektura jižních Čech v první polovině 13. století*, JSH 39, 1970, č. 3-4, s. 145-153, 201-209; TÝŽ, *Architektura strakonické huti a sféra jejího vlivu v období 1220-1240*,

kostelíky náleží k nejdůležitějším dílům strakonické huti. Kromě již níže zmíněných prací J. Kuthana se zabývala podobou hradu hlavně A. Birnbaumová a mnozí další.⁸ Poté jsem ještě poukázala na zakladatelskou činnost u členů rodu Bavorů ze Strakonice. Sochařství reprezentuje mimořádně zajímavá socha Madony Strakonické. Pochází přibližně z konce 13. století a svým charakterem vybočuje z rámce domácí tvorby.

Součástí této kapitoly je pojednání o gotických křtitelnicích v Radomyšli a Horažďovicích. Jsou zdobené symbolickými a heraldickými znaky ve štítkách. Radomyšlské křtitelnici byla zatím věnována větší pozornost než horažďovické. F. Skřivánek křtitelnici v Radomyšli klade do poslední čtvrtiny 14. století na základě především dvou znaků, střely a hvězdy. Střela se podle něj váže k Vilémovi ze Strakonice (†1359) a hvězda náleží jeho manželce, Markétě ze Šternberka (asi † 1375), která byla rezidentkou v Radomyšli.⁹ Nabízí se otázka, zda se nejedná o přepis. Autor měl zřejmě na mysli předposlední čtvrtinu 13. století, vzhledem k důvodům, jenž uvedl. Pojednání o této křtitelnici připravoval také již zemřelý R. Nový, který nestačil práci publikovat. Právě R. Novému věnoval B. Nechvátal svou práci o této křtitelnici. Upozornil, že při určování znaků by mohly více napovědět heraldické znaky umístěné na svornících radomyšlského kostela, vzniklé během druhé gotické přestavby kostela v letech 1372 až 1388. A právě do této doby zařadil i vznik křtitelnice. Obsah práce B. Nechvátala převzala S. Kotlářová.¹⁰ Je nutné podotknout, že všichni tito badatelé měli k dispozici pouze dvanáct štítků se znaky, zbylá část křtitelnice totiž byla tehdy zadržena. Až v roce 2003 O. Fibich odkryl dosud neznámé čtyři znaky. Bádání O. Fibicha je dosud tak nejrozsáhlejší. Ten označuje křtitelnici za dar Viléma ze Strakonice, kterou nechal zhotovit krátce před svou smrtí v roce 1359. Autor také považuje tento předmět za projev mariánské úcty a přišel s domněnkou, že jednotlivé znaky umístěné proti sobě tvoří komunikační dvojice, které tak dokáží až dodnes vyprávět příběhy.¹¹

JSH 38, 1969, č. 3, s. 121-129; V. MENCL, *Počátky*; D. MENCLOVÁ, *České hrady I*; TÁŽ, *Blatná: státní hrad, město a památky v okolí*, Praha 1964.

⁸ J. KUTHAN, viz pozn. 8; Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Strakonický hrad*, Praha 1947; TÁŽ, *Stavební vývoj hradu a města Strakonice*, in: Strakonice propagace a adresář, Strakonice 1933, s. 141-155; Ferdinand J. LEHNER, *Hrad Strakonice s klášterem sv. Vojtěcha*, Method 29, 1903, s. 21-28; Emanuel POCHÉ, *Strakonický hrad a jeho malířská výzdoba*, Ročenka dějin umění na rok 1932, Praha 1933, s. 30-46; TÝŽ a kol., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980, s. 430-437; Anežka MERHAUTOVÁ – Dobroslav LÍBAL - Milada VILÍMKOVÁ, *Strakonický hrad. SÚRUMO*, Praha 1967.

⁹ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 45.

¹⁰ B. NECHVÁTAL, *Středověká křtitelnice*, s. 253-257; S. KOTLÁŘOVÁ, s. 134-135.

¹¹ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 43, 45; Bořivoj NECHVÁTAL, *Středověká křtitelnice v Radomyšli u Strakonice. Památce Rostislava Nového (1932 – 1996)*, Výběr 34, 1997, č. 34, s. 253-257; S. KOTLÁŘOVÁ, c. d., s. 134-135, O. FIBICH, *Rytíři*, s. 200-207.

Čtvrtá kapitola pojednává o nejvýznamnějším z vybraných uměleckých děl. Jedná se o nástěnné malby pokrývající prostory johanitské komendy - kapitulní síň, ambit a západní zeď kostela sv. Prokopa. Vnější stěny ambitu zdobí rozsáhlý christologický cyklus, popisující veřejnou činnost Krista, jeho zázraky a podobenství až do období jeho utrpení. Na východní stěně ambitu se původně nacházela další část cyklu, která líčila Kristovo mládí. Součástí výmalby je také monumentální obraz Panny Marie Ochránitelky a obraz řady apoštolů. Tento strakonický christologický cyklus představuje významné dílo středoevropského malířství ve 14. století. Navíc i v hradní kapli Bavorů ze Strakonic se dochoval zlomek malby tzv. kola Štěstěny. Výzdoba strakonického hradu probíhala v letech 1310/1320 až 1350. Dokonce na vnitřní stěně ambitu se nachází zlomek postavy biskupa, jenž zřejmě vznikl již v poslední čtvrtině 13. století. V průběhu první poloviny 14. století se ve Strakonících vytvořilo nové malířské centrum. Strakonická malířská dílna působila rovněž na dalších državách Bavorů ze Strakonic ve Čkyni a Pičíně. Práce této malířské dílny ovlivnila podobu i jiných významných děl jihočeského regionu ve 14. století.

První snahy o rozbor a interpretaci nástěnných maleb v johanitské komendě se objevily již ve starší literatuře na počátku století dvacátého. První zmínku přinesl už Světozor v letech 1867 až 1868. Stručně se o nich zmiňuje A. Sedláček. Ikonografický rozbor provedl až E. Poche, který poukázal na souvislost cyklu s biblemi chudých a s domácí knižní malbou, ale také na příbuznost s italskou i francouzskou malbou. Vznik cyklu kladl do konce první poloviny 14. století. V roce 1937 byly napsány další dvě práce, jednak V. Wagnera a J. Plaché-Gollerové. J. Plachá-Gollerová podstatě navázala na názory E. Pocheho. Počátek padesátých let 20. století přinesl objev obrazu Panny Marie Ochránitelky v ambitu a postav sv. Jakuba Menšího a sv. Filipa v kapitulní síni. Shrnutí těchto objevů a celkový ikonografický rozbor strakonických nástěnných maleb, jejich zasazení do rámce evropského malířství 14. století a pátrání po možných předlohách přinesly V. Dvořáková a A. Merhautová-Livorová. Poté byly jejich závěry publikovány v komplexní práci *Gotická nástěnná malba v českých zemích I (1300 – 1350)*.¹² Strakonické malby jsou zmiňované ještě v dalších pracích souhrnného

---

¹² Světozor I, 1867, s. 15-17, 24, 37, 57-58; TAMTÉŽ II, 1868, s. 210; A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*; V. WAGNER, *Fresky kláštera ve Strakonících*, Život XV, 1936 - 1937, s. 169-173; E. POCHE, *Strakonický hrad a jeho malířská výzdoba*, Ročenka dějin umění na rok 1932, Praha 1933, s. 30-46; Jitka PLACHÁ-GOLLEROVÁ, *Nástěnné malby strakonické*, Strakonicko II, 1936, s. 70-77; Vlasta DVOŘÁKOVÁ, *Nový objev nástěnných maleb raně gotických maleb ve strakonickém ambitu*, ZPP 1955, s. 20-24; Vlasta DVOŘÁKOVÁ – Anežka MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby johanitské komendy ve*

charakteru. Důležitou událostí bylo uskutečnění mezinárodního kolokvia *Středověké nástěnné malby 14. až počátku 15. století v jižních Čechách a v Horním Rakousku*, které se konalo v roce 1992 ve Strakonících. Ke strakonickým malbách zde uvedli své články P. Kalina, K. Stejskal, G. Schmidt či Z. Všetěčková.¹³ Tato autorka se také věnovala malbám v Pičíně. O malbách ve Čkyni nebylo dosud příliš publikováno.¹⁴

Velice těsné vztahy strakonických johanitů s pány Bavy ze Strakoníc, kteří drželi zakladatelská práva ke komendě, způsobují, že je mnohdy obtížné rozlišit jejich podíl na zřizování zmíněných uměleckých a architektonických děl.

Strakonících, Umění 1956, č. 4, s. 274-334; Jaroslav PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba v zemích českých I*, Praha 1958, 126-149.

¹³ Jiří KRÁSA a kol., *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984, s. 298-299; Jan ROYT, *Středověké malířství v Čechách*, Praha 2002, s. 30; Karel STEJSKAL, *Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 1978; Pavel KALINA, *Beweinung Christi aus dem christologischen Zyklus im Ambit der Strakonitzer Johanniterkommende*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 161-167; Gerhard SCHMIDT, *Die Fresken von Strakonice und der Krumauer Bildercodex*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 145-152; Karel STEJSKAL, *Die Wandmalereien in Strakonice und ihre Beziehung zur höfischen Kunst Böhmens*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 153-160; Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Bemerkungen zu den Wandmalereien in Südböhmen*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 179-188.

¹⁴ Miroslav KORECKÝ, *Nově objevené nástěnné malby v Pičíně*, ZPP 1941, s. 86-89; Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Die Wandmalereien in der Maria-Geburts-Kirche in Pičín*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of His Era, Praha 1998, s. 320-331; J. PĚŠINA, *Gotická nástěnná malba*, s. 263-265; J. KRÁSA, *Dějiny I/1*, s. 299, 303; J. VÍTKOVSKÝ, *Nástěnné malby ve Čkyni*, Památky a příroda 3, 1977, s. 150-152.

II. Ve znamení střely a dvorské kultury

II. 1. Bavorové ze Strakonic

Bavorové ze Strakonic náleželi ve 13. a na začátku druhé poloviny 14. století mezi přední domácí vyšší šlechtu. Dokázali si v silné konkurenci jiných rodů vydobýt své místo na královském dvoře, dlouhodobě si naklonit přízeň českých králů, získat důležité dvorské funkce a vybudovat rozsáhlé panství v jižních Čechách. Toto elitní postavení jim umožnilo také uzavírat manželské svazky s nejvýznamnějšími rody. Spříznění byli s Lichtenburky, Rožmberky, Šternberky, ale také s pány z Kuenringu či s pány z Dubé. Ovšem to nejprestižnější příbuzenské pouto je pojilo přímo s přemyslovským rodem.

O původu tohoto šlechtického rodu, jenž úzce spojil svůj osud s johanitským řádem, existuje řada nejasností a otázek. D. Menclová jim na základě jejich jména přisuzuje bavorský původ,¹⁵ ovšem B. Lifka a A. Sedláček nacházejí kořeny pánů ze Strakonic na Moravě.¹⁶

Poprvé se jméno Bavor objevuje v listině (1146 až 1148) českého knížete Vladislava II., kde je uveden bez jakékoliv funkce mezi svědky navrácení hradu Podivína olomouckému biskupství.¹⁷ B. Lifka se domnívá, že roku 1167 tentýž Bavor daruje ves Ivanovice, snad Vejvanovice na Chrudimsku, a jiné statky na Moravě litomyšlskému klášteru, až na jednu jedinou ves, kterou odkázal svému vnukovi Dlugomilovi.¹⁸ Ten je ztotožňován s knížecím číšníkem Dlugomilem z let 1115 a 1117.¹⁹ O darování vsi Ivanovice, jenž je roku 1183 nepochybně situována na Moravu „*villam Ivvanouiz super Honam fluvium in Morauia*,“ se dozvídáme z listiny knížete Bedřicha. Tato listina potvrzovala všechny donace ve prospěch řádu sv. Jana Jeruzalémského. Ves Ivanovice tehdy řádu věnovali synové Dlugomila „*Trojanus et fratres sui, filii Dlugomili*.“²⁰ Pokud by se opravdu jednalo o předky pánů ze Strakonic, byla by tak tato listina dokladem prvního setkání Bavorů a johanitského řádu. Za syny Dlugomila jsou považováni i „*Troianus, Clusna, Bawor, Dlugomil*“ na listině z roku

---

¹⁵ D. MENCLOVÁ, *České hrady I*, s. 82.

¹⁶ B. LIFKA, c. d., s. 42; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 130. Naposledy se původu pánů ze Strakonic věnovala S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 13-22.

¹⁷ CDB I, č. 157, s. 163.

¹⁸ B. LIFKA, c. d., s. 43; CDB I, č. 399 (falzum), s. 413. Editor G. Friedrich považuje Ivanovice za Vejvanovice na Chrudimsku, ovšem není zcela vyloučeno, že se jedná o Ivanovice na Hané.

¹⁹ CDB I, č. 278, s. 244; č. 279, s. 246.

²⁰ RBM I, č. 376, s. 168.

1187.²¹ Další zmínka o synovi Dlugomila Bavorovi „*Bauaro filio Dlugomili*“ existuje v dokumentu z roku 1211²² a ještě předtím roku 1193 je Bavor mezi svědky věnování statků Anežkou z Potvora klášteru v Plasích. Znovu ve stejném roce svědčí i se svým bratrem „*Clvsene cum fratre suo Baviar*“²³ a naposledy snad roku 1222 v Praze „*Bawaro filio Dilgomili*.“²⁴

Do příbuzenského vztahu s Bavory ze Strakonice bývá dáván i olomoucký biskup Jan Bavor setrvávající ve svém úřadu v letech 1199 až 1201 nebo také Bavor, komorník olomouckého biskupství, objevující se v této funkci v letech 1200 až 1224. Převážně se s ním setkáváme na Moravě a několikrát svědčí i v přítomnosti Přemysla Otakara I.²⁵ V písemných pramenech se objevuje řada osob s tímto jménem, ale vzhledem k nedostatku dalších konkrétnějších údajů nám jméno jako vodítko k určení genealogických vztahů zcela jistě nestačí. Stejně tak ani nemůžeme bez pochybností přijmout myšlenku o spřízněnosti strakonických Bavorů s moravskými.

Kdo ale byl prvním Bavorem ze Strakonice, který položil základy pro vznik bavorovského dominia v jižních Čechách? Poprvé narážíme na Bavora s přídomkem „ze Strakonice“ až ve dvou listinách z roku 1235. Nejprve 17. února v Plzni jej nacházíme mezi svědky darování vsí Václavem I. chotěšovskému klášteru, kde je na druhém místě uveden jako „*Bavarus de Sraconic*“ a hned za ním následuje snad jeho příbuzný Vyšemír z Blatné. Krátce nato 18. března jej opět vidíme s tímto přídomkem ve svědečné řadě.²⁶ Ovšem už předtím v roce 1225 král Přemysl Otakar I. potvrzuje Bolemile, manželce Bavora, její donaci několika statků na Strakonicku johanitskému řádu.²⁷ Zde se sice tento přídomek nenachází přímo v textu, nýbrž byl vepsán až do tergu listiny koncem 13. století nebo ve století čtrnáctém, v němž stojí: „*Confirmacio Ottakariis, alias Przemiesl, regis Bohemorum super aliqua bonna ad Straconicz pertinentia.*“²⁸

A. Sedláček považuje za zakladatele rodu pánů ze Strakonice Bavora, syna Dlugomila, z listiny vydané v roce 1211, který dle jeho názoru měl být i v letech 1208

²¹ CDB I, č. 406 (falzum), s. 440.

²² TAMTÉŽ II, č. 90, s. 88.

²³ TAMTÉŽ I, č. 342, s. 309; č. 344, s. 311.

²⁴ TAMTÉŽ II, č. 229, s. 218; RBM I, č. 652, s. 304. Zde uveden jako syn Dlugomila.

²⁵ B. LIFKA, c. d., s. 43-44. Srov. S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 19-21.

²⁶ RBM I, č. 870, s. 410; č. 871, s. 411.

²⁷ CDB IV, č. 270, s. 263-264. Lokalizace vesnic z donace Bolemily je velmi problematická. B. Lifka na základě topografického rozboru umísťuje tyto vesnice do okolí Radomyšle. B. LIFKA, c. d., s. 44-46; B. Lifka rozvedl názor A. Č. LUDIKARA, *O řádu*, s. 255; Přehled starších názorů a literatury B. NECHVÁTAL, *Donace*, s. 77-86.

²⁸ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 32.

až 1224 olomouckým komorníkem a později správcem prácheňského kraje.²⁹ A. Birnbaumová označuje za Bavora I. sice také Bavora, syna Dlugomila, ale pouze z let 1193, 1211 až 1224. Domnívala se, že byl také manželem Bolemily a že se tedy objevoval v pramenech až do roku 1260. Avšak tuto hypotézu vzhledem k průměrné délce lidského života v tehdejší době vyloučil již J. Kuthan. Ten se naopak přiklání k tomu, že Bavor zmiňovaný v letech 1187 a 1193 by mohl být spíše otcem manžela Bolemily a teprve až jeho syna (z let 1221 až 1224, 1225 až 1260) považuje za dědičného pána ze Strakonice.³⁰ Mimoto i komorník olomouckého biskupství zastávající svůj úřad v letech 1200 až 1224 měl syna Bavora, jak dokazuje listina sepsaná v Opavě roku 1222 „*Bawarus cum filio Bawaro, provinciae Olomucensis camerarius.*“³¹ Kandidátů na Bavora I. ze Strakonice je opravdu hodně, ale bez dalších důkazů nelze doložit, který z nich jím ve skutečnosti byl, stejně tak bezprostřední souvislost mezi moravskými a strakonickými Bavorů. Ačkoliv někteří badatelé spatřují za možný důkaz záznam o kontaktu Dlugomilových synů v roce 1183 s johanitským řádem, jimž darovali ves Ivanovice.³² Johanité poté v Ivanovicích na Hané založili komendu koncem 12. století. V. Mencl se domníval, že moravští Bavorové, poté co odevzdali johanitskému řádu své majetky na Moravě, že se již v druhé polovině 12. století usídlili v jižních Čechách. Ovšem s Bavorů a s jejich dalšími statky se na Moravě setkáváme i v první polovině 13. století.³³

Bližší zprávy o dění ve Strakonici máme z roku 1243, když Bavor daroval strakonický kostel, dům s věnem, kromě svého domu, a 8 vesnic v blízkosti Strakonice (Lom, Ptakovice, Miloňovice, Radošovice, Sousedovice, Libědice, Mutěnice, Krty se vším příslušenstvím) řádu sv. Jana Jeruzalémského a spolu s ním tak učinila i Bavorova manželka Bohuslava, která k této donaci připojila také vesnice Kozlov, Makarov a Mnichov.³⁴ Tento akt si nechal pán ze Strakonice potvrdit ještě v témže roce panovníkem Václavem I. v Písku. Ovšem je zvláštní, že zde není uváděna jako Bavorova manželka Bohuslava, nýbrž Dobroslava věnující johanitům ves „*Lusiz*“. Kozlov, Makarov a Mnichov tu jsou opomenuty a k osmi předchozím darovaným vesnicím připojil Bavor

---

²⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*, s. 130.

³⁰ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 124, 126; TÝŽ, *Středověká architektura*, s. 80.

³¹ RBM I, č. 653, s. 304.

³² J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 124.

³³ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 37; V. MENCL, *Počátky*, s. 138; J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 78.

³⁴ CDB IV, č. 35, s. 115-116.

ještě osadu Horku a dům s věnem je tady označován již jako špitál.³⁵ V roce 1251 v Netolicích Přemysl Otakar II. potvrzuje předchozí darování učiněné Bavorem a jeho ženou Dobroslavou a navíc ještě johanité získávají i Horažďovice. Ves Makarov ale tehdy řádu věnoval sám moravský markrabě.³⁶ Nejasnosti ve jménech a počtu manželek lze vysvětlit chybou písaře, jenž namísto Bolemily zapsal Bohuslavu, tudíž by tak měl Bavor pouze dvě manželky Bolemilu a později Dobroslavu. S. Kotlářová se domnívá, že Bolemila nebyla chotí Bavora ze Strakonice, nýbrž jeho matkou, neboť v listině z roku 1225 učinila donaci johanitskému řádu i přes odpor svých synů, kteří by tak již museli být v dospělém věku.³⁷

Právě z těchto konfirmačních listin datovaných do let 1243 a 1251 se dozvídáme o existenci johanitské komendy ve Strakonících a o věnování části panského sídla Bavora I. johanitům. Ovšem o skutečnosti, že byl i zakladatel této komendy, víme až o mnoho let později, a to z dokumentu vydaného 5. listopadu 1318 Bavorovým vnukem Vilémem ze Strakonice. Ten se zmiňuje o svém předkovi jasně jako o „*Bawari, primi fundatoris claustris Strakonicensis*.“³⁸ Výstavba musela probíhat přibližně od první čtvrtiny 13. století nebo od třicátých let tohoto století. Vytvoření celého hradního komplexu trvalo bezpochyby velmi dlouho, zhruba do doby, kdy písemné prameny z let 1243 a 1251 hovoří o existenci domu Bavora I. a johanitských rytířů. Vzhledem k uspořádání strakonického hradu, kdy šlechtický palác a prostory komendy - kapitulní síň, ambit a kostel - se nacházejí v jedné ose směřující od západu k východu, což je typické právě pro architekturu rytířských řádů, se nabízí myšlenka, že od počátku bylo počítáno se založením johanitské komendy a že se této výstavby zúčastnili i samotní johanité. Této domněnce by neodporovala ani listina z let 1225 dokládající kontakt Bavorů s tímto řádem, stejně tak když v roce 1235 Bavor poprvé s uvedením svého přídomku „ze Strakonice“ určil své působení.³⁹ Tak rozsáhlá šlechtická donace církevnímu řádu svědčí o vysokém postavení a majetkovém zázemí Bavora ze Strakonice. Musel mít jistě blízko ke králi, když získal povolení ke stavbě hradu.⁴⁰

---

³⁵ TAMTÉŽ IV, č. 34, s. 114-115

³⁶ TAMTÉŽ IV, č. 225, s. 390-391.

³⁷ S. KOTLÁŘOVÁ, c. d., s. 42, 33. Stejného názoru i B. LIFKA, c. d., s. 49.

³⁸ RBM III, č. 471, s. 194.

³⁹ J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 81-89.

⁴⁰ T. Durdík vyslovil domněnku, že spojení šlechtického a církevního sídla mohlo vyplynout i ze snahy obejít výlučné panovnické právo na stavbu hradů. Tomáš DURDÍK, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995, s. 63; TÝŽ, *Die Kommenden und Burgen der Ritterorden in Böhmen*, Castrum Bene 5, 1996, s. 43-45.

V roce 1238 se s ním setkáváme ve funkci nejvyššího královského šenka a znovu také roku 1241, kdy se zúčastnil vyjednávání o uzavření významného sňatku mezi Gertrudou Babenberskou a Vladislavem, synem českého krále Václava I.⁴¹ V době odboje moravského markraběte Přemysla Otakara II. proti svému otci stál Bavor pravděpodobně na Přemyslově straně, jelikož jej nacházíme roku 1249 ve smírné listině mezi Přemyslovými svědky.⁴² Dalším důkazem může být i skutečnost, že Přemysl z titulu moravského markraběte roku 1251 stvrdil Bavorovi jeho obdarování johanitskému řádu.⁴³ V roce 1253 po smrti svého otce se Přemysl Otakar II. ujal českého trůnu a hned v onom roce na panovníkově listině nalézáme mezi svědky Bavora ze Strakonice nově ve funkci zvíkovského purkrabího⁴⁴ a v následujícím roce získal dokonce úřad komorníka českého království, který pravděpodobně zastával až do své smrti v roce 1260.⁴⁵ Při vykonávání takovéto funkce se nelze divit, že byl velice vytižen a musel se neustále pohybovat v blízkosti krále než na svém strakonickém sídle. Ještě před svou smrtí v roce 1260, byť byl již stár, se zúčastnil bitvy u Kressenbrunn, neboť se objevuje mezi svědky darování hrabství Raabs Přemyslem Otakarem II. Vokovi I. z Rožmberka. Toto obdarování proběhlo ve vojenském ležení u řeky Moravy.⁴⁶

Ve vysoké politice po Bavorovi I. pokračoval i jeho syn téhož jména a poprvé se s ním setkáváme v roce 1260 na velice významné listině, v níž Přemysl Otakar II. uznal za legitimního svého syna Mikuláše I. Opavského. Bavor II. se nachází mezi svědky na prvním místě, hned po něm následuje Oldřich z Drnholce, manžel jedné z králových nemanželských dcer. I Bavor II. byl manželem levobočné dcery Přemysla Otakara II. a Anežky z Kuenringu.⁴⁷ Bavor II. měl se svou ženou Anežkou syna Bavora III., Viléma a Mikuláše⁴⁸ a dceru Anežku, od roku 1301 snacha uherského palatina Štěpána Ákose,

---

⁴¹ CDB III, č. 104, s. 124; CDB IV, č. 13, s. 15.

⁴² TAMTÉŽ IV, č. 176, s. 290. Blíže k odboji mladého krále J. ŽEMLIČKA, *Století*, s. 95-98; TÝŽ, *Odboj královny Přemysla v letech 1248 – 1249 a jeho sociální zázemí*, ČsČH 38, 1985, s. 564-586.

⁴³ CDB IV, č. 225, s. 391.

⁴⁴ TAMTÉŽ IV, č. 3, s. 36.

⁴⁵ RBM II, č. 41, s. 18; S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 38.

⁴⁶ CDB V, č. 231, s. 360.

⁴⁷ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 45. O sňatcích nemanželských dcer se dozvídáme od Přibíka Pulkavy z Radenína: „*Kromě toho s ní [Přemysl Otakar II.] zplodil tři dcery, z nichž jednu dal panu ze Strakonice, druhou panu z Vartemberka a z Drnholce, třetí konečně dal panu Vackovi z Kravář*“. Přemysl Otakar II. měl zřejmě pouze dvě dcery, jednak Anežku, manželku Bavora II. a jednak Elišku, provdanou za Veikarta z Polné. Marie BLÁHOVÁ, *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1986, s. 361, 368, 426-427.

⁴⁸ RBM III., č. 240, s. 98.

snad také Jitku, benediktinka v klášteře sv. Jiří na Hradčanech,⁴⁹ a nakonec Markétu, manželka Hynka Hlaváče z Dubé, o níž máme zprávy až od roku 1348.⁵⁰

V letech 1260 až 1274 jej velice často nacházíme na listinách panovníka, například se účastnil v roce 1263 královské fundace kláštera ve Zlaté Koruně nebo v roce 1271 tzv. Bratislavského míru, uzavřený mezi uherským králem Štěpánem V. a Přemyslem Otakarem II. Bavor II. se tudíž musel stále zdržovat na blízku králi, a tak stejně jako jeho otec málo pobýval na svém panství. Tomu více péče dopřává až v polovině 70. let, kdy se na čas odmlčel od dění na královském dvoře a věnoval se přestavbě a fortifikaci svého sídla.⁵¹ Opět se v přítomnosti krále objevil až v roce 1277, to už ovšem zastával úřad královského maršálka. Příbuznost s českým vládcem jistě přispěla k jeho postupu ve dvorských úřadech, ale snad měli být Bavorové i oporou krále v jižních Čechách vůči mocným Vítkovcům, vystupující v této době proti panovníkovi.⁵² Nakonec páni v erbu růže proti Přemyslu Otakarovi II. povstali. Následně v roce 1278 Přemysl Otakar II. prohrál bitvu na Moravském poli s Rudolfem Habsburským. Na bojišti našel český král i svou smrt. Jeho věrný služebník jej o mnoho let nepřežil, poslední zpráva o Bavoru II. jako o živém pochází ze 16. října 1279, kdy ještě stále zastával úřad královského maršálka. Tehdy dal johanitům pět městišť v Horažďovicích, které měly být náhradou za odňaté pozemky při zřizování městských hradeb.⁵³

Bavor III. vstoupil do politiky v době vlády svého příbuzného Václava II., a to v roce 1289 ve funkci zvíkovského purkrabího.⁵⁴ Od něj Bavor v roce 1293 získal zvláštní výsadu pro město Horažďovice, které obdrželo taková práva jakých požívaly města královská a bylo také vyjmutu z jurisdikce provinčních soudů.⁵⁵ Znovu se s ním v souvislosti s děním v českém království setkáváme ve vyhrocených letech 1306 až 1307, kdy po vymření Přemyslovců nastalo dvojvládí Jindřicha Korutanského a Rudolfa I. Habsburského. Bavor III. a Vilém Zajíc z Valdeka se přiklonili na stranu korutanského vládce. Brzy poté vytáhl král Rudolf proti Bavorovi a oblehl jej u

---

⁴⁹ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 45-46; *Codex diplomaticus Hungarie Andegavensis* I, č. 47. Zde Štěpán Ákos dokonce označil svou snahu jako dceru bavorského knížete „*filiam domini Bavarini ducis Bavarie*“; J. ŠUSTA, *České dějiny* II, část I, *Soumrak*, s. 591.

⁵⁰ MV I, č. 961, s. 549; MV III, č. 471, s. 273; NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2419, sign. Jo XLIX.

⁵¹ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 46-48.

⁵² TAMTÉŽ, s. 48-49.

⁵³ RBM II, č. 2801, s. 1228.

⁵⁴ TAMTÉŽ, č. 1466, s. 630.

⁵⁵ TAMTÉŽ, č. 1618, s. 694; S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 54.

Horažďovic.⁵⁶ Počátkem července roku 1307 král náhle umřel na úplavici. Avšak tato skutečnost byla Bavorovi zamlčena a on se tak přišel podrobit královi mrtvole nadarmo.⁵⁷ Rudolf Habsburský svěřil vedení výpravy proti strakonickému pánu Jindřichu z Rožmberka, za což mu král přislíbil Zvíkov jako náhradu za hrabství Raaabs. Dne 4. července 1307, den po smrti krále, Rudolfova kancelář vyhotovila listinu předávající hrad Zvíkov do držby Rožmberka.⁵⁸ Co zřejmě Bavora muselo ještě více zklamat než ztráta zvíkovského úřadu, bylo jednání znovuzvoleného Jindřicha Korutanského, jemuž zachoval věrnost i ve chvíli kralování jeho habsburského protivníka. Jindřich se mu za to odvděčil tím, že 13. září 1307 potvrdil Jindřichu z Rožmberka držení Zvíkova.⁵⁹ Manželkou Bavora III. byla Markéta, dcera Jindřicha z Rožmberka. Sňatek byl možná uzavřen právě po roce 1307. Jeho prostřednictvím snad mělo dojít k usmíření těchto rodů.⁶⁰

Znovu pak Bavor zakouší vysokou politiku až s nástupem Jana Lucemburského na český trůn. Proti králi se v roce 1315 vytvářel odboj v čele s Jindřichem z Lipé. Opozicí vůči tomuto odboji se stalo seskupení okolo Viléma Zajíce z Valdeka, na jehož straně se nacházel opět i Bavor III. Poté, co byl Jindřich z Lipé králem intervenován na hradě Týřov, dostal Bavor za svou věrnost od krále 25. listopadu 1315 horu Prácheň s vesnicemi a povolení si zde vystavit hrad.⁶¹ Jenže v roce 1317 se Jan Lucemburský objevil v zemi rovnou se žoldněřským vojskem, a tak následující rok řada význačných šlechticů odjelo do Vídně uzavřít s římským králem Friedrichem Habsburským dohodu proti českému panovníkovi. Mezi těmito šlechtici byl i Bavor III., nespokojený s jednáním Jana Lucemburského.⁶²

Někdy mezi lety 1312 a 1315 přerozdělil Bavor III. dědictví po otci mezi sebe a své bratry. Bavor III. se začal od této doby psát Bavor „z Bavorova“, Vilémovi připadlo

---

⁵⁶ J. ŽEMLIČKA, *Století*, s. 369-370.

⁵⁷ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 76, 181, 393-394. Srov. *Zbraslavská kronika*, Praha 1976, s. 441. Srov. Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kronika tzv. Dalimila*, Praha 1977, s. 168.

⁵⁸ J. ŠUSTA, *Dvě knihy*, s. 484; TÝŽ, *České dějiny II*, část I, *Soumrak*, s. 715-717; RBM II, č. 2133, s. 919.

⁵⁹ RBM II, č. 2145, s. 924.

⁶⁰ Bavorové a Rožmberkové dostali do konfliktu znovu. Jednalo se o spor kvůli městu Bavorov, který byl vdovským sídlem Markéty z Rožmberka. Ta sice odkázala Bavorov svému bratru Petru I. z Rožmberka, ale tento akt napadl její bývalý švagr Vilém ze Strakonice. Město bylo roku 1334 zapsáno do deset zemských jako majetek Petra I. z Rožmberka. Spor měl být ukončen sňatkem Viléma ze Strakonice s Markétou ze Šternberka, neteří Petra II. Rožmberka, v roce 1344. Město po dlouholetém sporu bylo nakonec potvrzeno i Karlem IV. jako majetek Petra II., syna Petra I. z Rožmberka, s tím rozdílem, že Rožmberk musí Vilémovi zaplatit 1000 kop. RBM IV, č. 11, s. 4/Josef EMLER (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I*, Praha 1970, s. 405; MV I, č. 295, s. 177; č. 296, s. 177-178; RBM V, fasc. 3, č. 1041, 1042, s. 513-515.

⁶¹ J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 226-227; RBM III, č. 285, s. 114-115.

⁶² J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 558; RBM III, č. 408, s. 164.

rodové sídlo ve Strakonících i s Horažďovicemi a nejmladší bratr Mikuláš se stal pánem na Blatné. V roce 1312 máme totiž poslední písemný záznam, kdy se ještě Bavor III. píše „ze Strakonic“⁶³ a listina dokládající dar Bavora z Bavorova zlatokorunskému klášteru z 2. února 1315 již zachycuje stav rodinných majetků rozdělených mezi tyto tři dědice.⁶⁴ Protože Bavor III. tušil, že zemře bezdětný snažil se vymanit ze spravování majetků ležících daleko od hlavního rodového dominia, a tak roku 1312 prodal svému purkrabímu na Pořešíně vesnice na Českokrumlovsku, o tři roky později daroval vesnice klášteru ve Zlaté Koruně a získal tak právo zde mít svou hrobku. Ve stejné době také vyměnil své pořešínské panství se svými příbuznými za jejich vitějovické panství, které posléze Bavor III. připojil k bavorovskému panství.⁶⁵ V prosinci 1317 krátce po návratu z Vídně zemřel a v lednu následujícího roku byl pohřben ve zlatokorunském klášteře. Ještě předtím své manželce Markétě zanechal Bavorov jako vdovské sídlo.⁶⁶

Posledním představitelem strakonické větve byl Vilém, jehož jméno se již neobjevuje v souvislosti s významnými akty českých vládařů, jako tomu bylo dříve u jeho předchůdců. Jednou z příčin tohoto obratu byla změna povahy královského dvora s příchodem Lucemburků, obzvlášť za vlády Karla IV. Roku 1319 Vilém zajal rytíře Alberta ze Schonsteinu a propustil ho pod podmínkou, že mu bude sloužit na šesti výpravách s ozbrojenci a dvěma prakovníky, snad se tedy Vilém zúčastňoval zemských tažení ve službě krále Jana Lucemburského.⁶⁷ Rovněž zasedal v letech 1337 až 1356 u zemského soudu.⁶⁸

Vilém velice často projevoval svou přízeň johanitské komendě ve Strakonících v podobě velkorysých donací. Pokračoval nepochybně v rodinné tradici, ale také on sám byl velkým obdivovatelem a mecenášem tohoto řádu. Za jeho života vznikl ve strakonickém klášteře rozsáhlý christologický cyklus. Ovšem tyto sympatie postupně zmenšily velikost rodového majetku. Vilém snad takto činil, protože věděl, že nejspíše zemře bezdětný a nechtěl celý svůj majetek ponechat jako odúmrtí králi. Ale přece se Vilém ve vyšším věku nakonec oženil, a to v roce 1344 s Markétou ze Šternberka, která

---

⁶³ RBM III, č. 64, s. 27.

⁶⁴ TAMTÉŽ, č. 240, s. 98. V listině se píše: „*Bawarus tertius de Bawarow donat monasterio S. Coronae quasdam villas. Post diuisionem paternarum possessionum factam, inter nos et fratres nostros d. Nycolaum de Blatna et d. Wilhelmum de Strakonitz, donacione libera et sollempni de parte hereditatum, ...*“

⁶⁵ TAMTÉŽ, č. 64, s. 27; NA Praha, fond Zrušené kláštery, inv. č. 999, sign. ŘC Zl. Koruna – 7.

⁶⁶ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 67

⁶⁷ NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2699, sign. Jo LV Extr. 11; S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 69.

⁶⁸ J. EMLER, *Reliquiae* I, s. 67-68, 408, 410, 419.

byla spřízněna také rožmberským rodem.⁶⁹ Sňatek měl odstranit nepřátelství, jenž zavládlo mezi Vilémem a Petrem I. z Rožmberka kvůli sporům o majetky Markéty z Rožmberka, vdově po Bavoru III. Roku 1357 získal Vilém souhlas Karla IV. k odkázání svého majetku synovci Baškovi z Blatné a o dva roky později Vilém zemřel a jím vymřela i strakonická větev.⁷⁰

Vláda nad Strakonice se poté dostala do rukou blatenské větve. Novým pánem se stal Bavor IV., řečený Bašek, v letech 1359 až 1380, který narozdíl od svých předchůdců nebyl příznivcem johanitského řádu. Naopak se johanité se svým novým pánem často dostávali do konfliktu. Na přelomu 14. a 15. století mizí z písemných pramenů jakékoliv zmínky o Břeňkovi a Janovi, synech Baška a zároveň posledních členech tohoto rodu, kteří tak i uzavřeli osudy Bavorů ze Strakonic. V roce 1402 koupil strakonické zboží Vikéř z Jenišovic a od něj johanitský velkopřevor Jindřich z Hradce. Johanité se tak stali pánem nad dominiem svých mecenášů a držitelů zakladatelských práv.⁷¹

II. 2. Bavorové ze Strakonic v dvorské kultuře

V Českém království se mravy urozených během třináctého století postupně zjemňovaly v důsledku šíření dvorské kultury celou křesťanskou Evropou z francouzského prostředí. K nám se ovšem dostala prostřednictvím německého kulturního okruhu se značným zpožděním. Chování přemyslovských panovníků, a tudíž i dvora, se začalo proměňovat pod vlivem přejímání nových dvorských prvků. Součástí jejich života se stával zvyšující se zájem o hudbu a zpěv, literaturu, lov, rytířské turnaje, dvořané byli najednou více spoutáni ceremoniemi a obřady. Současně s tím se objevil ideál udatného rytíře-dvořana, oddaně sloužící Bohu, lennímu pánu a vyvolené dámě svého srdce. Vyznačoval se vytříbeným vkusem a jemným chováním, stejně tak měl oplývat štědrostí k církevním řádům nebo umělcům.⁷²

První sympatie k novým obyčejům projevil Václav I., na jehož dvoře se ve třicátých letech 13. století setkáváme s prvními německými minnesängery. Mezi nimi byl také básník Reinmar von Zweter, oslavující českého krále ve svých básních jako

---

⁶⁹ MV I, č. 295, s. 177; č. 296, s. 177-178.

⁷⁰ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 72-74.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 84-93.

⁷² Martin NODL - František ŠMAHEL (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 44-45. Srov. Wojciech IWANCZAK, *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 178-179, 220-221

dvorného ctitele žen a podporovatele umění. Do období jeho vlády spadal i počátek budování šlechtických kamenných hradů nesoucí módní německá jména. Nejprve většinou podle rodového znamení, například Šternberk, Rožmberk, Švamberk.⁷³ Nakonec se ale nepodařilo, aby se u nás dvorská kultura naplno zabydlela ještě za Václava I.

K plnému rozvinutí došlo až za panování Přemysla Otakara II., který si díky svým ctnostem a úspěchům na bitevních polích vydobyl pověst krále-rytíře ztělesňující rytířský ideál a dokázal využít této kultury k reprezentaci své osoby a dvora.⁷⁴ Zbraslavská kronika uvádí, že Přemysl „*přikázal synům svých pánů cvičit se v začátcích služby rytířské... v turnajích, rytířských hrách se začala rozrůstat tehdy sláva národa toho.*“⁷⁵ V letech 1254 až 1255 se Přemysl Otakar II. vydal na svou první křížovou výpravu do Prus na pomoc řádu německých rytířů spolu s Brunem ze Schauenburka, Ottou z Hardegga, Alberem z Kuenringu, Vítkem z Hradce, Vokem z Rožmberka, Smilem z Lichtenburka a dalšími.⁷⁶ Mohl mezi nimi být snad i Bavor I. nebo jeho syn Bavor II.?

Bavor I. se na panovnickém dvoře prokazatelně objevuje za vlády Václava I., avšak jeho největší vzestup v kariéře nastává až s nástupem Přemysla na královský trůn. Svou důvěru mu král projevil v roce 1253, když jej učinil zvíkovských purkrabím a následující rok byl odměněn úřadem nejvyššího komorníka,⁷⁷ a to ve stejném roce, v němž se Přemysl vydal do Prus. Měl tedy Bavor spíše chránit královy zájmy v království v době jeho nepřítomnosti? Na druhé straně byl již v pokročilém věku – jeho smrt je kladena do roku 1260 – a jeho účast po boku mladého energetického krále by pro něj byla zřejmě dost náročná. Měl ho snad na křížové výpravě zastoupit jeho syn Bavor II.?

Jediným písemným pramenem spojující pány ze Strakonice s prvním pruským tažením je závěť Voka I. z Rožmberka z roku 1262, kde se píše, že má být vyplaceno 50 zlatých hřiven chlapcům pana Bavora II., za vědomí pana Beneše, švagra pana Bavora a

---

⁷³ Václav BOK – Jindřich POKORNÝ (edd.), *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*, Praha 1998, s. 10-11. Srov. I. W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 220-221.

⁷⁴ M. NODL – F. ŠMAHEL (edd.), *Člověk*, s. 45; Podrobněji k rozvíjení německé literatury na přemyslovském dvoře V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*; K vladařské propagandě, ideologii, reprezentaci a dvorskému umění na dvoře Přemysla Otakara II. se věnoval J. KUTHAN, *Přemysl Otakar II.*, s. 24-42, 293-313.

⁷⁵ *Kronika zbraslavská*, s. 28.

⁷⁶ J. KUTHAN, *Přemysl Otakar II.*, s. 271; CDB V/1, č. 3, s. 36.

⁷⁷ CDB IV, č. 3, s. 36; č. 225, s. 391.

pana Předoty, a ostatním, kteří se s Vokem pro spásu svých duší vydali k Prusům, má být vyplaceno po 30 stříbrných.⁷⁸ Je velmi nepravděpodobné, že by oněmi „chlapci“ měli být synové Bavora II, obzvláště v případě Viléma, jenž zemřel v roce 1359, a zrovna tak nejmladšího bratra Mikuláše narozeného ještě později, nemohli být vzhledem ke svému věku na světě.⁷⁹ Mnohem více se nabízí možnost, že se jednalo o osoby z družiny Bavora II. Závěť byla sepsána sedm let po návratu z tažení, a přesto Vok nezapomněl na své spolubojovníky. Bavor I. se s Vokem z Rožmberka setkal roku 1260 ve vojenském tažení předvečer bitvy u Kressenbrunn, kdy pán ze Strakonice je mezi svědky darování hrabství Raabs tomuto Rožmberkovi.

Nebo se Bavor II. spíše zúčastnil druhé výpravy do Prus v letech 1266 až 1267? Je zajímavé, že patrně někdy v šedesátých letech pojal za manželku Anežku, nemanželskou dceru Přemysla Otakara II. a Anežky z Kuenringu. Zazářil na výpravě natolik, že mu král dal za ženu i svou dceru? Ne nadarmo získal Bavor II. přízvisko „Veliký“. Traduje se pověst, že kupci putující po Zlaté stezce v místech okolo Bavorova byli sužováni útoky loupežníka Úskoka, a tak dlouho netrvalo a Přemysl Otakar II. pověřil Bavorova I., aby Úskoka zajal a zahubil. Strakonický pán přenechal dopadení loupežníka svému synovi, vynikající silou nad ostatními, který brzy lupiče dopadl a poslal na popraviště. Když se král doslechl o Bavorově síle a statečnosti, pasoval jej na rytíře, dal mu svou dceru i Bavorov.⁸⁰

Při funkcích jaké oba dva Bavorové na panovnickém dvoře zastávali, bylo nezbytně nutné být neustále v centru dění, a tak měli jistě možnost být mnohokrát svědky vystoupení německých minnesängerů, trubadúrů, tanců a zpěvů nebo rytířských klání na královském dvoře. Na druhé straně do styku s dvorskou lyrikou a epikou přicházeli i na dvorech vysoké šlechty, kam se zájem o středohornoněmeckou literaturu šířil z počátku šedesátých a sedmdesátých let 13. století, vrcholil kolem roku 1300 a dozníval ještě dlouho ve 14. století. Takových šlechtických center bylo několik v jižních, severních a severovýchodních Čechách a zřejmě i na Moravě. Důležitou roli při vytváření jejich literárního zájmu hrál kontakt s jinými centry, rovněž tak blízkost jazykové hranice přinášela sebou kulturní vazby a příbuzenské svazky s německou,

---

⁷⁸ RBM II, č. 371, s. 144. Kde se píše: „*Et quinque marce auri soluantur inde pueris d. Bawari secundum conscientiam d. Benissii sororii d. Bawari et d. Predote iam predicti. Et triginta marce argenti dentur inde homini, qui pro anima mea uadat ad Pruthenos.*“

⁷⁹ K možnosti, že se jedná o syny Bavora II. se přiklání S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 46. A také B. LIFKA, c. d., s. 51.

⁸⁰ František DOMORÁZEK, *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburka na Prácheňsku*, Bavorov 1905, s. 5.

resp. rakouskou šlechtou. Manželky velmožů, pocházející právě z těchto jazykových oblastí, byly velice často onou hybnou silou, která napomáhala k rozvíjení umění dvorské kultury na dvorech svých manželů, anebo dokonce byly přímo zadavatelky literárních děl.⁸¹ Do rodiny Bavorů ze Strakonice patřila Anežka, pocházející z rodu rakouských Kuenringů, jejímž otcem byl Přemysl Otakar II.

Nejvýznamnějším střediskem v jižních Čechách na přelomu 13. a 14. století se stal vítkovský Jindřichův Hradec náležící Oldřichu I. z Hradce (doložený v letech 1254 až 1288), jehož manželkou byla Marie z dolnorakouského rodu Playen-Hardegg. O manželích a svém pobytu v Jindřichově Hradci se zmínil anonymní autor německého eposu *Křížová výprava durynského lantkraběte Ludvíka Zbožného*. Ten byl sepsán ve Slezsku kolem roku 1300.⁸² Nejpozději v roce 1305 Friedrich, snad klerik z okruhu hradeckého dvora, upravil v Jindřichově Hradci *Alexandreidu* Ulricha von Etzenbachu tím, že především zaměnil jméno českého krále Václava II. za jméno svého pána, Oldřicha II. z Hradce.⁸³ Hostem Oldřicha byl také Ulrich von Lichtenstein.⁸⁴ Druhé centrum na jihu Čech se mohlo vytvořit i okolo nám již známého Voka I. z Rožmberka, jehož manželka Hedvika, z rodu hornorakouských Schauenberků, možná zadala vypracování veršovaných legend *Märterbuch* anonymnímu básníku v poslední třetině třináctého století.⁸⁵

Mnohem zajímavějším centrem v souvislosti s Bavorsy ze Strakonice byl dvůr pánů z Lichtenburka ve východních Čechách. Bavor I. a později i jeho syna velice často spatřujeme v kontaktu se Smilem z Lichtenburka, zakladatelem lichtenburského rodu. Ve svědečních řadách královských zlistinění se Smil objevoval už za vlády Václava I. Ve své době byl významným rytířem a podporovatelem cisterciáckého kláštera ve Žďáru a i německých rytířů. Prokázal svou oddanost Přemyslovi Otakarovi II. účastí prakticky na všech jeho válečných taženích i na tažení do pohanských Prus v prvních deseti letech královi vlády.⁸⁶ Proto není divu, že ve vídeňské kronice Janse Enikela je vylíčen jako dokonalý rytíř znalý dvorských ideálů.⁸⁷ Smilovou nevlastní matkou a

---

⁸¹ V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*, s. 131-132, 134. Srov. W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 141-142.

⁸² TAMTÉŽ, s. 82-83, 133-136.

⁸³ TAMTÉŽ, s. 136-137.

⁸⁴ W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 145.

⁸⁵ V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*, s. 132-133.

⁸⁶ Pavel B. ELBL, *Smil z Lichtenburka, rytíř, velmož a zakladatel*, Třebíč 2007, s. 49-60; J. KUTHAN, *Přemysl Otakar II.*, s. 254. Blíže k historii pánů z Lichtenburka Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.

⁸⁷ V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*, s. 140; P. B. ELBL, *Smil z Lichtenburka*, s. 41.

zároveň tchýní byla Sibyla z Křižanova, pocházející ze sicilsko-německého kulturního prostředí. Přišla do Čech jako členka družiny královny Kunhuty Štaufské, manželky Václava I. Stala se šířitelkou německých kulturních a duchovních vlivů v rodině Lichtenburků.⁸⁸ Právě v této době se do rodiny provdala také dcera Bavora I., Domaslava, poté co byl 26. prosince 1256 papežským dispenzem schválen její sňatek se Smilovým nejstarším synem Jindřichem.⁸⁹ Zálibu v německé dvorské poezii našel i nejmladší bratr Jindřicha z Lichtenburka, Reimund, pro něhož v poslední čtvrtině 13. století dokončil *Tristana* Gottfrieda von Strassburga básník Heinrich von Freiberg. Následně tentýž básník vytvořil skladbu „*Ritterfahrt Johans von Michelsberg*.“ Ta oslavovala turnajové vítězství Jana z Michalovic v Paříži.⁹⁰ Jeho chotí byla Johanna z Rožmberka, sestra manželky Bavora III.⁹¹

Bavor III., významný mecenáš johanitského řádu, byl jediným ze svého rodu, jenž se mohl pyšnit vlastnictvím hned dvou jezdeckých pečeti. První typ pečeti užil v letech 1308 a 1312.⁹² V jejich poli se nachází kůň v trysku vlevo obrácený v dlouhé řasnaté čabrace. Na něm sedí rytíř v kroužkové zbroji, jehož pravá ruka je v náprahu s taseným mečem. Pravou rukou drží před tělem štít se znamením střely s nepoměrně velkým hrotem. Na hlavě má hrncový helm s mohutným křídlem v klenotu o dvou řadách per.⁹³ Druhý typ je více propracovanější a použil ho v letech 1315 a 1316.⁹⁴ Hlavním rozdílem je především demaskování pečetního pole, které je navíc vyplněno třemi rozkřídlenými ptáky, z nichž jeden je mezi rukou jezdce a ohonem koně a druhý s třetím nad hlavou a proti nozdram koně. Další rozdílnosti lze spatřit také v zobrazení střely v štítech umístěných na čabrace hrudi a pozadí koně.⁹⁵ Během svého života používal nejméně sedmi typů, což je situace u českého šlechtice na přelomu 13. a 14. století nevídaná a je důkazem jeho moci, bohatství a sebevědomí.⁹⁶

---

⁸⁸ P. B. ELBL, *Smil z Lichtenburka*, s. 9, 37-38.

⁸⁹ RBM II, č. 121, s. 47. Jindřich z Lichtenburka v letech 1263 – 1267 zastával funkci nejvyššího maršálka. Po smrti svého otce v roce 1269 přebírá správu nad rodinným majetkem. Roku 1296 umírá i on a je pochován v lichtenburské rodinné hrobce ve žďárském klášteře, kde je pravděpodobně pochovaná i Domaslava ze Strakonice. P. B. ELBL, *Smil z Lichtenburka*, s. 72-74.

⁹⁰ V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*, s. 142-143. Srov. W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 221-222; Blíže k osudům Reimunda z Lichtenburka P. B. ELBL, *Smil z Lichtenburka*, s. 75-77.

⁹¹ Anna KUBÍKOVÁ, *Rožmberské kroniky. Krátký a sumovní výtah od Václava Břežana*, České Budějovice 2005, s. 106.

⁹² NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2411, sign. XLIX; SOA Třeboň, fond Cizí statky Třeboň II, inv. č. 693, sign. II 395 I.

⁹³ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 146-147.

⁹⁴ NA Praha, fond Listiny zrušených klášterů, sign. LIV – ŘC Zlatá Koruna – 7; TAMTÉŽ, fond ŘM, inv. č. 2135, sign. XLIII Hor 3a.

⁹⁵ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 147.

⁹⁶ K. MARÁZ, *Výtvarná stránka*, s. 12.

O vojenských schopnostech Bavora III. si můžeme udělat představu díky jeho střetu s českým králem Rudolfem Habsburským v roce 1307. Bavor tehdy zastával úřad zvíkovského purkrabího a spolu Vilémem Zajícem z Valdeka odmítli slíbit věrnost a poslušnost novému králi a nadále zůstali věrni Jindřichu Korutanskému.⁹⁷ O této události se zmínilo hned několik kronikářů. Nejprve František Pražský: „*Mezi mnohými zly, která [Rudolf] učinil, se s velikým vojskem utábořil u Horažďovic, města pana Bavora ze Strakonice, a chtěl je dobýt. Avšak z božího dopuštění byl vysílen úplavicí a sešel z tohoto světa. Někteří urození pak přivedli řečeného pana Bavora k temnému stanu, kde leželo tělo již mrtvého krále a on, dohnán strachem se vzdal hradu Zvíkova. Toho se záhy ujal pan Jindřich z Rožmberka a až dodnes ho vlastní a drží jeho syn Petr z Rožmberka.*“⁹⁸ Podle Beneše z Weitmile se králi Horažďovice přece jen podařilo dobýt: „*Léta Páně 1307 Rudolf, (...), oblehl město Horažďovice a mocí je dobyl proti panu Bavorovi, protože pan Bavor se stavil proti jeho volbě. Když tam prodléval, hle, oslaben přílišným průjmem, odešel dne 3. července, (...), z tohoto světa...*“⁹⁹ Dále se o události dovídáme od Přibíka Pulkavy z Radenína, z Zbraslavské kroniky¹⁰⁰ a také z Kroniky tzv. Dalimila, který uvedl: „*...potom Rudolt, český kníže, na Bavora svůj meč zved a vydechl v boji blížě Ohražděvic naposled. Proč pro něho plakat, Češi?*“¹⁰¹

Poslední člen strakonické větve Vilém vynikal svou náklonností johanitskému řádu a zbožností. Obklopoval se vzdělanými osobami, měl svého učitele i notáře.¹⁰² Roku 1319 Vilém zajal rytíře Alberta ze Schonsteinu a propustil ho pod podmínkou, že mu bude sloužit na šesti výpravách s ozbrojenci a dvěma prakovníky, snad se tedy Vilém zúčastňoval zemských tažení ve službě Jana Lucemburského.¹⁰³ V roce 1354 císař Karel IV. se vydal v roce 1354 na svou římskou jízdu. K jeho družině se měl připojit i Vilém s několika dalšími českými šlechtici. Jenže když putovali oblastí u Pordenone, byli tito šlechtici zajati Konrádem z Aufensteinu. Bylo zapotřebí složitého vyjednávání, než byli propuštěni.¹⁰⁴

Velice problematickým výkladem je význam nástěnného cyklu svatojiřské legendy doprovázeného erbovními znameními v jindřichohradecké hradní síni z roku

---

⁹⁷ J. ŽEMLIČKA, *Století*, s. 369-370; J. ŠUSTA, *České dějiny II*, část I, *Soumrak*, s. 715-717.

⁹⁸ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 76.

⁹⁹ TAMTÉŽ, s. 181.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ, s. 393-394; *Zbraslavská kronika*, s. 441.

¹⁰¹ M. BLÁHOVÁ, *Kronika*, s. 168.

¹⁰² RBM III, č. 611, s. 257; č. 1252, s. 487; S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 71.

¹⁰³ NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2699, sign. Jo LV Extr. 11.

¹⁰⁴ Josef ŠUSTA, *České dějiny II*, část IV, *Karel IV.*, s. 364.

1338, kde se nalézají i znak pánů ze Strakonice. Jednou z možností může být, že se jedná o erby šlechticů, kteří se zúčastnili s Janem Lucemburským křížové výpravy do Litvy a Pruska v roce 1337 pomoci řádu německých rytířů. Tomu by nasvědčoval i fakt, že na rouchu sv. Jiří v jindřichohradecké legendě se objevuje znak tohoto řádu.¹⁰⁵ Starším tvrzením je, že cyklus zachycuje příbuzné rody pánů z Hradce.¹⁰⁶ Ale o jejich spřízněnosti s Bavorsy ze Strakonice nehovoří žádné prameny. Nabízí se také možnost, že erbovní znamení náleží šlechticům, kteří byli v křížáckém tažení proti valdenským na panství Oldřicha III. z Hradce. Pronásledování valdenských se začalo vyhrcovat v roce 1338, tedy v době, kdy z popudu Oldřicha vznikl nástěnný cyklus v hradní síni. Roku 1340 jej papežův list vyzýval, aby se postavil do čela křížácké výpravy proti Valdenským.¹⁰⁷ Podle nejnovějšího bádání se svatojiřský cyklus vztahuje k zemskému sněmu v Domažlicích, konaný na sv. Jiří v roce 1318. Na něm došlo k usmíření Jana Lucemburského s nespokojenou českou šlechtou. Římský král Ludvík Janovi udělil rytířskou hodnost. Sám český král pak povýšil některé příslušníky české a moravské šlechty na rytíře a udělil jim dvorské a zemské hodnosti, aby si tak zajistil jejich věrnost. Jan Lucemburský se snažil o rozvíjení svatojiřského kultu,¹⁰⁸ dokonce chtěl po roce 1319 založit rytířský řád zasvěcený sv. Jiří. Ale bezpečně existenci takového řádu nemáme doloženou. Tento kult v českém prostředí ranné doby lucemburské mimo to dokládá i zobrazení zápasu sv. Jiří s drakem v kostele sv. Máří Magdalény ve Čkyni kolem roku 1330, právě době, kdy ji vlastnil Vilém ze Strakonice.¹⁰⁹

Statečnost a bojovnost Bavorů ze Strakonice symbolizuje i jejich erb – modrá střela s peřím ve zlatém štítě pokosem.¹¹⁰ Tento erb měl podle tradované příběhu obdržet Bavor I. za svou účast v boji o Akkon ve křížové výpravě vedené Leopoldem VI. Na počest svého návratu vybudoval johanitskému řádu, s nímž se setkal ve Svaté zemi, komendu ve Strakonících.¹¹¹ O založení strakonického kláštera Bavořem I. vypráví

---

¹⁰⁵ Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z roku 1338*, AUC, PH – His, č. 3 – 4, Praha 1971, s. 196. Srov. V. BOK – J. POKORNÝ (edd.), *Moravo*, s. 137-138.

¹⁰⁶ J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba*, s. 235-236.

¹⁰⁷ Amedeo MOLNÁR, *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*, Praha 1991, s. 134-135.

¹⁰⁸ O oblíbenosti kultu sv. Jiří, patrona rytířů, na našem území svědčí řada výtvarných i literárních děl z 1. poloviny 14. století. W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 207-208.

¹⁰⁹ Jan P. V. HÁJÍČEK, *Heraldická výzdoba jindřichohradeckého hradu z doby lucemburské*, HaG, 32, 1999, č. 1-2, s. 5-7. Srov. W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 176-177.

¹¹⁰ August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925, s. 34.

¹¹¹ Mathias FEYFAR, *Aus dem Pantheon der Geschichte des Johanniterordens*, Nikolsburg 1882, s. 65; O. Fibich vztahuje legendu na stejnojmenného otce Bavora I. Ten se měl zúčastnit křížové výpravy po boku knížete Děpolda v roce 1190. O. FIBICH, *Rytíři*, s. 106-108, 111. Srov. A. Č. LUDIKAR, *O řádu*, s. 256. Svě tvrzení opírá i o pozdně gotický oltář v kostele sv. Prokopa ve Strakonících, na jehož postranních křídlech je možná vyřezán příběh vyprávějící o založení strakonické komendy Bavořem.

podle starších tradic i pozdně gotický skládací oltář sv. Anny Samotřetí nacházející se v řádovém kostele sv. Prokopa ve Strakonících. Ve středu oltáře je reliéf Panny Marie se sv. Annou a Ježíškem. Na postranních křídlech oltáře jsou čtyři řezby, na nichž má být údajně zobrazen příběh založení strakonické komendy Bavorem I. První reliéf zobrazuje anděla přinášejícího listinu a klečící postavu muže ve skalnaté krajině. Snad Bavor před svým odchodem na křížovou výpravu činí slib Bohu. Slibuje, že pokud se vrátí a narodí se mu dědic, bohatě obdaruje řád. Na následujícím reliéfu se nachází postava muže a ženy v objetí. To je vykládáno jako loučení Bavora a jeho ženy, která má očekávat narození dítěte. Předposlední řezba možná představuje návrat Bavora ze Svaté země a narození dědice. Na posledním reliéfu je zachyceno obětování beránka v chrámě, což podle starších tradic znamená obětování a obdarování johanitského řádu Bavorem I. Bohužel reliéfy oltáře byly při jeho restaurování v 19. století přeřezány. Původní význam je tak dnes nerozluštitelný, tudíž starší výklad nemusí být správný.¹¹²

Bavorové patřili mezi oblíbence českých králů, tedy patrně až na Rudolfa I. Habsburského, zastávali důležité dvorské úřady. Museli být jistě hodně ovlivněni dvorskou kulturou. Přicházeli do kontaktu s touto kulturou i na dvorech jiných jihočeských šlechticů nebo svých příbuzných, u nichž se vytvořily centra rozvíjející německou dvorskou literaturu. Bavorové bezpochyby vynikali štědrostí k církevním řádům. Jejich ohromná podpora johanitského řádu mluví za vše. Samotné rytířské řády byly šířiteli ideálu rytíře. Je překvapující, že nemáme zprávy o žádném literárním díle, které by bylo vytvořeno v souvislosti s Bavory ze Strakoníc, vzhledem k jejich příbuzenským vztahům s přemyslovským rodem i s rakouským prostředím, silnému vlivu johanitského řádu nebo bohatství tohoto rodu. Účast Bavora na křížové výpravě by určitě byla vhodnou látkou k takovému zpracování. Kdo ví, možná, že tradovaný příběh o Bavoru ve Svaté zemi má své kořeny někde ve druhé polovině 13. století, kdy se zájem o dvorskou literaturu šířil i na sídla předních domácích šlechticů. Právě v této době Bavorové dosáhli na nejdůležitější dvorské úřady. Bohužel účast některé člena tohoto rodu na křížových výpravách ve Svaté zemi nebo na pruských tažení, jak za panování Přemysla Otakara II., tak za Jana Lucemburského, nelze ani v jednom případě s jistotou doložit. Vysoké sebevědomí Bavorů dokládají jezdecké pečetě vysoké úrovně, náležející Bavoru III. O náklonnosti tohoto rodu k umění svědčí vznik malířské dílny ve Strakonících za Viléma ze Strakoníc.

---

¹¹² Jiří KUPKA, *Sakrální architektura v Strakonících*, in: Strakonice. Vlastivědný sborník I, Strakonice 2002, s. 155-156; A. BIRNBAUMOVÁ, *Strakonický hrad*, s. 26.

III. Ve znamení johanitského kříže

III. 1. Johanitský řád v českých zemích a vývoj strakonické komendy

Johanité se považovali za rytíře a leníky Krista, za ochránce Božího hrobu v Jeruzalémě a poutníků, směřujících do Svaté země. Velmi rychle k jejich úkolům přibyla také povinnost pečovat o nemocné, chudé a bezbranné či ubytovat poutníky, neboť nemocní a slabí byli podle středověkého názoru zvláště blízcí Kristu, a proto jim každý rytíř se ctí sloužil.¹¹³

Johanitský řád, neboli špitální bratři Svatého Jana Křtitele, byl oficiálně schválen v roce 1113 bulou papeže Paschala II.¹¹⁴ Předchůdcem řádu bylo jeruzalémské obchodní bratrstvo z Amalfi založené v polovině 11. století, jemuž patřil malý špitál při kostele sv. Jana nedaleko Božího hrobu. Prvotním úkolem Amalfijců byla péče o nemocné a podpora jeruzalémských obyvatel, kteří se vydali za svými obchody do ciziny. Po dobytí Jeruzaléma křižáckými vojsky v roce 1099 se z mnoha Normanů a Franků stávali členové tohoto bratrstva a posléze byli i těmi, kteří stáli za přeměnou bratrstva v budoucí řád johanitů. Původním patronem bratrstva z Amalfi byl Jan Almužník, alexandrijský patriarcha pečující o chudé a nemocné. Ovšem pro latinskou církev byl tento světec málo známý, a proto došlo začátkem 12. století k jeho nahrazení Janem Křtitelem.¹¹⁵ Znaméním řádu se stal bílý osmihrotý kříž.

Od 12. století johanité začali zakládat komendy v křesťanské Evropě. Snažili se tak získat nové příznivce a rozšířit svůj řád o další členy, ale také získat finance na plnění řádových úkolů. Nicméně johanitští kněží se kromě své špitálnické činnosti prosadili v různých evropských lokalitách i jako duchovní pastýři a učitelé. Často byli povolováni při zakládání měst, kde jim byla svěřena duchovní péče a farní právo nového založení, což byl příklad především kolonizační oblasti Slezska.¹¹⁶

Příchodu johanitů do Čech předcházela účast českého knížete Vladislava II. v letech 1147 až 1148 na II. křížové výpravě. Vladislav I. nikdy nedosáhl Jeruzaléma, ale při svém pobytu v Konstantinopoli se možná setkal s johanitským velmistrem Raymondem de Puy. Ten českému knížeti snad daroval klíč od johanitského hradu Crak des Chevalliers. O několik let později spojení mezi českým knížetem a johanity vyústilo v založení první johanitské komendy v českých zemích.¹¹⁷

¹¹³ B. WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád*, s. 99-100, 111.

¹¹⁴ J. POŘÍZKA, *Řád*, s. 20-21.

¹¹⁵ B. WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád*, s. 31, 99, 110-113. Srov. J. POŘÍZKA, *Řád*, s. 18-20.

¹¹⁶ TAMTÉŽ, s. 37, 39; J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 50-51

¹¹⁷ J. POŘÍZKA, *Řád*, 24-32. Srov. F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 7-8.

Při datování příchodu johanitů do Prahy panují určité nejasnosti. Na základě písemných pramenů a historických událostí lze vztahovat příchod johanitů do rozmezí let 1158 až 1169. V nedatované listině král Vladislav I. obdaroval pozemkem na Malé Straně v blízkosti Juditina mostu kongregaci zbožných mužů společného života. Takové obecné označení naznačuje, že listina nemusela být vůbec určena johanitům. Hovoří se v ní také o úmyslu králova kancléře Gervasia a jeho synovce či vnuka Martina podkomořího, založit chrám zasvěcený Panně Marii a špitál. Někdy v letech 1158 až 1169 vznikla u Juditina mostu johanitská komenda s kostelem Panny Marie, který byl potvrzen listinou papeže Lucia III. v roce 1182.¹¹⁸ Komenda díky místu, kde se nacházela, získala zvláštní název „Matky Boží pod řetězem“.

Ještě do konce 12. století se majetek pražského řádového domu rozrostl o další dary od příslušníků přemyslovského rodu, od kterých obdržel majetek v okolí Prahy, Litoměřicka a Plzeňska. V roce 1169 byla z pražského domu založena komenda v Manětíně s přičiněním královského kancléře Gervasia a podkomořího Martina. Martin se stal johanitským preceptorem pro Čechy, Uhry a sousední země. Na přelomu 12. a 13. století se ustanovil německý velkopreceptorát zahrnující německá a rakouská území, Štýrsko, České země, Polsko a Dánsko až do roku 1317, kdy byla působnost velkopreceptorátu ukončena. Kolem roku 1183/1186 vznikla komenda v Kadani a později také ve Stříbře a Ploskovicích. V Ivanovicích na Moravě se nacházela od roku 1183 komenda spravující řádový hrad Orlov. Jinak náležela jižní Morava spíše pod vliv řádového domu v rakouském Mailbergu (1146).¹¹⁹

K nárůstu nových komend na území velkopřevorství Čech, Moravy, Slezska a Rakouska dochází ve 13. století vlastním přičiněním řádu, ale i díky značným donacím domácí šlechty a slezských knížat. V severovýchodních Čechách zásluhou šlechtického rodu Markvarticů vznikla komenda v Mladé Boleslavi (1255), Českém Dubu (1250) a Žitavě (1291). V jižních Čechách se pod záštitou Bavorů ze Strakonice zrodila komenda strakonická (před rokem 1243) přímo v sídle těchto velmožů. Na Moravě byly založeny řádové domy ve Znojmě (1200), Brně (1243), Kroměříži (1238) a Horní Kounici (1235). Pro oblast slezských území se stala hlavní komenda v Hrobníkách (1218).¹²⁰

Někteří z představitelů johanitů se zapojili do politiky českého státu. Mezi takové patřil Herman z Hohenlohe, převor pro Čechy, Moravu a Polsko v letech 1282 až 1293,

---

¹¹⁸ Michael SKOPAL, *Založení komendy johanitů na Malé Straně. Příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech*, PSH 26, 1993, s. 7-37.

¹¹⁹ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 14-21, 24, 34-55.

¹²⁰ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 24, 34-55.

který v roce 1287 dojednával příchod Guty Habsburské, manželky Václava II., do Čech. Krátce nato byl Herman kvůli svému nemanželskému původu zbaven převorského úřadu. Ale ani poté, co zastával úřad komtura v Mohuči, neztratil kontakt s Václavem II.¹²¹ Významným rádcem českého krále Jana Lucemburského byl hrabě Bertold VII. z Hennebergu, který podle J. Spěváčka byl českým generálním převorem. Ovšem úřad generálního převora zastával jiný Berthold z Hennebergu, který byl zřejmě příbuzný tohoto rádce.¹²²

První desetiletí 14. století znamená pro johanitský řád velké změny, neboť byl vytlačen ze Svaté země a od roku 1309 se ustanovilo hlavní centrum johanitů na ostrově Rhodos. Krom toho získali v roce 1312 majetek zrušeného templářského řádu a v důsledku toho došlo také v letech 1315 až 1330 k novému uspořádání velkopřevorství. České velkopřevorství tak sice přišlo o Pomořansko na úkor braniborské bailie, ale pod svou pravomoc získalo rakouské země.¹²³ Došlo k upevnění významu a prestiže johanitského řádu v povědomí domácí šlechty a měšťanstva za převora Havla z Lemberka (1337 až 1366) a k rozvoji jednotlivých komend. Přední řádové úřady náležely mezi významné církevní hodnosti, do kterých byli většinou obsazováni představitelé nejdůležitějších domácích šlechtických a slezských knížecích rodů.¹²⁴

Třinácté století přineslo řádu několik opravdu významných donací učiněných domácí šlechtou a darování Bavorů ze Strakonice mezi ně bezpochyby náleží. Právě z podnětu Bavorů ze Strakonice, kteří byli zakladateli strakonické komendy a nevšední přízní zahrnovali tento řád, přišli johanité do jižních Čech.

První majetek v jižních Čechách získali johanité roku 1225, kdy jim Bolemila manželka Bavora darovala vesnice a lesy v okolí Radomyšle.¹²⁵ Potvrzovací listiny z let 1243 a 1251 dokládají rozsáhlou donaci Bavora ze Strakonice a jeho manželky, nejprve Bohuslavy a poté Dobroslavy. Johanité obdrželi strakonický kostel a část Bavorova hradu, vesnice Lom, Ptakovice, Miloňovice, Radošovice, Sousedovice, Libětice,

---

¹²¹ Libor JAN, *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, HaG 32, 1999, č. 1-2, s. 50-52; TÝŽ, *Hermann z Hohenlohe, rádce a vyslanec českého krále Václava II.*, in: SPFFBU(C) 43, 1996, s. 17-35.

¹²² J. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 252. Srov. L. PEŠKA – M. SVOBODA, *Příspěvek*, s. 43-44. L. Peška a M. Svoboda se domnívají, že nelze považovat za stejnou osobu Bertolda VII. z Hennebergu, rádce Jana Lucemburského, a Bertolda z Hennebergu, českého generálního převora v letech 1313-1319. Svě tvrzení opírají o rozbor jejich pečeti.

¹²³ B. WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád*, s. 318-328.

¹²⁴ J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 42.

¹²⁵ CDB IV, č. 270, s. 263-264; Lokalizace vesnic z donace Bolemily je velmi problematická. B. Lífka na základě topografického rozboru umísťuje tyto vesnice do okolí Radomyšle. B. LÍFKA, c. d., s. 44-46; B. Lífka navázal na názor A. Č. LUDIKARA, *O řádu*, s. 255; Přehled starších názorů a literatury B. NECHVÁTAL, *Donace*, s. 77-86.

Mutěnice, Krty a od Bohuslavy ještě Kozlov, Makarov a Mnichov. Tomto samém roce přibyla ještě osada Horka a „Lusiz“ a roku 1251 navíc dostali i Horažďovice, kde vznikl další řádový dům.¹²⁶ Ačkoliv písemné prameny hovoří o existenci komendy až od čtyřicátých let 13. století, podle uspořádání strakonického hradu, jak už bylo dříve řečeno, se lze domnívat, že se johanité od počátku podíleli na stavbě strakonického hradu. Potom by bylo možné její založení datovat přibližně do konce první čtvrtiny 13. století nebo třicátých let tohoto století.¹²⁷

Johanitský řád, aby mohl co nejlépe plnit své poslání, si vybíral pro svá sídla, skládající se ze špitálu, kostela a ochranné pevnosti, strategická, velmi frekventovaná a dobře přístupná místa, nacházející se nejčastěji v blízkosti brodů, mostů, obchodních cest a křižovatek.¹²⁸ Johanitským způsobům odpovídalo místo, na kterém vznikla komenda ve Strakonících. Ta byla založena na nevysokém ostrohu mezi soutokem řek Volyňky a Otavy v blízkosti hned dvou dálkových cest. Jednak to byla vimperská větev Zlaté stezky vedoucí přes Horažďovice, Strakonice, Blatnou až do Prahy a jednak tzv. cesta březnická, někdy označovaná také jako Vintířova, směřující z Rakous do Plzně.¹²⁹

V roce 1318 Vilém ze Strakoníc potvrdil převoru Mikuláši a všem bratřím klášterního domu strakonického a horažďovického všechnu jejich dosavadní majetek. Z této listiny je patrné, že johanitům náležela střední část strakonického hradu s klášteřem a kostelem sv. Vojtěcha. Tato jejich část se rozprostírala od brány vedle panské kuchyně, až k bráně do města proti mostům. Krom toho jim patřil špitál u mostu a dva strakonické mlýny. Dále kostel a ves Lom, vsi Bezděkov, Hajská, Radošovice, Zadní Ptákovice, Lhotu darovanou rytířem Dalevojem, Zborovice koupené strakonickým převorem Theodorikem. Poté ještě Sousedovice, Libětice, Úlehle, Drachkov, Makarov, Kozlov, Pracejovice, Únice, Mnichov, Krty, Mutěnice, Zdíkov, Zdíkovec a Branišov. Kostelu horažďovickému patřila ves Babín a některé dvory a mlýny v okolí.¹³⁰

Podobu pozemkové držby lze vyčíst z listiny vydané Karlem IV. v roce 1358, kterou potvrdil strakonické komendě její majetek. Oproti roku 1318 vlastnili johanité dvory v Zádvoří, Černíkově, Droužeticích a ves Kuřimany, vše z nadání Viléma ze Strakoníc, několik poddaných v Miloňovicích, Pivkovicích, Drahonicích a patronátní

---

¹²⁶ CDB IV, č. 35, s. 115-116; č. 34, s. 114-115; č. 225, s. 390-391.

¹²⁷ J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 81-85, 89.

¹²⁸ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 5.

¹²⁹ B. NECHVÁTAL, *Donace*, s. 78.

¹³⁰ RBM III, č. 471, s. 194-195; B. LIFKA, c. d., s. 56-57. Zde i český překlad listiny.

právo ke kostelům v Radomyšli a Pičíně.¹³¹

Krátce po polovině 14. století si strakonická komenda stála po hospodářské stránce velice dobře. Koupí rozšiřovala svou pozemkovou základnu, disponovala hotovostí, mohla si dovolit kolonizovat menší území, zvyšovat počet svých hospodářských dvorů a to vše ve shodě s pozemkovou vrchností komendy - Vilémem ze Strakoníc. Po smrti Viléma v roce 1359 se majetku strakonické větve ujal Bavor IV., pán na Blatné. Přestože se johanité se svým novým pánem dostávali do konfliktů, znamenalo následující desetiletí pro komendu největší hospodářský rozmach v předhusitské době.¹³²

V roce 1365 se dokonce Bavor IV. neúspěšně pokusil dosadit do úřadu strakonického komtura Protivu ze Štěkně, na místo tehdejšího představeného strakonické komendy, převora Heřmana. Protiva ze Štěkně byl pravděpodobně členem vedlejší linie Bavorů, páni ze Štěkně totiž měli také ve znaku střelu.¹³³ Johanité v roce 1373 obvinili Bavora IV. z toho, že odvedl jejich stádo koní a volů. Byl kvůli tomu předvolán i před pražskou konzistoř, kde prohlásil, že ono stádo je majetkem krále a že bez jeho souhlasu nechce a ani není nucen odpovídat.¹³⁴ Ve vizitačních zprávách z téhož roku si strakonický komtur Jan Písař a další stěžují, že klášter musí pánovi půjčovat koně a vozy, což je pro řádový dům finančně nákladné.¹³⁵ Tyto spory pravděpodobně trvaly až do smrti Bavora IV. kolem roku 1380.

Zhoršující se hospodářská situace komendy trvala zhruba do poloviny osmdesátých let 14. století, než s přičiněním strakonického komtura Markolda z Vrutice došlo k osvobození komendy ode všech dávek a povinností v roce 1386. Někdy kolem roku 1398 Břeněk, poslední strakonický pán z rodu Bavorů, prodal strakonické panství nepříteli významnému šlechtici Vykěři z Jenišovic. V roce 1402 generální převor Jindřich z Hradce (1401 až 1421, předtím v letech 1397 až 1401 komtur strakonický), aby tak komendu zbavil nepohodlného sousedství, koupil od Vykěře strakonické panství i s hradem. Tato transakce zatížila celý převorát, a proto musel Jindřich z Hradce nejprve získat hotovost prostřednictvím dalších transakcí několika johanitských komend.¹³⁶

---

¹³¹ RBM VI, s. 531-533.

¹³² M. SVOBODA, *Hospodaření*, s. 4.

¹³³ J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 44.

¹³⁴ Ferdinand TADRA (ed.), *Soudní akta konsistoře pražské I*, Praha 1893, s. 15.

¹³⁵ Václav NOVOTNÝ (ed.), *Inquisitio domorum hosp. S. Joh. Hierosolimitani 1373*, Praha 1900, s. 45, 47, 50.

¹³⁶ M. SVOBODA, *Hospodaření*, s. 4; Blíže k prodeji B. LIFKA, c. d., s. 75-76.

Bavorové ze Strakonice vlastnili zakladatelská práva ke strakonické komendě. Bavor I. byl označen v listině jako „*primi fundatoris claustris Strakonicensis*.“ Komendu někdy označovali také „*clastrum nostrum*“ a sami sebe „*fundatores et benefactores*“. Vilém ze Strakonice v jedné z listin napsal: „*všecky ty statky, které nyní vlastní a vlastnil onen dům strakonický, ovšem i horažďovický právem dědičným, zamýšleli jsme našimi listinami úplně posílití toužebně si žadajíc domům Páně neškoditi anebo je potlačovati, ale spíše jim prospívati.*“ Johanité museli nástupci zakladatele kláštera platit poplatky a v den zakladatelova úmrtí nachystat pro chudé ve špitále zvláštní pohoštění. Není jasné, zda zakladatelská práva přešla i na Vykěře z Jenišovic a poté na Jindřicha z Hradce. Pozdější prameny naznačují, že johanité drželi i tato zakladatelská práva. Situace, že by klášter koupil od svého zakladatele jeho panství, je v Čechách ojedinělá.¹³⁷

Postupně řád johanitů získával na oblibě. Darů se mu nedostávalo pouze od Bavorů ze Strakonice, nýbrž své příznivce měl i mezi nižší šlechtou a měšťany. Například paní Afra jim darovala 50 kop grošů a johanité se jí zavázali po dobu jejího života vyplácet na sv. Jiří a Havla 3,5 kopy grošů, pohřbít ji jako sestru řádu a konat za její duši výroční pobožnost.¹³⁸ Dobroditelkou řádu zřejmě byla i Přibka ze Čkyně.¹³⁹ Od rytíře Dalevoje získali ves Lhotu. Před rokem 1330 horažďovický měšťan Theodorik, řečený Gladiator, postavil kapli zasvěcenou sv. Michaelovi archandělovi, která byla filiální ke kostelu sv. Petra a Pavla v Horažďovicích. Od Theodorika horažďovický kostel dostal také pole v Babíně a dvě další polnosti.¹⁴⁰ Na stěnách ambitu strakonického kláštera se dochovala malba zobrazující Krista Trpítele s dvojicí klečících manželů. Nad hlavami manželů jsou napsána jména „*Mathias*“ a „*Adlica*“ Nástěnné malby v prostorách strakonické komendy vznikaly v letech 1320 až 1350.¹⁴¹ V roce 1332 se jedna z listin zmiňuje o existenci domu jisté paní Adlice ve Strakonících a roce 1337 se uvádí v úřadu strakonického převora Matias.¹⁴² Největší pravděpodobností jsou zde vyobrazeni příslušníci některého šlechtického rodu neboť sebevědomí měšťanů v první polovině 14. století nebylo tak vysoké a převorů byli kněžími a nesměli uzavírat sňatek. Ke komu se obraz donátorů vztahuje, se zřejmě nikdy nedozvíme.

---

¹³⁷ RBM II, č. 2818, s. 1234; RBM III, č. 471, s. 194, č. 570, s. 237; *Inquisitio*, s. 45; M. SVOBODA, *Hospodaření*, s. 5-6.

¹³⁸ RBM IV, č. 402, s. 162-163.

¹³⁹ František TEPLÝ, *Město Čkyně na Šumavě*, Čkyně 1937, s. 9; RBM VII/2, č. 464, s. 298.

¹⁴⁰ RBM IV, č. 135, s. 52-53.

¹⁴¹ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 291.

¹⁴² RBM III, č. 1902, s. 739; RBM IV, č. 402, s. 162-163.

Pozitivní vývoj strakonické komendy byl zapříčiněn nejprve přísunem nových majetků v podobě darů ze strany Bavorů ze Strakonice, nižších šlechticů, měšťanů či řádových bratří, ale také drobnými prodeji a koupěmi vytvářené samotnými johanity. V rozmezí let 1358 až 1368 strakonická komenda zažívala svůj největší hospodářský rozmach v předhusitské době, ačkoliv už nezískávala tak velké donace a zhoršily se její vztahy s pozemkovou vrchností, s Bavorem IV. Jeho johanité považovali za příčinu zhoršující se hospodářské situace kláštera, která trvala zhruba do poloviny osmdesátých let 14. století. Vše nakonec vyřešila koupě strakonického panství generálním převorem Jindřichem z Hradce v roce 1402, což rozhodně nebylo běžné řešení. Husitské války ve dvacátých a třicátých letech 15. století znamenaly rozvrat hospodářského zázemí johanitského řádu v Čechách a na Moravě a zánik mnoha komend. Husitská tažení se ovšem téměř nedotkly majetkové základny strakonické komendy, která se v důsledku toho po nějaký čas stala hlavním sídlem generálních převorů.

III. 2. Role johanitů v duchovní správě, školství a špitálnictví

S rostoucím majetkem, který řád získal nejen darováním od svých příznivců, ale i svým vlastním přičiněním, se rozšiřovala i duchovní správa johanitů.

Komenda a k ní příslušející kostel sv. Vojtěcha (později sv. Prokopa) zaujímaly významné místo v českém převorátu. Péče o kostel náležela řádovému knězi, který byl navrhován téměř vždy generálním převorem, pouze ve dvou případech komturem. Pod její přímou správou patřil kostel sv. Václava v Lomu (dnes součást Strakonice), kde pravděpodobně prováděl duchovní správu kněz pověřený ze strakonického kláštera, zřejmě proto nedocházelo k jeho prezentacím.¹⁴³

Ze Strakonice byl v padesátých letech 13. století založen také dům v Horažďovicích při farním kostele sv. Petra a Pavla. Z horažďovického domu se zachoval pouze zbytek válcovitého donjonu skrytý ve zdivu barokní kaple kostela.¹⁴⁴ Farnost spravoval řádový kněz navržený přímo generálním převorem, přesto je horažďovický dům vždy považován za filiální ke strakonické komendě. Spolu

---

¹⁴³ M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 7-8; Kostel v Lomu založil Bavor III. a v majetku johanitů je poprvé zmiňován až v roce 1318. Vesnice existovala již v roce 1243. CDB IV, č. 34, s. 114-115; č. 35, s. 115-116; RBM III, č. 471, s. 194.

¹⁴⁴ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 43.

s plebánem na faře žilo ještě pět jeho řádových spolubratrů, tak tomu alespoň bylo v sedmdesátých letech 14. století.¹⁴⁵

V majetku johanitů se nacházela i řádová tvrz v Radomyšli. Dne 3. září 1320 johanité od Viléma ze Strakonice získali v tomto městečku do stálého vlastnictví kostel a faru se vším příslušenstvím, který měl osazovat strakonický převor jako oprávněný pán a patron.¹⁴⁶ V srpnu roku 1359 Vilém ze Strakonice společně se svou ženou Markétou ze Šternberka darovali řádu celou vesnici Radomyšl, dříve nazývanou městem. Johanité se ale museli zavázat, že budou platit 6 kop ročně dominikánském konventu v Klatovech, Českých Budějovicích a v Písku.¹⁴⁷ Duchovní péči vykonával řádový kněz jmenovaný strakonickým převorem, pouze v letech 1359 až 1372 působil v kostele obyčejný klerik Drslav z Hodějova.¹⁴⁸

K dalším založením patřila také komenda ve vesnici Pičín. Nejprve v březnu 1320 obdrželi johanité od Viléma ze Strakonice dědičně patronátní právo ke kostelu Narození Panny Marie i s dvory a statky k němu náležící a v září tohoto roku se stali i vlastníky kostela, fary se vším příslušenstvím.¹⁴⁹ Roku 1261 je v listině uveden farář Václav z Pičina, je tedy možné, že Bavorové ze Strakonice osazovali pičínský kostel johanitskými kněžími mnohem dříve.¹⁵⁰ Svůj zvláštní charakter komenda získala kvůli své poloze na trase mezi Strakonice a Prahou, tudíž bylo jejím hlavním úkolem zajišťovat ubytování cestujícím, přestože ji to finančně velice zatěžovalo.¹⁵¹ Hosté byli ubytováni na pičínské tvrzi, o níž se johanité dělili s vladyky, mezi kterými přecházelo právo na držení tvrze bez nároků ke kostelu. Jako první se uvádějí Bedřich z Kosoře (1336), poté také Stojmír, Hostand, Křista, Jan, Pavlík a Albert z Pičina. Johanité se tak museli po vzoru strakonické komendy dělit o prostory se svými světskými sousedy.¹⁵² V roce 1373 zde žil komtur Jakub, farář Jakeš a kněz Václav. Ačkoliv se plebán dosazený generálním převorem honosil titulem komtura, nelze hovořit o komendě ve vlastním slova smyslu, neboť ve skutečnosti byla farním domem a vždy byla vnímána

---

¹⁴⁵ M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 8; *Inquisitio*, s. 45, 48; LC III-IV, s. 148; LC V/2, s. 97, LC VI, s. 105; LC VIII-X, s. 104, 209.

¹⁴⁶ RBM III, č. 611, s. 257.

¹⁴⁷ Anton SCHUBERT (ed.), *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmen*, Innsbruck 1901, č. 1387, s. 186; B. LIFKA, c. d., s. 62-63. Zde je překlad listiny.

¹⁴⁸ M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 8; LC I/1, s. 90; LC II, s. 71; LC VI, s. 16.

¹⁴⁹ RBM III, č. 570, s. 277; č. 611, s. 257.

¹⁵⁰ TAMTÉŽ, č. 333, s. 128.

¹⁵¹ B. WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád*, s. 110.

¹⁵² F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 48-49.

jako filiální kostel strakonické komendy.¹⁵³ Nakonec je farnost v roce 1392 inkorporována strakonickým klášterem, příčinou mohl být dlouhodobý spor o obročí pičínského kostela v sedmdesátých a osmdesátých letech 14. století.¹⁵⁴

Další farností je Zdíkovec se Zdíkovem a Branišovem získaný někdy před rokem 1318, neboť v tomto roce Vilém ze Strakonic potvrzuje všechen majetek strakonickému a horažďovickému domu. V této listině jsou poprvé ve vlastnictví johanitů zmiňovány i tyto osady.¹⁵⁵ Zdíkov a Zdíkovec pravděpodobně založil koncem 13. století Zdík z Janovic majitel nedalekého vimperského panství. Jakým způsobem se Bavorové dostali v Pošumaví k tomuto majetku bohužel nevíme, stejně tak kdy darovali tyto osady johanitům. Řád johanitů se snad podílel na kolonizaci této oblasti. Duchovní správu nikdy neměl na starosti řádový kněz, vždy jen obyčejný klerik dosazovaný strakonickým komturem.¹⁵⁶

Lze předpokládat, že Bavorové ze Strakonic pravděpodobně obsazovali johanitskými kněžími i jiné své kostely, ačkoliv o této skutečnosti mnohdy písemné prameny mlčí. Bavor III. byl možná zakladatelem kostela Nanebevzetí Panny Marie v Blatné a stejného zasvěcení byl i kostel v Bavorově, kde si později vystavěl své sídlo. Mohl také osazovat johanitské něží v přilehlém kostele sv. Jiljí v Blanici. Roku 1358 je uváděn jako držitel patronátních práv ke kostelu sv. Jakuba Většího v Sedlici Vilém ze Strakonic, stejně jako o rok později v Nové Lhotě (dnes Dlouhá Lhota), kdy ustanovil po Mikuláši z Radomyšle plebánem Martina ze řádu svatého Jana Jeruzalémského ve Strakonících.¹⁵⁷ Vilém v letech 1330 až 1359 držel vimperské panství se Čkyní, snad i zde mohli johanité působit. Po roce 1342 má Vilém spor s Bohuňkem z Mladějovic o patronátní právo ke kostelu v Jiníně¹⁵⁸.

V některých případech i nižší šlechtici prezentovali ve svých kostelech strakonické kleriky či presbytery. Například Harant ze Sedlíkovic, patron kostela jinínského, jmenoval Havla, klerika ze Strakonic, novým plebánem v roce 1371. V kostele Řepici působil až do své rezignace v letech 1359 až 1364 presbyter Dominik na žádost bratrů Ctibora a Předoty nebo presbyter Velislav ze Strakonic prezentovaný

---

¹⁵³ *Inquisitio*, s. 63 – 65; LC II, s. 50; LC III-IV, s. 153; LC VII, s. 38; M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 8-9.

¹⁵⁴ LE IV, s. 373; M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 8-9; Blíže ke sporu o obročí J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 52-53.

¹⁵⁵ TAMTÉŽ III, č. 471, s. 195.

¹⁵⁶ M. SVOBODA, *Postavení a správa*, s. 8; LC II, s. 35; LC VII, s. 11, 222, 276.

¹⁵⁷ LC I/1, s. 36, 87.

¹⁵⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 242.

Buškem z Chanovic. Také klerik Jan ve Vodňanech v roce 1374¹⁵⁹ či presbyter Jan ze Strakonice potvrzený ve funkci plebána ve Strašíně Potonem ze Skály.¹⁶⁰

Řádové statky se rozprostíraly na území arciděkanství bechyňského, pouze Pičín (děkanát kostelecký) už náležel do hradeckého. Mezi děkanství bechyňského arciděkanství, ve kterých působili nebo mohli působit johanitští kněží a laici, patřil volyňský (Bavorov s Blanicí, Jinín, Zdíkovec, Čkyně), boznenský (Blatná, Radomyšl, Sedlice) a děkanství prácheňské (Horažďovice, Lom, Prácheň, Strakonice).¹⁶¹ Co do významu po strakonické komendě následoval dům horažďovický a pičínský, však také generální převoři sami jmenovali řádové kněze. Dále to byla farnost Lom a Radomyšl, o obě dvě pečoval řádový kněz dosazovaný strakonickými komtury, a poněkud méně zajímavá byla fara ve Zdíkovci spravovaná vždy laikem. Dva domy a tři farnosti strakonické komendy se nacházely na panství pánů ze Strakonice a je nutné podotknout, že všechny pocházely z dobrozdání tohoto šlechtického rodu.

Neodmyslitelnou činností johanitů bylo špitálnictví, ale vysoké úrovně dosáhla také jimi budovaná síť nižšího školství. Právě prostřednictvím takových činností mohl řád hlouběji působit na duchovní život obyvatel Strakonice a jeho okolí. Pro rodiny strakonických měšťanů a šlechty z blízkého okolí představovala johanitská řádová škola při klášterním kostele sv. Vojtěcha zřejmě jednu z mála možností, jak získat vzdělání. Mnozí synové z rodin drobných šlechticů a měšťanů rozšířili řady johanitské řádu. Mezi takové patřili také bratři z Kladubce. Ti učinili nadání strakonické komendě a vstoupili do řádu, kde zastávali přední úřady. Jan byl komturem v řádovém domě v Hlubčicích (1369) a Manětíně (1387), druhý bratr Zdimír byl komturem v Přibicích (1348) a Mutěnicích (1349).¹⁶² Žáky strakonické školy pravděpodobně byli Jan a Předvoj, synové Čadka ze Sudoměře, nejednou se objevující jako svědek na listinách Viléma ze Strakonice. Jan ze Sudoměře byl nejprve farářem v Paračově, později kanovníkem na Vyšehradě a Vratislavi a jeho bratr Předvoj se stal od roku 1342 rovněž kanovníkem ve

¹⁵⁹ LC II, s. 45; LC I/1, s. 107; s. 140; LC III, s. 5.

¹⁶⁰ F. Skřivánek považuje Strašín za další farnost strakonické komendy, kde měla osazovat kněží od roku 1254. Podkladem mu je listina v RBM II, č. 16. s. 7 editovaná J. Emler, který špatně lokalizoval „Strahen“ jako Strašín v okr. Klatovy. Karel Beránek a Věra Uhlířová pokládají místo za Stroheim blízko Mailbergu, kde byla také johanitská komenda. Důvodem proto je i uvedení jména Jana ze Švamberka v listině, který ale byl převorem v letech 1467-1511. Přestože strakonická komenda vesnici Strašín koupila v roce 1274 od Vítka z Krumlova, nenacházíme nikdy zmínku o tom, že by vlastnili i zdejší kostel. Stejně tak tato vesnice už nikdy poté nefiguruje v majetku komendy, a to ani v roce 1318, kdy si johanité všechny své statky nechali potvrdit Vilémem ze Strakonice. F. Skřivánek, *Rytíři*, s. 36, 46; Karel BERÁNEK - Věra UHLÍŘOVÁ, *Archiv českého velkopřevorství maltského řádu, Inventář SÚA*, Díl I. - *Listiny 1128 - 1880*, sv. 1 - 4, Praha 1966; RBM II, č. 2798, s. 1226-1227; RBM III, č. 471, s. 194.

¹⁶¹ Václav Vladivoj TOMEK (ed.), *Registra decimarum papalium*, Praha 1873, s. 62-64, 67-68, 97.

¹⁶² J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 55.

Vratislavi a v roce 1346 děkanem pražským.¹⁶³ Blažeje ze Štěkně nalézáme jako pintanciáře johanitského domu Panny Marie pod řetězem v Praze.¹⁶⁴ O kvalitě školy může vypovídat osobnost možného absolventa Tomáše ze Strakonice, autora předhusitské postily, kterého J. Mitáček ztotožňuje se stejnojmenným pražským převorem z let 1404 až 1405.¹⁶⁵

Již v řádové řeholi, kterou vydal mistr Raimund z Puy (1120/25 – 1158),¹⁶⁶ je nahlíženo na péči o nemocné a chudé jako na jeden z nejdůležitějších úkolů řádu a jeho členové se zavazují ve slavnostních slibech sloužit pánům nemocným „*dominis infirmis*“. Johanitský velmistr se honosil titulem ochránce chudých Krista „*pauperum Christi custos*“, s nímž souvisel i rituál omývání nohou chudým.¹⁶⁷ Středověký člověk nemoc považoval buď za boží trest, anebo za projev boží milosti, zkoušky či vyznamenání. Johanité se ale blíží ideálu pohostinnosti a milosrdenství „*hospitalitas et misericordia*“, neboť jejich povinností podle řádové řehole bylo sloužit nemocným a chudým jako svému pánu. Tato služba vyplývala z vazalské povinnosti Kristu, který řekl: „*Co jste učinili nejmenšímu mezi mými bratry, učinili jste mně.*“ Nejnižšími se rozumí chudí a nemocní a podle středověkého názoru právě oni budou povýšeni na vyšší stupeň v Království nebeském. Proto pro každého člena johanitského řádu tato služba představovala velikou čest, jakoby sloužili samotnému Kristu.¹⁶⁸

První písemná zmínka o existenci strakonického špitálu pochází až z roku 1318 v listině, kde je uvedené i jeho místo – u mostu či přímo na něm.¹⁶⁹ To znamená, že nespĺňoval tradiční schéma, jelikož nenavazoval přímo na prostory komendy, aby se tak nemocní mohli zúčastňovat liturgických obřadů, proto musel být součástí špitálu u mostu menší kostelík nebo oltář.¹⁷⁰ Byl důvodem takového řešení omezený rozsah hradu se dvěma uživateli, který dlouhodobě nebo vůbec neumožňoval umístění špitálu

---

¹⁶³ MV I, č. 126, 128, s. 71-2; č. 575, 576, s. 348-349; č. 689, 690, s. 409-410; č. 1082, s. 599-600; č. 1305, 1306, s. 689-690.

¹⁶⁴ *Inquisitio*, s. 24-25, 28; Funkcí pintanciáře v johanitském řádu se zabýval Jiří MITÁČEK, *Funkce pintanciáře v životě johanitských komend*, in: Jiří Mitáček (ed.), *Ad sealem laborem*. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám, Brno 2005, s. 31-39.

¹⁶⁵ J. MITÁČEK, *Strakonice*, 2006, s. 56. Dále k ztotožnění Tomáše ze Strakonice s převorem František BARTOŠ, *Z naší středověké literatury latinské*, Listy filologické 64, 1937, s. 131-132; TÝŽ, *Předhusitský kazatel johanita Tomášek*, JSH 16, 1947, s. 42-44.

¹⁶⁶ B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Řád*, s. 22, 111.

¹⁶⁷ J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 56.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 57; B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Řád*, s. 111.

¹⁶⁹ RBM III, č. 471, s. 194.

¹⁷⁰ Blíže B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Řád*, s. 131-132. Po vzoru jeruzalémského špitálu se někdy setkáváme s johanitskými špitálními kostely s několika otvory v podlaží, aby se mohli nemocní účastnit liturgických úkonů a života konventu v prostoru kostela. To, ale v komendě ve Strakonici nelze prokázat.

přímo do klášterní části? Na druhé straně zvolené místo v přímé blízkosti řeky, zřejmě mnohem lépe vyhovovalo požadavkům tehdejšího špitálního provozu a umožňovalo lepší kontakt s okolím než za branami strakonického hradu. Pomoc u johanitů nehledali pouze nemocní či chudí. Například vizitace z roku 1373 uvádějí čtrnáct chudých, ale také staré lidi, sirotky nebo si zde někteří zajistili místo dřívějším štědrým darem.¹⁷¹

Pozdější zprávy hovoří, že kostel sv. Markéty, postavený v roce 1583, vznikl poblíž špitálu sv. Markéty. Stavebně historický průzkum dokazuje, že součástí „nového“ kostela jsou i obvodové konstrukce a štíty starší pozdně gotické stavby. Za převora Jošta z Rožmberka v roce 1454 byl špitál u mostu znovu obdarován a znovu zřízen, neboť původní byl zničen požárem v roce 1442. To vede k myšlence, že nejpozději ve druhé polovině 15. století došlo k radikální přestavbě starého špitálu. Po postavení nového městského kostela sv. Markéty, byl špitál přesunut do nového menšího objektu za kostelem.¹⁷²

---

¹⁷¹ J. MITÁČEK, *Strakonice*, s. 57-58; *Inquisitio*, s. 45; Obecně o špitálnictví johanitů Libor JAN, *Účet starobrněnského špitálu z roku 1367*, Forum brunense 1993, s. 16-17; Bohumil ROUČKA, *Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu*, PHS 12, 1966, s. 41-90.

¹⁷² A. BIRNBAUMOVÁ, *Město*, s. 6; František KAŠIČKA, *Kostel sv. Markéty ve Strakonících*, Průzkumy památek II, 1996, s. 65, 69-71. Při průzkumu se objevila rozlehlá nemocniční budova obsahující oddělenou kapli nebo jen oltář sv. Markéty a další potřebná příslušenství špitálu.

IV. Architektura a sochařství

IV. 1. Johanitská strakonická huť ve 13. století a sféra její vlivu

Stavební činnost johanitské strakonické huti v oblasti jižních Čech započala zhruba na přelomu první a druhé čtvrtiny 13. století a z části navázala na předchozí činnost milevské huti, jejíž odkaz dále rozvíjela. Nejvýznamnějším a nejrozsáhlejším dílem johanitské huti je strakonický hrad, avšak její působení utvářelo podobu mnoha venkovských kostelů ve středním Pootaví i mimo jeho rámec. Od 11. století až do třetí čtvrtiny 13. století byla stavební činnost v jižních Čechách pod vlivem románského slohu. V tomto časovém období lze vysledovat tři vlny pronikání církevních řádů do této oblasti. Obvod tohoto jihočeského regionu z hlediska církevní správy, tvořilo sedm děkanátů – prácheňský, bozenský, volyňský, doudlebský, bechyňský, vltavský a chýnovský. Tyto děkanáty pak náležely do bechyňského arciděkanátu.

První vlna je spojená s kolonizační činností benediktinského řádu ve století jedenáctém. Své majetky zde měl benediktinský klášter ostrovský, břevnovský a želivský, který se nalézal již na pomezí jihočeské oblasti. Klášteru břevnovskému patřil nezamyslický újezd na Prácheňsku. Správu nad tímto újezdem posléze vykonávali Bavorové ze Strakonic. Benediktini pronikali na území kolem povodí řek Otavy a Blanice a také na Blatensko. Tedy na místa, kde se později setkáváme s johanitským řádem a s rodem Bavorů. Působení benediktinského řádu nelze přeceňovat. Jednalo se spíše o drobnou kolonizaci, ze které se nedochovala žádná do této doby datovatelná architektura.

Mimo kláštery se v jižních Čechách prosazovaly i jiné církevní instituce, jako byla vyšehradská kapitula (Prachatice), pražské biskupství (oslovský újezd, Týn nad Vltavou a Pelhřimovsko) nebo kapitula sv. Víta (újezd volyňský).¹⁷³

Pro druhou kolonizační vlnu, trvající od poloviny 12. století až do první poloviny století následujícího, bylo příznačné působení premonstrátského a johanitského řádu a vytváření velkých feudálních dominií. Důležitou úlohu při formování podoby architektury jižních Čech sehrál milevský klášter premonstrátů, založený Jiřím z Milevska v letech 1184 až 1187. Klášterní milevská huť postavila řadu drobných venkovských kostelů. Některé pozemky v jižních Čechách získali také premonstráti z rakouského kláštera Schlägel – Drkolná. Značný význam měly rakouské cisterciácké

---

¹⁷³ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 119-120; TÝŽ, *Středověká architektura*, s. 12, 14-15; Nezamyslický újezd byl v držení břevnovského kláštera již roku 1045. K újezdu náležely vesnice Nezamyslice, Domoraz, Žichovice, Hejná, Velké a Malé Hydčice, Podmokly, Sdraníkov a Volešovice. MHB VI, č. 94, s. 72-73.

kláštery jako Zwettl, který byl založen pány z Kuenringu, Heiligenkreuz a krátce nato i západočeský Nepomuk. Největší postavení mezi feudály zaujali Vítkovci, jejichž rod se rozrostl do několika větví. Na Sušicku zakotvili bavorští páni z Bogenu a jejich klášter ve Windbergu.¹⁷⁴ V jejich sousedství se na Strakonicku usadili Bavorové ze Strakonice zhruba na počátku 13. století.¹⁷⁵

Začátkem druhé poloviny 13. století začala poslední kolonizační vlna, která se vyznačovala vznikem nových cisterciáckých klášterů a zakladatelskou činností českého krále Přemysla Otakara II. Během své vlády v jižních Čechách založil nebo rozšířil královská města (České Budějovice, Písek) a hrady (Zvíkov, Orlík, Hluboká, Písek), ale také zřídil cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně (1263), aby tak čelil rostoucí moci feudálů, především Vítkovců. Rožmberkové, nejmocnější z Vítkovců, o několik let českého panovníka předběhli a založili na svém panství cisterciácký klášter ve Vyšším Brodě (1259). Pro toto období je charakteristická již raně gotická architektura v mnoha směrech ovlivňována architekturou cisterciáckého řádu. Přibližně od druhé poloviny tohoto století měl značný vliv na jihočeskou architekturu cisterciácký klášter v Nepomuku, založený kolem roku 1240. Ten stál blízko u západních hranic prácheňského kraje.¹⁷⁶

Strakonický hrad je ojedinělým příkladem spojení feudálního sídla s církevním sídlem – johanitskou komendou.¹⁷⁷ Patří k nejstarším soukromým hradům v jižních Čechách. Charakteristickým rysem je osová dispozice celého areálu, kdy jsou jeho jednotlivé části seřazené do jedné osy, směřující od západu na východ v souladu s architekturou rytířských řádů. K johanitské komendě náležela západně položená kapitulní síň, k níž se východním směrem váže o něco mladší ambit a na něj plynule navazuje kostel sv. Prokopa.¹⁷⁸

---

¹⁷⁴ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 119, 121; TÝŽ, *Středověká architektura*, s. 15-17, 32-66. Srov. V. MENCL, *Počátky*, s. 133-138.

¹⁷⁵ Na přelomu 12. a 13. století v jižních Čechách docházelo k velkému majetkovému dělení, kterého se zúčastnili především Vítkovci, páni z Bogenu, klášter milevský a Bavorové ze Strakonice. Kdyby Bavorové přišli později, zřejmě by se v této oblasti podle J. Kuthana už tak snadno neuchytili. Naproti tomu V. Mencl datuje některé části strakonického hradu k roku 1170. Tento názor převzala také D. Menclová. Vodítkem mu jsou venkovské kostely v Pootaví, které nesou rysy strakonické huti a jejichž dobu založení určil před rokem 1200. Avšak tyto kostely J. Kuthan datoval do 1. poloviny 13. století, stejně jako stavbu strakonického hradu. J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 122; TÝŽ, *Architektura jižních Čech*, s. 145-209. Srov. V. MENCL, *Počátky*, s. 137-141; D. MENCLOVÁ, *České hrady I*, s. 82-85.

¹⁷⁶ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 119; TÝŽ, *Středověká architektura*, s. 17-18, 109-112.

¹⁷⁷ Toto zvláštní řešení mohlo vyplynout i ze snahy obejít výlučné panovnické právo na stavbu hradů. T. DURDÍK, *Encyklopedie*, s. 63; TÝŽ, *Die Kommenden und Burgen*, s. 43-45.

¹⁷⁸ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 117-174; TÝŽ, *Středověká architektura*, s. 81-83.

Nejstarší částí johanitského kláštera je kapitulní síň. Ta vznikla přibližně kolem roku 1230. Nese ještě pozdně románské znaky – velmi silné lomové zdivo, pečlivá technika zdění či zazděné románské okno půlkruhového tvaru. Jedná se o místnost obdélníkového půdorysu zaklenutou čtyřmi poli křížové klenby bez žeber s příznačnými stopami po šalování. Nad vstupním vchodem síně v severní straně je umístěna mohutná granitová bohatě členěná rozeta zdobená velkými bobulemi.¹⁷⁹ Tento bobulovitý motiv má svůj původ ve francouzské architektuře, odkud se k nám patrně dostal z podunajské oblasti.¹⁸⁰ Portálem, vsazeným do východní stěny síně, se vchází do ambitu. Tento portál podobně jako rozeta byly zřejmě do síně vloženy dodatečně v raně středověkém období. Navíc se portál, datovaný do počátku třetího desetiletí 13. století, stal častou předlohou pro portály mnoha okolních venkovských kostelů vystavěných nebo ovlivněných strakonickou johanitskou hutí.¹⁸¹

Stěny ambitu a západní stěna kostela jsou pokryty gotickými nástěnnými malbami. Dodatečné zaklenutí ambitu pochází zhruba kolem roku 1280. Původně byla gotická křížová klenba členěna na dvanáct polí, v rozích čtvercového a po stranách v obdélníkovém tvaru, avšak přibližně kolem roku 1700 došlo v jižním křídle ambitu k jejímu nahrazení klenbou valenou. Gotická žebra křížové klenby vybíhají z konzol a v nárožích ze svazkových přípor, které jsou ozdobené naturalistickým listovým dekorem. Svazkové přípory jsou ukončeny různými terakotovými svorníky.¹⁸²

Východní cíp komendy tvoří kostel sv. Prokopa navazující přímo na ambit. V zadní části kostela je mohutná tribuna spočívající na šesti pilířích. Hlavní loď, doprovázená úzkou jižní boční lodí s fortifikačními prvky, je na východě uzavřena čtvercovým chórem, nad kterým se zvedá již raně gotická hranolová věž se sdruženými úzkými okny. K čtvercovému chóru přiléhá na jižní straně obranná bašta, která dnes slouží jako sakristie. Kostel je pak ukončen polygonálním presbyteriem, nesoucí již gotické rysy. Zhruba kolem roku 1240 byl do západní stěny kostela umístěn portál na tribunu s raně gotickou lomenou archivoltou a sloupky s talířovými prstenci.¹⁸³

---

¹⁷⁹ TÝŽ, *Johanitská komenda*, s. 127-128, 165.

¹⁸⁰ TAMTÉŽ, s. 166-170. Bobule se kromě kostela v Červené nad Vltavou vyskytovaly v jižních Čechách většinou na kostelech strakonické huti datovaných do 2. čtvrtiny 13. století – Bukovník u Sušice, Volenice, Chelčice, částečně v Bělčicích nebo na zbořeném kostele ve Vacově.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, s. 170-172. Srov. Václav MENCL, *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, ZPP XX, 1960, s. 12-13, 22.

¹⁸² E. POCHE a kol., *Umělecké památky III*, s. 432; F. J. LEHNER, *Hrad*, s. 27-28.

¹⁸³ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 128-129, 165-166. V jižních Čechách nalézáme celou řadu replik strakonického portálu z roku 1240 – Újezdci u Blatné, Bezděkov, Mirovice, Zbynice, Budětice, Velká Blanice, Strunkovice, Řepice, Lašovice, Řesanice, Svojšice. S umístěním čtvercového chóru s věží mezi lodí a kněžištěm se setkáváme v Mouřenci na Sušicku, Stropnici a v Černici na Českokrumlovsku.

Bavorovský románský palác, zmíněný v listině z roku 1243, se nacházel západně od komendy. Dochovaly se z něho tři sklepní místnosti. Ty dříve tvořily přízemí. Zachovaný velký pilířový sál je sklenut čtyřmi klenebními poli na střední hranolový pilíř ukončený jednoduchou římskou. Nad těmito místnostmi bylo patro (dnes přízemí) a nad ním bylo vystavěno další (dnes 1. patro) kolem roku 1270. V tomto posledním podlaží se dochoval raně gotický portál s trojlístem, který se objevuje také na Zvíkově a v Písku. Portálem se vstupovalo do soukromé kaple strakonických pánů. Nelze s jistotou určit, zda byl od začátku palác feudálů spojen s johanitskou komendou, neboť pozdější goticko-renesanční přestavba paláce překryla původní zástavbu.¹⁸⁴

Někdy ve třetí čtvrtině 13. století nechal zvíkovský purkrabí Bavor II. postavit po vzoru zvíkovské věže Hlásky válcovou věž s břitem, zvanou Rumpál. Narozdíl od ostatních věží tohoto typu byl břit strakonické věže seříznutím zeslaben až na 155 cm, čímž paradoxně došlo ke snížení její obranné funkce. Současně došlo k přestavbě bavorovského paláce. Tu zřejmě realizovala písecko-zvíkovská huť. Některé shodné znaky se strakonickou hutí lze vysledovat i na vimperském hradě, jehož majitelem byl zvíkovský purkrabí Pukart z Janovic. Vimperský hrad se podobá pozdně románskému paláci Bavorů.¹⁸⁵

Shodné prvky s románským palácem Bavorů existují i na hradě v Blatné. Blatenský hrad byl před rokem 1400 přestavěn na zámek. V roce 1235, kdy je poprvé v pramenech zmíněna Blatná, se objevuje Vyšemír z Blatné. Byl zřejmě spřízněný s Bavorsy ze Strakonic. Z původního panského sídla se zachoval fragment románské kaple. První patro kaple bylo vybudováno jako hranol se čtyřmi apsidami. Přízemí mělo čtvercový půdorys a bylo zaklenuto čtyřmi poli klenby na střední pilíř. Podobné řešení známe v jihočeské oblasti pouze z bavorovského paláce.

Činnost strakonické johanitské huti se projevila na mnoha venkovských kostelech. Jejich vznik je kladen na základě stavebního vývoje strakonického hradu do první poloviny 13. století. Venkovské kostely nesou typické rysy, které odrážejí jednotlivé vývojové fáze strakonického hradu. Takovým rysem je věž v koutu kostelní lodi, články zdobené bobulemi, kvadratický chór, nad nímž je hranolová věž, a další. Písemné prameny ukazují, že vlastníci těchto kostelů byli často v kontaktu s Bavorsy ze Strakonic nebo se strakonickými johanity. Vliv architektury johanitské strakonické huti se ze

---

První zmínka o Černici pochází z roku 1315, kdy tuto vesnici Bavor III. daroval zlatokorunskému klášteru. NA Praha, fond Zrušené kláštery, inv. č. 999, sign. ŘC Zl. Koruna – 7.

¹⁸⁴ J. KUTHAN, *Johanitská komenda*, s. 166. Srov. D. MENCLOVÁ, *České hrady I*, s. 307-308.

¹⁸⁵ TÝŽ, *Gotická architektura*, s. 107-109. Srov. TAMTÉŽ, s. 305-308.

Strakonice šířil západním směrem podél břehů zlatonosné Otavy až do šumavských hvozdu za Sušicí. V tomto prostoru bylo postaveno mnoho kostelů se znaky strakonické huti. Směr severní se ubíral přes Blatensko až k Nepomuku. Východně od Strakonice to byla oblast sevřená řekou Otavou a Blanicí a jižní směr se táhl až do šumavského podhůří kolem Vimperska.¹⁸⁶

S kostely, mající hranolovou věž v koutu lodi, se setkáváme poměrně malé vzdálenosti od Strakonice. Mezi takové patří kostel sv. Máří Magdalény v Malém Boru a sv. Jana Křtitele v Česticích. Také se v nich opakuje pilířová tribuna, jakou známe ze sklonku 12. století z Radomyšle, a podvojná románská okénka ve věži. Vlastníky těchto kostelů nacházíme v kontaktu s Bavorsy a strakonickými johanity.¹⁸⁷ Do skupiny staveb s články zdobenými bobulemi patří kostel v Bukovníku, Volenicích, Vacově a v Chelčicích. Zdobení architektonických článků bobulemi se na jihu Čech poprvé objevilo na rozetě strakonické kapitulní síně. Ve zmíněných venkovských kostelech jsou bobule na portálech. Navíc kostel ve Vacově měl i věž v koutu lodi. Mezi pozdně románská díla strakonické huti je řazen i kostel sv. Petra a Pavla v Bělčicích u Blatné.¹⁸⁸

Stavební činnost v jižních Čechách do poloviny století třináctého nejvíce ovlivnila klášterní milevská huť, činná na sklonku 12. a počátku 13. století, a pozdně románská strakonická johanitská huť spjatá s Bavorsy ze Strakonice, která svou tvorbou navázala na milevskou. Jihočeský prostor byl pak ve druhé polovině tohoto století formován raně gotickou architekturou, vycházející z architektury cisterciáckého řádu. Strakonická huť do sebe začala postupně vstřebávat raně gotické prvky zřejmě prostřednictvím píseckozvíkovské královské huti. Mezi projevy strakonické architektury nepatří jen strakonický hrad, ale i celá škála venkovských kostelů v jižních Čechách. Svou tvorbou tyto klášterní hutě vytvořily osobitý ráz jihočeské architektury.

IV. 2. Zakladatelská činnost členů bavorovského rodu

Největším fundátorským počinem Bavorů, přesněji Bavora I., bylo založení strakonické johanitské komendy. Kromě sakrálních staveb, vybudovali na svých panstvích i několik hradů. Dochovaly se nám zprávy i o zakladatelské činnosti jejich manželek.

Kromě strakonického a blatenského hradu byl v majetku Bavorů hrad Prácheň. Dříve zde stálo přemyslovské správní hradiště plnicí svou funkci až do poloviny 13.

---

¹⁸⁶ J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 89-100.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 90-92; CDB IV, č. 34, 35, 225, s. 115-116, 391; RBM II, č. 2798, 2799, s. 1227.

¹⁸⁸ J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 92-100; Šlechtici z Bělčic svědčili na listině Bavorů v roce 1243. CDB IV, č. 225, s. 391.

století. V roce 1315 obdržel Bavor III. horu Prácheň a povolení od Jana Lucemburského znovu zde vystavět hrad. Prácheňský hrad s trojdílnou dispozicí, v jehož středu se vypínal okrouhlý bergrif, patřil mezi typ hradů s flankovacími věžemi, ale svou podobou se stále ještě hlásil ke královským hradům s obvodovou zástavbou ze 13. století.

Trojdílnou dispozici měl i hrad Pořešín nedaleko Kaplice. Byl o něco starší než Prácheň, vznikl koncem 13. nebo začátkem 14. století. To znamená, že jeho zakladatelem byl s největší pravděpodobností také Bavor III. Hrad byl poprvé zmíněn v roce 1312 a o tři roky později tento Bavor vyměnil pořešínský hrad se svými příbuznými Verněřem, Rackem a Přibíkem z Vitějovic za jejich vitějovický. Pořešín je klasickým příkladem hradu s plášťovou hradbou.

Vitějovický hrad, nacházející se mezi Prachaticemi a Bavorovem, byl založen zřejmě Přemyslem Otakarem II. za účelem ochrany Zlaté stezky, ale nebyl zcela dokončen. Je možné, že ještě za držení Bavora III. byl rozbořen, aby tak nemohlo dojít k jeho zneužití. Mohl být pobořen ovšem až v roce 1344, kdy se jeho vlastníky stali Rožmberkové.¹⁸⁹ V letech 1312 až 1315 rozdělil Bavor rodinný majetek mezi sebe a své bratry. Zřejmě už v této době tušil, že zemře bezdětný, a proto Strakonice a Horažďovice, nejdůležitější z bavorovských držav, přenechal mladšímu Vilémovi. Jako své nové sídlo si Bavor III. zvolil Bavorov, kde si vystavěl dřevěný hrad, přesně vyměřil tržiště, ulice a obehnal městečko dřevěnými hradbami.¹⁹⁰

Bavorové dbali na ochranu svých měst. Svědčí o tom částečně dochované hradby v Horažďovicích postavené v roce 1279 Bavorem II. Ten po smrti svého tchána Přemysla Otakara II. využil bezvládní a obehnal město hradbami. Dobře se zachovala raně gotická brána s věží, označována jako Pražská či Červená. Částečně se dochovala i Dolní brána. V městě se nacházela původně tvrz ze 13. století, která byla přestavěna na renesanční zámek.¹⁹¹

V těsné blízkosti Strakonic stojí ještě hrad Střela. Podle názvu by se dalo usuzovat, že jeho zakladateli byli Bavorové ze Strakonic, majitelé erbu střely. Prvně se připomíná Martin ze Střely v roce 1242 a po něm Zdeněk, mající ve znaku oslí hlavu. První bezpečný doklad o existenci hradu se vztahuje až k roku 1318, kdy je jako majitel

---

¹⁸⁹ D. MENCLOVÁ, *České hrady I*, s. 320-321, 368-369; T. DURDÍK, *Encyklopedie*, s. 221, 223-224, 311; TÝŽ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha 2002, s. 93-97, 134-137; RBM III, č. 285, s. 114-115; č. 64, s. 27.

¹⁹⁰ Jan OLEJNÍK, *Bavorov, kapitoly z minulosti a současnosti města*, Písek 2006, s. 71.

¹⁹¹ E. POCHE a kol., *Umělecké památky I*, s. 398-400; RBM II, č. 2801, s. 1228.

uveden Bleh ze Střely. Hrad nebyl dosud dostatečně prozkoumán, proto nelze potvrdit představy o jeho založení ve 13. století.¹⁹²

Bavor III. byl také zakladatel dvou kostelů a několik dalších mu je přisuzováno. On nebo jeho otec Bavor II. nechal zaklenout ambit. Bavor III. dokončil stavbu řádového kostela sv. Prokopa ve Strakonících. Jeho zásluhy připomíná monumentální nápis nad západním průčelím kostelní věže (dnes je patrný pouze z půdy). Jeho vznik byl dříve mylně kladen do jagellonské doby, avšak nápis pochází ze druhého desetiletí 14. století.¹⁹³

V listině z roku 1318 je nazýván jako zakladatel kostela v Horažďovicích a v Lomu.¹⁹⁴ Horažďovický kostel sv. Petra a Pavla se poprvé v pramenech objevuje v roce 1298, ale předcházela mu starší kostel, postavený za Bavora prvního a druhého. V této listině Bavor III. uvedl, že kostel byl vystavěn ku cti sv. Petra skrze jeho předky. Jedná se o raně gotickou stavbu, datovanou do třetí čtvrtiny 13. století a dokončenou v první čtvrtině století následujícího. Mohutná kostelní kruchta je obdobně řešena jako ve strakonickém kostele sv. Prokopa.¹⁹⁵ Farní kostel sv. Václava v Lomu, jenž je pozůstatkem stejnojmenné vesnice v těsné blízkosti Strakonice, založil Bavor III. na přelomu 13. a 14. století. Duchovní správu v něm od počátku vykonávali johanitští kněží ze strakonické komendy. V severozápadním koutu kostela byla postavena věž. Takové uspořádání je typické pro johanitskou strakonickou huť.¹⁹⁶

Bavor III. by mohl být i zakladatelem kostela v Blatné. Ten je zasvěcen Nanebevzetí Panny Marie a datován do rozmezí let 1290 až 1300. V pozdně románské sakristii je na zdi umístěn erb střely. Před rokem 1315 se stal pánem na Blatné Mikuláš. Tento úděl mu přisoudil jeho bratr Bavor III., který přerozdělil dědictví po jejích otcích. To znamená, že Blatná se stala součástí strakonického majetku před tímto rokem. Jak

---

¹⁹² T. DURDÍK, *Zříceniny*, s. 109-112.

¹⁹³ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 127; A. BIRNBAUMOVÁ, *Strakonický hrad*, s. 25; J. KUPKA, *Sakrální architektura*, s. 151, 153-154. Autor uvádí možnou rekonstrukci nápisu, která zní: ANNO DOMINI MUNDI MCCCXI* REGNANTE JOHANNE REGE BOEHEMIE BAWARUS DE BAWOROW (*event. XVII) – Léta Páně 1311 (1317) za panování českého krále Jana. Bavor z Bavorova. Pokud je rekonstrukce správná, lze na základě uvedeného predikátu „z Bavorova“ vyloučit rok 1311. Bavor III. se začal titulovat „z Bavorova“ mezi lety 1312 - 1315 a od roku 1315 až do své smrti v lednu 1318 už jiného než tohoto predikátu nepoužil.

¹⁹⁴ RBM III, č. 471, s. 194. „...*Bauari tertii, fundatoreis ecclesie Horouicensis et Lomensis...*“

¹⁹⁵ TAMTĚŽ II, č. 2811, s. 1231-1232. „*Bawarus de Straconicz dat ecclesiae s. Petri in Horazdeyowic quae per progenitores nostros in honore s. Petri apostoli est constructa, amplioribus vitae necessariis fratribus, qui in eadem deo deserviunt,...*“; Ferdinand J. LEHNER, *Farní kostel sv. Petra v Horažďovicích*, *Method* 29, 1903, s. 41-46. Srov. E. POCHE a kol., *Umělecké památky I*, s. 398-400.

¹⁹⁶ J. KUPKA, *Sakrální architektura*, s. 165-170.

tomu přesně došlo nevíme.¹⁹⁷ Stejně zasvěcení jako kostel v Blatné měl i kostel v Bavorově. Bavor ze Strakonice žádal Tobiáše z Bechyně, pražského biskupa, hned dvakrát o příslušné nařízení pro bechyňského děkana, aby tak mohl založit kostel ke cti Panny Marie ve svém městě Bavorově. Nakonec se přece jen Bavorovi, sice po dlouhodobějším snažení, podařilo získat od pražského biskupa svolení.¹⁹⁸ Všechny tři listiny bohužel neobsahují dataci. Na základě jiných přijatých a vydaných listin kancelář Tobiáše z Bechyně se předpokládá vznik listin mezi lety 1279 až 1290. Oním Bavorem by sice mohl být Bavor III., ale nelze vyloučit ani možnost, že se jednalo o jeho otce, který žil ještě v roce 1279. Některý z Bavorů nechal nedaleko Pičína zřídit kostel sv. Jana Evangelisty v Nové Lhotě (dnes Dlouhá Lhota), též nazývaná dříve Bavorova. Kostel je gotický a pochází ze 14. století.¹⁹⁹ V roce 1289 je jako patron raně gotického kostela Panny Marie v Pičíně uváděn Bavor III. Na triumfálním oblouku kostela je namalována střela.²⁰⁰

Vdova po Bavoru III., Markéta z Rožmberka, založila v píseckém klášteře dominikánů kapli Božího těla někdy před rokem 1357. Její synovci Petr, Jošt, Oldřich a Jan z Rožmberka darovali klášteru 1 kopy pražských grošů na zádušní mši Markéty v den její smrti, 18. června 1357. Markétin švagr Vilém ze Strakonice a jeho manželka Markéta ze Šternberka se zaváli, že strakoničtí johanité budou dávat 6 kop na almužnu v píseckém klášteře. Dominikáni byli oblíbení i u okolních šlechticů. Ti mnohdy byli v úzkém kontaktu s Vilémem ze Strakonice. Tak tomu bylo například v případě Alberta z Dobeve, jenž velice často svědčil na listinách Viléma. Ten obdaroval písecký klášter v roce 1342 a za to si vymínil být pohřben v kapli Všech svatých, kde již odpočívali

---

¹⁹⁷ E. POCHE a kol., *Umělecké památky I*, s. 83.

¹⁹⁸ Jan B. NOVÁK (ed.), *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279 – 1296)*, Praha 1903, č. 168, s. 134. „...*Intendentes pro honore beate Marie virginis gloriose ecclesiam construere in nostra [Bavor ze Strakonice] civitate [Bavorov], ad vestram paternitatem [Tobiáš z Bechyně]] confugimus deposcentes, quatenus decano provincie Bechinensis iniungere dignemini per vestras literas et mandare, ut ad fundacionem ipsius ecclesie se debeat adaptare, quam non in preiudicium alterius ecclesie edificare intendimus, sed pro honore sancte matris ecclesie ac beate virginis prius dicte, ut desiderium mentis nostre, quod diu optavimus, vestro annuente presidio possimus perducere ad effectum.*“. Obdobně formulovanou žádost obsahuje i druhá listina. TAMTÉŽ, č. 241, s. 183; Pověření bechyňského děkana k založení kostela. TAMTÉŽ, č. 169, s. 134.

¹⁹⁹ E. POCHE a kol., *Umělecké památky I*, s. 262; LC I/1, s. 87-88; Dlouhá Lhota byla jednou z vesnic, které Markéta z Rožmberka, vdova po Bavoru III., měla v zástavě. Tyto vesnice (dědiny v Pičíně, Buková u Příbramy, Líha, Dlouhá Lhota, Holušice) pak darovala svému synovi Matěji, proboštu v sadském klášteře. Matěj zemřel ještě někdy před rokem 1336. NA Praha, fond ŘKř, inv. č. 198; Markéta z Rožmberka je uváděna jako příklad zbožné a obětavé urozené dámy, která svými almužnami podporovala chudé a nemocné. M. NODL – F. ŠMAHEL (edd.), *Člověk*, s. 82.

²⁰⁰ E. POCHE a kol., *Umělecké památky III*, s. 49; RBM II, č. 1486, s. 641.

mnozí jeho předkové.²⁰¹

V kostele sv. Martina v Radomyšli se v jižní a severní lodi objevují na svornících heraldické znaky. Ty by mohly více napovědět, kdo stál za druhou gotickou přestavbou kostela. V jižní boční lodi od západu k východu je na prvním svorníku zobrazena šternberská šesticípá hvězda, dále následuje johanitský kříž a kruhová poklice vypadající jako kotouč. Takový znak ve svém erbu nosili majitelé Záluží (zaniklá vesnice u Radomyšle).²⁰² V severní lodi se nalézají nejprve dva prázdné svorníky a poté štítek se stělou, jenž je umístěný na čestném místě v blízkosti kněžiště, aby tak bylo zdůrazněno postavení Bavorů ze Strakonice jako prvních historicky známých světských majitelů Radomyšle. Markéta ze Šternberka²⁰³ po smrti svého manžela Viléma ze Strakonice měla v Radomyšli vdovské sídlo, kde až do své smrti, kolem roku 1375, pobírala výnosy ze svých bělčických majetků. O deset let dříve Karel IV. potvrdil Albertovi ze Šternberka, litomyšlskému biskupovi a později magdeburskému arcibiskupovi, městečko a tvrz Bělčice, ves Lhotu a tvrz Kozlov, které mu do zástavy nechala zapsat jeho sestra Markéta ze Strakonice.

V roce 1372 došlo k prezentaci nového radomyšlského faráře Benedikta, nazývaného také Beneš. Byl klerikem z Benešova, strakonickým převorem a Markétou z Bělčic.²⁰⁴ V roce 1388 Jan z Jenštejna, arcibiskup pražský, udělil 40 dnů odpustků všem věřícím, kteří se pomodlí v určitých svátcích v kostele v Radomyšli. Mimo to bylo v listině uvedeno, že farář Benedikt vlastním nákladem kostel nově přestavěl a vyzdobil mnoha ozdobami, a tudíž je kladena druhá gotická přestavba do let 1372 až 1388, kdy zde působil Benedikt. Je možné, že se nějakým způsobem na přestavbě kostela podílela i Markéta ze Šternberka, a proto nalézáme na svorníku její znak.²⁰⁵

Z činnosti Bavorů lze zejména vyzdvihnout Bavora III, uváděného v pramenech od roku 1289 až 1317. S určitostí byl zakladatelem kostela v Lomu. Dokončil stavbu hlavního johanitského řádového kostela zřejmě někdy mezi lety 1311 až 1315 a své

---

²⁰¹ A. SCHUBERT (ed.), *Urkunden-Regesten*, č. 1386, 1387, s. 186; RBM IV, č. 1160, s. 462; A. SEDLÁČEK, *Dějiny*, s. 98-100; Jan ADÁMEK – Jan SOMMER, *Kostel dominikánů v Písku, jeho gotické pozůstatky a barokní proměna*, Průzkumy památek I, 1997, s. 44-45; J. KUTHAN, *Gotická architektura*, s. 67.

²⁰² NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2168, Jo XLIV Rad 11. Listina vydána dne 6. února 1429.

²⁰³ Markéta ze Šternberka byla dcerou Štěpána ze Šternberka. V pramenech je uváděna z různým predikátem (ze Šternberka, ze Strakonice a z Bělčic). Po roce 1359 po smrti svého manžela Viléma ze Strakonice ovdověla. V roce 1364 papež udělil dispens Markétě ze Šternberka, dceři Štěpána ze Šternberka, a Čeňkovi z Potštejna. Zda se jednalo o stejnou Markétu není jisté. MV III, č. 331, s. 199.

²⁰⁴ LC II, s. 71; B. NECHVÁTAL, *Středověká křtitelnice*, s. 254-256; B. LIFKA, c. d., s. 79-80.

²⁰⁵ NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2161, Jo XLIV Rad 5. „...ecclesiam de novo construxit ac multis ornamentis decoravit...“; B. NECHVÁTAL, *Středověká křtitelnice*, s. 256; B. LIFKA, c. d., s. 80.

zásluhy zde nechal zvěčnit monumentálním nápisem. Ještě před začátkem 13. století dostavěl také kostel v Horažďovicích a dva další kostely mu jsou připisovány, ačkoliv jeho podíl na založení nelze bezpečně prokázat. V roce 1315 zahájil stavbu prácheňského hradu, jehož dokončení se již nedožil. Je možné, že koncem 13. století nebo krátce poté právě on nechal vystavět hrad Pořešín. Zachovala se nám i písemná zpráva o zakladatelské činnosti jeho manželky, Markéty z Rožmberka. Podobně i Markéta ze Šternberka možná byla v této oblasti také činná. Pokud se tedy angažovala také Markéta, manželka Viléma, znamenalo by to, že obě se angažovaly v této oblasti, až po smrti svých bavorovských manželů, což je poměrně zajímavé.

IV. 3. Křtitelnice a socha Madony Strakonické

Je zajímavé, že v právě v oblasti Strakonicka a Prachaticka se dochoval velký počet středověkých kamenných křtílnic. Je pravda, že ani oblast Prachaticka nezůstala bez povšimnutí johanitské komendy ve Strakonících. Ta měla svou farnost ve Zdíkovci. Ke strakonickým johanitům a Bavorům ze Strakonice se vážou křtitelnice v Radomyšli a Horažďovicích, do nichž jsou vytesány štítky se znaky a symboly. Poněkud sporná je křtitelnice v Blanici, zdobená geometrickým ornamentem. Její vznik je kladen do konce 13. století nebo až do 14. století. Mohla tedy být zhotovena ještě za Bavora III. nebo až za Rožmberků.²⁰⁶ Dále se na Strakonicku dochovaly křtílnicemi také ve Volenicích, Strašíně, Malém Boru u Horažďovic nebo v kostele sv. Klimenta u zříceniny hradu Prácheň.²⁰⁷ Koncem 13. století nebo okolo roku 1300 vznikla monumentální socha Madony Strakonické.

Ještě v roce 1742 byla socha Madony umístěna v johanitské kapitulní síni ve Strakonících. Někdy poté byla přemístěna do severního křídla ambitu, kde zůstala nepovšimnuta a pomalována až do svého znovuobjevení na počátku 20. století. Socha má obrovské rozměry, měří 184 cm. Madona na své levém předloktí nese Ježíška, který ji tikne pravou rukou k její bradě a ve druhé drží jablko. Tvář Marie působí nehybně a je oživena jemným dotykem Ježíškovi ruky na bradě své Matky. Její postava zřejmě původně držela žezlo v pravé ruce a její hlavu snad zdobila kovová koruna. Nejvýraznější jsou bohaté, dlouhé a hluboce zařiznuté drapérie po celé délce Mariina šatu.

---

²⁰⁶ NPÚ, České Budějovice.

²⁰⁷ E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky I*, s. 81, 400; *TAMTÉŽ II*, s. 347; *TAMTÉŽ III*, s. 156, 205; *TAMTÉŽ IV*, s. 259.

Kořeny této sochy se vztahují ještě ke gotickému sochařství 13. století. Madona odpovídá částečně německé plastice kolem roku 1330, avšak svým provedením se hlásí k monumentální plastice 13. století a nese stopy francouzského vlivu. Nejblíže má Madona ke světici s knihou na levém západním portálu katedrály v Remeši, která vznikla přibližně kolem poloviny 13. století. Určitý vztah k Madoně ze Strakonice má o něco mladší madona z kostela v Rouchovanech. Tento kostel v roce 1325 darovala královna Eliška Přemyslovna zbraslavskému klášteru. Strakonická Madona je příliš výjimečným dílem na tehdejší poměry domácí tvorby. Nedostatek jiných Madon z tohoto období způsobuje, že nemáme v našem prostředí bližšího srovnání. Socha Madony patrně příliš nezaostávala za západoevropskou tvorbou, lze tedy datovat její vznik spíše už ke konci 13. století. Vysoká úroveň jejího provedení prozrazuje sochaře vyšších kvalit. Možná pocházel z dvorského prostředí²⁰⁸

Polygonální žulová křtitelnice v Radomyšli, o šířce 88 cm a délce 51 cm, je datována do 14. století.²⁰⁹ Je ozdobena šestnácti znaky, vytesanými do štítků na bočních stranách. Mezi tyto znaky patří: 1. střela, orientovaná hrotem vzhůru, 2. helm s rohy a s latinským křížem na čele, 3. pěticípá hvězda, 4. čtyři tři pruhy pokosem, 5. čtvrcený štít, 6. šachovnice pokosem, 7. čtyřlístá rozeta, 8. rohy, 9. břevno a johanitský kříž, 10. oslí hlava, 11. třílístá gotická rozeta, 12. dvě zkřížené ostrve, 13. johanitský kříž, 14. pětilístá růže, 15. latinský kříž, 16. kotva. Původní místo, kde byla v interiéru radomyšlského kostela křtitelnice umístěna, nelze určit. Dnes se nachází v jižní předsíni tohoto kostela.

Křtitelnicí se již zabýval F. Skřivánek. Ten na základě především dvou znaků, střely a hvězdy, klade její vznik do poslední čtvrtiny 14. století. Střela se podle něj váže k Vilémovi ze Strakonice (†1359) a hvězda náleží jeho manželce, Markétě ze Šternberka (asi † 1375), která byla rezidentkou v Radomyšli.²¹⁰ B. Nechvátal devět znaků přiřadil okolní šlechtě, z nichž někteří měli působit spolu s johanitským komturem při prezentaci duchovních správců radomyšlského kostela. Upozornil, že při určování znaků by mohly více napovědět heraldické znaky umístěné na svornících kostela. O gotické přestavbě a těchto heraldických znacích, jenž zahrnují šesticípou šternberskou hvězdu, johanitských kříž, kruhovou poklici a střelu Bavorů, bylo již pojednáno v předchozí kapitole. B. Nechvátal uvedl názor, že do období této přestavby za faráře

²⁰⁸ Vincenc KRAMÁŘ, *Strakonická gotická Madona*, Praha 1935; J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 220-221; K. STEJSKAL, *Die Wandmalereien*, s. 153-154.

²⁰⁹ Dle sdělení NPÚ, České Budějovice.

²¹⁰ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 45.

Benedikta v letech 1372 až 1388 spadá i vznik kamenné křtitelnice. Vzhledem pravděpodobné účasti Markéty ze Šternberka na přestavbě předpokládá i její možnou účast na pořízení křtitelnice.²¹¹ Je nutné podotknout, že všichni tito badatelé měli dispozici pouze dvanáct štítků se znaky (č. 9 – 14).

O. Fibich, který měl k dispozici všechny štítky, křtitelnici považuje za dar Viléma ze Strakonice strakonickým johanitům. Zřejmě tušil, že se blíží jeho smrt, a tak chtěl naposledy obdarovat johanitský řád. Podle O. Fibicha nezachycuje křtitelnice pouze Vilémův vztah k johanitům, ale jeho sociální síť vztahů a kontakty okolní šlechty s johanitským řádem. Ve hvězdě nevidí znak Šternberků, ale tzv. „*hvězdu jitrní/mořskou*“ symbol Panny Marie. Navíc na jedné z Vilémových pečeti se nalézají „*W*“ a „*M*“ nad sebou, což jsou jednak počáteční písmena jeho jména, ale zároveň se *W* odráží v *M*, což je i symbol Panny Marie. Od poloviny 14. století se mariánský kult v českých zemích značně rozvíjí. Domnívá se, že jednotlivé znaky nejsou proti sobě umístěné náhodně, ale že přes střed křtitelnice vytváří komunikační dvojice. Autor se tak na kamenné dílo dívá spíše jako na křtitelnici plnou symboliky, která dokáže vyprávět i jednotlivé příběhy.²¹²

Dvanáctiboká křtitelnice ve tvaru kalicha, nacházející se v johanitském kostele sv. Petra a Pavla v Horažďovicích, je mladší než radomyšlská. Ve štítcích se nachází: 1. střela, orientovaná hrotem dolů, 2. šesticípá hvězda, 3. měsíc, 4. šesticípá hvězda, 5. johanitský kříž, 6. pruh ve středu znaku, 7. pěticípá růže, 8. šesticípá hvězda, 9. johanitský kříž, 10. růže, 11. neurčený typ kříže a 12. kolmo půlený štít, v levé polovině vyplněný. Křtitelnici se zatím věnoval pouze F. Skřivánek. Ten podobně jako v případě radomyšlské připisuje hvězdu a střelu Bavorům a Šternberkům, dvakrát se opakující růži dává do souvislosti s johanitským velkopřevorem Jindřichem z Hradce (1401 až 1421) nebo až se strakonickým komturem Joštem z Rožmberka (1451 až 1467).²¹³

---

²¹¹ B. NECHVÁTAL, *Středověká křtitelnice*, s. 253-257.

²¹² O. FIBICH, *Rytíři*, s. 200-207; W. IWANCZAK, *Po stopách*, s. 172.

²¹³ F. SKŘIVÁNEK, *Rytíři*, s. 43.

V. Strakonická malířská dílna v 1. polovině 14. století

V. 1. Uspořádání maleb ve strakonické komendě

Nástěnné malby v bývalé johanitské komendě ve Strakonících zaujímají svým rozsahem i uměleckým provedením významné místo ve středoevropském malířství první poloviny 14. století.²¹⁴ Malby, které pocházejí ze čtyř časových období, zdobí stěny kapitulní síně, ambitu a západní zeď dnešní kruchty v kostele sv. Prokopa. Osamocená malba, tzv. kolo Štěstěny, se ale nalézá i v hradní kapli, která původně patřila Bavorům ze Strakonic.

Nejstarší malba je umístěná na jižní vnitřní stěně ambitu. Jedná se o fragment postavy biskupa, pocházející z poslední čtvrtiny 13. století. Postava byla zřejmě součástí rozsáhlejší výzdoby ambitu, jak dokazuje zlomek románského nápisu na vnitřní jižní zdi. Kolem roku 1310 nebo 1320 vnikl částečně dochovaný obraz kola Štěstěny v hradní kapli.²¹⁵ Přibližně okolo roku 1320 probíhala první etapa výzdoby kapitulní síně. Z této doby se zde zachovala postava sv. Jakuba Menšího a sv. Filipa na východní stěně a také ornamentální výzdoba na všech třech klenebních pásech kapitulní síně. Svého vrcholu strakonická malířská dílna dosáhla až vznikem rozsáhlého christologického cyklu na vnějších stěnách ambitu. Je datován do let 1330 až 1340. Cyklus líčí život Krista, jeho veřejnou činnost, jeho zázraky, podobenství, pašije až do okamžiku, kdy se naposledy zjevil apoštolům. Období Kristova mládí se nalézalo na východní zdi ambitu. Avšak malby na této stěně zanikly v důsledku úpravy východního křídla. Druhé pole christologického cyklu na jižní stěně bylo přemalováno monumentální malbou Panny Marie Ochránitelky kolem roku 1340. Současně s výmalbou ambitu probíhala druhá etapa výzdoby kapitulní síně. Někdy kolem roku 1340 vznikly postavy apoštolů na západní zdi kostela sv. Prokopa a také obraz Krista Trpítele s prosebníky na západní stěně ambitu. K nejmladší vrstvě maleb z první poloviny 14. století se hlásí výjevy na vnitřních stěnách ambitu, přibližně z let 1340 až 1350. Poslední období výzdoby je tvořeno pozdně gotickými malbami převážně na stěnách kapitulní síně.²¹⁶

V první polovině 14. století byla nástěnnými malby vyzdobena kapitulní síň. Postavy sv. Filipa a sv. Jakuba Menšího jsou zachycené téměř v nadživotní velikosti. Dolní polovinu těla sv. Jakuba překryla mladší malba. Postava druhého světce se uchovala od hlavy až ke kolenům. Nimby kolem jejich hlav obsahují gotickou

²¹⁴ J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 30.

²¹⁵ TAMTĚŽ, s. 21; K. STEJSKAL, *Die Wandmalereien*, s. 159.

²¹⁶ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 274-278, 289-291.

majuskulí napsaná jména. Strnulá postava sv. Jakuba se obrací celým tělem k druhému apoštolovi, v pravé ruce, zcela ukryté pod jeho pláštěm, drží knihu, které se lehce dotýká druhou rukou. Sv. Filip drží knihu v levé ruce a pravou obrací ke sv. Jakobovi. Toto gesto ruky doprovází i natočení hlavy. Jejich těla jsou štíhlá, krk je silný, hlava úzká a protáhlá. Oba apoštolé mají ustrnulý výraz, poměrně nízké, široké čelo, oči protáhlého tvaru, hluboko posazené blízko kořene štíhlého nosu. Obličej je lemují dlouhé zvlněné vlasy a vous, záměrně ornamentálně stylizované. Toto pojetí jejich hlav připomíná spíše ještě typy byzantské. Postavy jsou oblečeny do spodního roucha s hladkými širokými rukávy a do pláště, který hladce splývá přes ramena a který je od pasu dolů řasený do hlubokých, příčně položených záhybů pod pasem, nebo utvářen do podoby trychtýře. Zvlnění pláště je vyznačeno tmavšími odstíny, jenž jsou vyjádřeny širokými tahy štětce. Přechody mezi stínem a světlem jsou modelací spíše ještě románskou, zatímco kompozice záhybů roucha je již gotická.²¹⁷

Do stejné doby, kdy vznikly postavy apoštolů, je kladena i ornamentální výzdoba na všech třech klenebních páslech kapitulní síně. Kompozici pásů tvoří vinoucí se rostlinný motiv doplněný místy o figurální prvky. Mezi takové figurální prvky patří hlava staršího kněze, dívky, muže a ženy, mladého mnicha a jeptišky nebo dvojice hlav manželského páru, dvojice smějících se lebek, ryba, dvojice ryb, letící či sedící pták. Rostlinný motiv představují polopalmety, pětícípé listy, připomínající javor. Také jsou zde pětिलisté růže, dubové listy se žaludy, černé bobule na stonku a další. Na patkách kleneb jsou zbytky malované architektury – cimbuří, arkády, hradby s okénky.²¹⁸

Mimo postav apoštolů, ornamentální výzdoby a také pozdně gotických maleb se v kapitulní síni ještě nachází malby z druhé etapy její výzdoby. Mezi takové náleží fragment světecké legendy, umístěný vpravo od portálu na východní zdi. Z fragmentu se zachovala pouze část nimbu a ruce, z nichž jedna je pozvednuta k žehnání a druhá svírá hůl. K ní se obrací se vztaženýma a sepjatýma rukama postavy židů. Může se jednat o Kázání sv. Jana Křtitele. Zpodobnění hlavního johanitského světce nemohlo v komendě jistě chybět. Tuto stěnu doplňuje z větší části doposud zakrytý výjev, znázorňující možná Assumptu neboli Nanebevzetí Panny. Z tohoto výjevu se zachoval fragment ženské postavy s nimbem, k níž přilétají dva andělé. Je možné, že tyto andělé ji

---

²¹⁷ J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I*, s. 128. Srov. V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 274-276

²¹⁸ TAMTĚŽ, s. 129. Srov. TAMTĚŽ, s. 276-278.

kladou na ramena plášť. Díky špatnému stavu to nelze s jistotou prokázat.²¹⁹ Nalevo od výše zmíněného portálu je další zlomek malby, zachycující čtyři postavy a neúplný obrys pramice. Jedná se o část legendy o sv. Ismerii, velice oblíbeného příběhu u johanitů.²²⁰ Nalevo od této legendy je v triptychu vyobrazen světec a dvě světice. Postava biskupa vlevo a krajní světice drží v ruce nápisové pásky, jejichž obsah je dnes již nezřetelný. Bičování, Ukřižování a Olivetská hora, výjevy zobrazené na špaletách oken západní stěny, patří do druhé etapy výzdoby sítě, ale nemají vysokou úroveň.²²¹

Christologický cyklus pokrývá jižní, západní a severní vnější zeď ambitu. Celý cyklus je rozdělen do tří horizontálních pásů, dole původně doprovázených malovanou řasenou drapérií. Horní a dolní pás má červenou barvu, střední modrou. Jednotlivé scény jsou vloženy do polí různé šíře. Ty jsou oddělené svislými příčkami nebo jsou zobrazeny po celé šíři pásu. Jelikož stěny jsou rozdělené na čtyři části v důsledku vybíhajících přípor gotických žeber křížové klenby, má cyklus na každé straně čtyři pole. Dnes začíná cyklus v jihovýchodním koutu ambitu ve vrcholné scéně prvního jižního pole, pak pokračuje v jednotlivých pásech vždy zleva doprava přes západní stěnu až k severní, kde cyklus končí.²²²

Vrcholná scéna prvního jižního pole zobrazuje, jak Kristus učí zástupy. V druhém pásu následuje Uzdravení chromého a Vyvolení dvanácti apoštolů. Ve třetím pásu je v první scéně zachycen zlomek Kristovy postavy, výjev Kristus a Samaritánka a poslední scénou tohoto pole je Uzdravení malomocného.

Christologický cyklus pokračoval i v druhém v jižním poli, byl ale dodatečně zhruba po roce 1340 překryt monumentální kompozicí Panny Marie Ochránitelky. Dokonce i tato mladší malba byla přemalována a na jejím místě se nacházela pozdně gotická malba Korunovace Panny Marie. Obraz Panny Marie Ochránitelky z části přerušuje patka barokní klenby. Bohorodička na svém pravém předloktí nese Ježíška. Její široce rozevřený červený plášť, který jí na bočních stranách přidržuje vždy jeden anděl, chrání dvě skupiny prosebníků. Prosebníci jsou po obou stranách Mariiny

---

²¹⁹ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 289-290. Srov. J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I*, s. 128-129, 137; Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 208.

²²⁰ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 289-290; Ismerie byla dcerou egyptského sultána, který zajal tři francouzské rytíře. Sultán rytíře chtěl obrátit na islám a pověřil svou dceru, aby s nimi vedla rozhovory o náboženství. Avšak zajatcům se podařilo obrátit Ismerii na křesťanskou víru. Princezna jim pomohla k útěku z vězení a poté společně prchali do Francie. Když chtěli překročit Nil, našli bárku řízenou mladíkem, který je převezl a poté zmizel. B. WALDSTEIN – WARTENBERG, *Řád*, s. 389.

²²¹ J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I*, 129, 137.

²²² TAMTĚŽ, s. 130.

postavy. Na hlavu s kulatým obličejem, protáhlýma očima a drobnými ústy, obklopenou nimbem a lemovanou dlouhým zvlněným vlasem, jí kladou dva přilétající andělé liliovou korunu. Její hlava je natočena k Ježíškovi, opásaného rouškou, jehož pohled zprostředkovává spojení mezi jeho Matkou a zástupy prosebníků. Mezi těmito zástupy po Mariině pravici nacházíme příslušníky kléru, po její levici světské panstvo, muže i ženy, kteří mají odlišné pokrývky hlav jako korunu, čapku a další nebo jsou jen prostovlasí.²²³

Horní pás třetího jižního pole vyplňuje příběh ženy, trpící nemocí od dvanácti let, která poklekla před Kristem a dotkla se jeho roucha ve víře, že ji uzdraví. Druhý pás začíná scénou Kristus v domě Šimona. Poté je zde zřejmě zobrazen okamžik, kdy chce otec odnést lože a odvést mládence napadeného zlým duchem ke Kristu. Předposlední výjev vyjadřuje buď Setkání sv. Jana Křtitele s Kristem v jeskyni na poušti, doprovázeného zástupem apoštolů, nebo Setkání sv. Jana Křtitele s Kristem ve vězení. Tato scéna se nejspíše opírá o apokryfní text životopisu sv. Jana Křtitele, provenience východní, avšak známý byl i na Západě. Poslední dvě scény tohoto pásu se váží k Uzdravení slepého. Dolní pás zachycuje Nasycení pěti tisíc, Krista a cizoložnou ženu a Návrat ztraceného syna.²²⁴

Vrcholná scéna posledního pole na této zdi se dochovala fragmentárně. Vodítkem pro určení je jedině nepatrný zlomek lodi, který naznačuje, že by mohlo jít o Zázračný rybolov, Kázání na jezeře či Bouři na moři. Střední pás tvoří výjev Proměnění Krista, Vyhnání zlého ducha, Kristus uzdravující slepého mládence pomazáním blátem a Uzdravený mladík je vyslýchán farizeji. Nejprve se objevuje na dolním pásu scéna Kristus odevzdává klíče Petrovi, pak výjev Kristus rozesílá apoštoly, i když mohlo by se jednat i o scénu Nechte maličkých. Následuje obraz Uzdravení vodnatelného a jako poslední je možná vyobrazen Peníz daně.²²⁵

Značná část prvního pole západní stěny je špatně čitelná. Hned horní pás je zcela sedřený. První scéna druhého pásu se váže k okamžiku, kdy Marie a Marta přichází oznámit Kristu, že je Lazar nemocný. Druhá vyjadřuje Setkání Krista s Máří Magdalenou a třetí Krista u Lazarova hrobu, který ho má v úmyslu vzkřísit před zástupem židů. Dolní pás byl také dost poškozen. Lze určit druhý výjev jako

---

²²³ TAMTĚŽ, s. 278, 287-289; Obrazu Panny Marie Ochránitelky se věnovala Z. Všetečková. Upozornila na to, že johanité, usazení v Konstantinopoli, mohli rovněž uctívat relikvii pláště Panny Marie. Z. VŠETEČKOVÁ, *Bemerkungen*, s. 179-181.

²²⁴ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 278.

²²⁵ TAMTĚŽ, s. 278-279.

Podobenství o fíkovém stromu a poslední by mohl představovat Vzkříšení mrtvého mládence z Naimu. Místo, kde by u takové scény měla stát předpokládaná nosítka, bylo zničeno.

Vrcholnou scénu druhého pole se v důsledku poškození nepodařilo určit. Výjevy středního pásu tvoří Podobenství o bohatci a Lazarovi, Smrt Lazara a třetí odpovídá líčení, jak ďáblové vyšli z posedlého člověka do vepřů. Poslední pás je vyplněn jedinou scénou. Ta nejspíše vypravuje o ženách posluhujících Kristu ze svých statků, aby mu tak projevíly vděčnost, že je uzdravil.²²⁶

Třetí pole se nachází v místě, kde je umístěn portál spojující ambit a kapitulní síň, a tak se rozvržení pásové výzdoby muselo přizpůsobit. Štítová scéna, stejně tak scéna prvního dolního pásu, nebyla určena. Na prostředním se snad nachází Vzkříšení dcery Jairovy, která pak radostnou zprávu sdělila skupině postav ve vedlejším poli. Tento pás pak ukončuje výjev zřejmě znázorňující Uzdravení ženy. Poslední scéna dolního pásu, umístěná napravo od portálu, zachycuje stopy polopostav u stolu uvnitř místnosti. S největší pravděpodobností se jedná o Poslední večeři s Kristem uprostřed, která by christologickým cyklu rozhodně nemohla chybět.

Poslední pole západní zdi líčí Kristovy pašije. Horní polovina pole byla poškozena renesanční malbou sv. Anny Samotřetí. Ve vrcholové scéně lze podle obrysu pahrbku předpokládat obraz Olivetské hory. Druhý pás začíná výjevem Jidášův polibek a poslední pás vytváří scény Petr utíná ucho Malchovi, Kristus veden k Annášovi, Kristus před Annášem a Políčkování Krista.²²⁷

Do vrcholného pásu prvního pole severní stěny je vložen obraz Zrada Petrova, ve středním pásu následuje výjev Petr zapírá Krista, Velerada s Kaifášem a ve třetím pásu se nachází Kristus před Pilátem, Posmívání Krista a Kristus před Herodem.

Střed druhého pole severní stěny byl zničen dodatečně vloženou renesanční deskou a v levé horní třetině tmelem. Scéna štítového pole zobrazuje Svlékání roucha. Ze středního pásu lze určit pouze dvě scény po pravé straně renesanční desky, jedná se o setkání Veroniky s Kristem a ve druhé nabízí pomoc Ježíši Šimon Cyrenský. Poslední pás představuje výjev Nesení kříže, Přibíjení na kříž a Ukřižování.²²⁸

---

²²⁶ TAMTÉŽ, s. 279-280.

²²⁷ TAMTÉŽ, s. 279-280.

²²⁸ TAMTÉŽ, s. 281.

Štít třetího pole líčí okamžik, kdy Šimon prosí Piláta o tělo Kristovo a výjev Oplakávání Krista.²²⁹ Následující pás vyplňuje obraz Kladení do hrobu, Kristus v předpekli, Zmrtvýchvstání a tři Marie u hrobu. Do dolního pásu je vložena scéna Kristus-zahradník, Noli me tangere, Kristus se zjevuje jednomu z apoštolů a ostatní popisují Setkání Krista s učedníky na cestě do Emauz a jeho večeři s nimi v emauzkém večeřadle.

Vrcholnou scénu posledního pole severní zdi představuje Kristus ve středu apoštolů, kterým ukazuje rány na svých rukou. Druhý pás zachycuje, jak Kristus rozesílá apoštoly do světa a výjev Kristus a nevěřící Tomáš. Ve třetím pásu je nejprve obraz Předání klíčů Petrovi a celý cyklus pak zakončuje moment, kdy je Kristus naposled mezi apoštoly před svým Nanebevstoupením.²³⁰

Nástěnné malby pokrývají také všechny čtyři vnitřní stěny ambitu. V ostění okna jižní vnitřní zdi se nalézá fragment postavy biskupa, zachovaný pouze v černé obrysové kresbě. Jedná se o nejstarší zachovalou malbu ve strakonické komendě, která je kladena do poslední čtvrtiny 13. století. Tato malba je snad pozůstatkem původní rozsáhlejší výzdoby. Někdy okolo roku 1280 byl ambit zaklenut a zřejmě brzy poté byl opatřen výzdobou. Frontální pojetí postavy, strnulý výraz tváře či provedení roucha je románské, ale malba biskupa nese již jemné náznaky gotického cítění.²³¹ Součástí této nejstarší výmalby byl také nalezený fragment nápisu „*Hodislaus abbas obiit*“ pod postavou proroka při jihovýchodním okně. Nápis je napsaný románskou majuskulí.

Mimo tohoto obrazu se na jižní a také severní stěně objevuje dvojice proroků, kteří drží v rukou invokační pásky, jejichž nápisy již vybledly. Tyto postavy náleží k nejmladší vrstvě maleb ambitu z první poloviny 14. století. Je možné, že podobné dvojice proroků pokrývala i jižní část západní vnitřní stěny. Na této stěně se nachází obraz Krista Trpitele s prosebníky. Kristus se natáčí k dvojici manželů, klečících po jeho pravé straně. Nad hlavami manželů je nápis Mathias a Adlicca. Na severní zdi je zobrazen výjev Oběť Abraháмова, na východní frontálně pojatá figura. Ta podle představuje podle řádového roucha světce s tonsurou, možná sv. Benedikta. Na východní stěně je také umístěn obraz Smrti Panny Marie. Špalety oken v jižní a východní stěny jsou ozdobené motivem pěticípých žlutých javorových listů. Pouze na

²²⁹ Blíže se Oplakáváním Krista zabýval P. KALINA, *Beweinung*, s. 161-162.

²³⁰ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 281-282.

²³¹ TAMTĚŽ, s. 274; Postavu biskupa ve strakonickém ambitu se pokusila Z. Všetečková, na základě maleb v kostele sv. Bartoloměje v Kyjích, určit jako Tobíaše z Bechyně, biskupa pražského. Z. VŠETEČKOVÁ, *Bemerkungen*, s. 179, Dalibor PŘIX – Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9-Kyjích do počátku husitských válek*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 251-252.

jižní zdi se dochoval zlomek malované drapérie. Ta byla zřejmě namalována ve spodních částech všech zdí pod christologickým cyklem.²³²

Nástěnná malba zdobí také západní zeď kruchty kostela sv. Prokopa. Zachovaly se zde čtyři postavy apoštolů a torza dvou dalších figur v měřítku skutečné postavy. Apoštolé, odění do spodního roucha a pláště, jsou rozestavěni do jedné řady. Jejich pohledy směřují doleva, mají polodlouhé, výrazné tváře, jejichž typ je obměňován pouze v detailech nebo délce vousu. Z první figury se zachovala jen hlava a část ruky, držící medailon, do něhož je vkreslena postava beránka a praporec. Tyto atributy náležely sv. Janu Křtiteli. Další čtyři apoštolé drží v ruce knihu. Z poslední postavy napravo zůstal pouze zlomek drapérie.²³³

Je nutné připomenout, že vzhledem ke špatnému stavu strakonických maleb nemusí být dosavadní výklad jednotlivých scén zcela správný a některé další výjevy se mohou skrývat pod vrstvami maleb pozdně gotických. Pod obrazem Panny Marie Ochránitelky zůstávají rovněž ukryté scény christologického cyklu. Zřejmě proto zde chybí řada závažných scén, jako je Pokušení Krista, Vjezd do Jeruzaléma nebo pro johanity tak důležitá scéna Mytí nohou a jiné. Navíc všechny výjevy Kristova mládí, pokrývající východní stěnu, zanikly při barokní přestavbě.

V. 2. Rozbor jednotlivých aspektů strakonických maleb

Nejstarším výjevem na stěnách johanitské komendy je postava biskupa a majuskulní nápis „*Hodislaus abbas obiit*“ na jižní zdi. Nápis je umístěny pod dvojicí proroků a postava biskupa v ostění okna. K jakému opatu se nápis vztahuje je nejasné, snad k některému klášteru v okolí Strakonice.

Postava biskupa je kladena do poslední čtvrtiny 13. století. Z. Všečeková upozorňuje na možnost, že by se mohlo jednat o pražského biskupa Tobiáše z Bechyně. Srovnání nabízí postava Tobiáše z Bechyně namalována někdy v devadesátých letech 13. století v kostele v Kyjích. Úřad pražského biskupa zastával v letech 1278 až 1296.²³⁴ Biskup Tobiáš spolu s Pukartem z Janovic stáli v čele šlechticů, kteří vyjednali návrat Václava II. z braniborského zajetí v roce 1283. Ze svého úspěchu se dlouho netěšili, brzy je totiž o jejich pozici Václavových rádců připravil Záviš z Falkenštejna. V roce 1283 mezi těmito tábory začala tzv. „nová válka“, ale již v následujícím roce byla

²³² V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 290-291.

²³³ TAMTÉŽ, s. 290; J. ROYT, *Slovník*, s. 93-94.

²³⁴ Z. VŠETEČKOVÁ, *Bemerkungen*, s. 179, D. PRIX – Z. VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel*, s. 251-252.

přerušena čtyřletým mírem. Na jaké straně stáli tehdy Bavorové ze Strakonic se prameny nezmiňují. Bohužel v letech 1280 až 1288 nemáme o Bavoroch žádné písemné zprávy. Majetek Tobiáše a pražského biskupství byl v roce 1289 sužován pustošivými nájezdy Závišových spojenců. Tehdy dokonce Vítek z Krumlova, Závišův bratr, zajal Tobiášova bratra Čenka z Kamenice.²³⁵ Tobiáš z Bechyně získal zpět svou pozici až po smrti Záviše z Falkenštejna v roce 1290. Před hradem Hluboká byl Záviš popraven Mikulášem Opavským, který byl bratrem Anežky, matky Bavora III. ze Strakonic. Krátce před smrtí Záviše se Václav II. začal obklopovat šlechtici z tábora Purkata z Janovic a Tobiáše. Mezi nimi byl také Bavor III., jenž od roku 1289 zastával funkci zvíkovského purkrabího.²³⁶

Malba biskupa ve strakonickém ambitu by se mohla vztahovat k roku 1289. Je možné, že Bavorové Tobiáši poskytli dočasné útočiště. V listopadu téhož roku pečetil Bavor III. spolu s pražským biskupem listinu, v níž pičínský plebán přijal ves od pražského probošta. Také někdy v letech 1279 až 1290 získali Bavorové od Tobiáše povolení založit kostel v Bavorově.²³⁷ Na druhé straně pozůstatky starší výmalby v ambitu, pocházející ze 13. století, jsou příliš malé, aby nám toho mohly více napovědět.

Názory na neúplný obraz kola Štěstěny v hradní kapli se liší. Jednak může pocházet z roku 1310, jednak z roku 1320. V tomto druhém případě jej K. Stejskal přisuzuje malíři, jenž je autorem apoštolů sv. Filipa a sv. Jakuba v kapitulní síni. Kolo Štěstěny zřejmě představuje vratkost lidského osudu či politických záležitostí.²³⁸ Vznik kolem roku 1310 by se mohl vázat k vyměření přemyslovské dynastie a následným událostem v zemi, které v roce 1307 přinesly Bavorovi III. ztrátu úřadu zvíkovského purkrabího a zklamání z vysoké politiky. Bavorové také měli v dobré paměti smrt Přemysla Otakara II. na Moravském poli a nepříliš dobré časy regentské vlády braniborského vévody. Zdá se, že oba Přemyslovi vnuci, Bavor III. a Vilém ze Strakonic, kladli důraz na tento příbuzenský vztah. Jejich matka Anežka totiž byla nemanželskou dcerou Přemysla Otakara II. a Anežky z Kuenringu.²³⁹ V roce 1315 si

---

²³⁵ J. B. NOVÁK (ed.), *Formulářová sbírka*, č. 187 – 193, 235, s. 147-153, 178. Tehdy Tobiáš z Bechyně čelil především nájezdům Hroznaty z Husic, Zbislava z Třebouně, Vítky z Krumlova, Hynek ml. z Lichtenburka a další.

²³⁶ K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 66-113; RBM II, č. 1466, s. 630.

²³⁷ RBM II, č. 1486, s. 641; J. B. NOVÁK (ed.), *Formulářová sbírka*, č. 168-169, 241, s. 134, 183.

²³⁸ J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 21; K. STEJSKAL, *Die Wandmalereien*, s. 159.

²³⁹ M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. s. 361, 368, 426-427.

Bavor III. prostřednictvím svého daru vymínil zřízení hrobky ve zlatokorunském klášteře, založeném Přemyslem Otakarem II.²⁴⁰

Postavy sv. Jakuba a sv. Filipa (kolem roku 1320) v kapitulní síni jsou dílem malíře, jenž se při své práci opíral především o sklomalbu rakouskou, zejména z okruhu klosterneuburgského kláštera nedaleko Vídně. Přes oblast rakouské sklomalby přejaly postavy apoštolů znaky západoevropské malby na skle i malby knižní. Strakonické figury se ale od nich odlišují jiným pojetím hlav, připomínající trochu ještě typy byzantské. Toto byzantské pojetí hlav zřejmě způsobil vliv italské knižní nebo nástěnné malby. V rámci domácí malířské tvorby první poloviny 14. století jsou tito apoštolé po slohové stránce izolovaným projevem.²⁴¹

Ornamentální výzdobu na klenbách kapitulní síně nevytvořil kolem roku 1320 výše uvedený malíř apoštolů, ale již jiný malíř, který čerpal obzvláště z domácí knižní malby. Ornamentika z kapitulní síně se vztahuje k rukopisům královny Elišky Rejčky. Tento vztah se projevil jak ve volbě a podobě motivů, tak i ve zvláštním způsobu šrafování pozadí či modelace květinových terčů a v užití figurálních motivů, lidských hlav, vložených rovněž do vlnovky. Na patkách kleneb se nacházejí také zbytky malované architektury – cimbuří, arkády, hradby s okénky, které souvisí s knižními miniaturami. Mezi figurálními prvky se objevil netradiční motiv lebek jako připomínka pomíjivosti všeho živého. Srovnání lze nalézt na mozaice kostela v Torcellu ze 13. století. Nejen tedy v postavách apoštolů se ozývají jihoitalské vlivy, ale i v ornamentálních pásech kapitulní síně. Příčinu nacházíme v trvalém kontaktu johanitského řádu s jihoevropskou oblastí.²⁴²

Převážná část miniatur z rukopisů královny Rejčky se hlásí k tzv. naturalistickému směru. Ten se šířil z benediktinských iluminátorských dílen ve východní Anglii a na území dnešní Belgie. Je možné, že při vnitřních kontaktech benediktinského řádu se rukopisy tohoto typu dostaly do knihovny břevnovského kláštera a byly pak použity iluminátory královny Rejčky jako vzor. Královna také nechala v klášteře břevnovském roku 1307 zhotovit pohřební korunu pro svého manžela Rudolfa I. Habsburského. Opat tohoto kláštera, Bavor z Nečtin, v něm nechal na přelomu 13. a 14. století zřídit rozsáhlé

---

²⁴⁰ NA Praha, fond Zrušené kláštery, inv. č. 999, sign. ŘC Zl. Koruna – 7; František MAREŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Krumlovském*, Praha 1918, s. 170-171, 193-195.

²⁴¹ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 274-276.

²⁴² TAMTÉŽ, s. 276-277; Velký soubor iluminovaných rukopisů královny Elišky Rejčky vznikl v 1. čtvrtině 14. století. J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 28-29.

umělecké dílny.²⁴³ V době, kdy zastával tento úřad zhruba v letech 1294 až 1334, nechal klášter přestavět. Rod Benedů z Nečtin, ze kterého opat pocházel, je na základě stejného znaku dáván do příbuzenského vztahu s Bavory ze Strakonice.²⁴⁴ Pánům ze Strakonice náležela po dlouhou dobu správa nezamyslického újezdu, jehož vlastníkem byl klášter v Břevnově.²⁴⁵ Možná i malíř ornamentální výzdoby v kapitulní síni používal při své práci břevnovské rukopisy, ale taktéž mohl již čerpat i z dokončených iluminovaných rukopisů královny Rejčky. Mohl tedy být v užším vztahu k benediktinskému klášteru v Břevnově nebo k iluminátorům královny Rejčky.

Svého vrcholu strakonická dílna dosáhla až malbami christologického cyklu v ambitu. Ten vznikl v letech 1330 až 1340 a je dílem dvou malířských mistrů. První mistr je autorem první části. Ta zahrnuje scény z celé jižní stěny a první tři pole na západní zdi. Postavy v této části jsou štíhlé, protáhlé. Mají poměrně malé hlavy a štíhlé končetiny. Drapérie jejich oděvů je bohatě řasena. Za to postavy druhého mistra, jenž pracoval na druhé části cyklu popisující Kristovy pašije, jsou postavy kratší, robustnější a objem jejich těl není drapérií tak zakrýván. Také kompoziční rozvrh jednotlivých pasů cyklu byl dvojitý. První část je důsledně oddělována bílými dělicími čáry. V pašijové části jsou vázány scény po celé délce pásu a jen ojediněle děleny čarou. I to svědčí o účasti druhého mistra.²⁴⁶

Cyklus překvapuje bohatostí scén, především v první části, která zobrazuje veřejnou činnost, zázraky a podobenství Krista. Například část věnující se Kristově veřejné činnosti nemá srovnání v českém ani středoevropském či západoevropském malířství. Náměty i kompozice pro výjevy první části cyklu lze nalézt v umění jižní a západní Evropy v době daleko starší, než je první polovina 14. století. Příklady zpodobnění Kristových zázraků a podobenství existují v trevírské miniatuře Egbertův evangelistář, v Evangelistáři Otty III a v dalších. Všechny uvedené příklady jsou z doby kolem roku 1000. Více shodných námětů a kompozic strakonického cyklu lze najít až na jihoitalských památkách ze 6. století, patřící do proveniencí byzantského umění. Je to právě byzantské umění, které se nejvíce zaměřuje na období Kristova veřejného života. Objevují se v něm některé scény, jenž západ nezná nebo dosud nezná. Tak například ve 12. století v Kappadokii, byzantské provincii, jsou výjevy z Kristova života rozvedeny v celé posloupnosti a obsahují i takové náměty, jaké Západ poznal až o dvě

---

²⁴³ J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 286, 296.

²⁴⁴ S. KOTLÁROVÁ, c. d., s. 15.

²⁴⁵ MHB VI, č. 94, s. 72-73.

²⁴⁶ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 292-293.

stě let později. K prolínání východního i západního umění došlo v miniaturách řecko-latinského žaltáře a breviáře ze 13. století. Tyto rukopisy daleko více rozvíjí Kristovy zázraky než jiné příběhy z jeho života. Co je ovšem zajímavé, rukopisy byly iluminovány na Kypru v době, kdy zde sídlil johanitský řád. V oblasti jižní a také jihovýchodní Evropy, na památkách a rukopisech byzantského původu, lze konečně najít vzory pro náměty a některé kompozice strakonického cyklu.²⁴⁷

Pokud jde o druhou část cyklu, Kristovy pašije, je zkomponována ze scén vesměs již v první polovině 14. století běžně tradovaných. Ale jsou mezi nimi i obrazy ne tak často zobrazované. Mezi takové patří výjev Políčkování Krista. Ten se v domácí tvorbě kromě Strakonice a Starého Plzeňce neobjevuje. Scénu Šimona, jak nabízí pomoc Kristovy nelze doložit, podobě jako výjev Šimon prosí Piláta o tělo Kristovo, který je zcela ojedinělý. Obraz Oplakávání Krista byl oblíbeným námětem italských primitivů.²⁴⁸ U těchto umělců nalézáme námět i pro téměř celý druhý a třetí pás třetího pole severní stěny. Pouze poslední scénu dolního pásu lze srovnávat s Egbertovým evangelistářem. Výjevy Kristus veden k Annášovi a Kristus před Annášem sice není častý, ale jedná se o obměnu běžné kompozice Kristus před Pilátem. Vrcholný obraz posledního pole, kdy se Kristus zjevuje apoštolům či Kristus a nevěřící Tomáš mají svou analogii v italském umění. Kristovy pašije jsou vůbec častým námětem v západním umění.²⁴⁹

Po slohové stránce vykazuje cyklus souvislost s biblemi chudých, s *Liber depictus*, *Pasionálem* abatyše Kunhuty, *Velislavovou biblí* a s dalšími. Čerpat mohli strakoničtí malíři z ilustrací rukopisu *Cursus sancte Mariae*, který vznikl kolem roku 1215 v klášteře Louka u Znojma. *Pasionál* iluminoval v letech 1313 až 1321 svatojiřský kanovník Beneš. Strakonický cyklus se shoduje v podobném názoru na prostor a figury v něm usazené, ale také v pojetí drapérie.²⁵⁰ Více obdob nacházíme v rukopise *Liber depictus* neboli *Krumlovském kodexu* (před rokem 1350). Jeho první část je klasickou

---

²⁴⁷ TAMTĚŽ, s. 284-285.

²⁴⁸ TAMTĚŽ, s. 282-283; P. Kalina odvozuje kompozici Oplakávání Krista od Giottovy verze tohoto tématu v horním kostele v Assisi. Uvažuje o zprostředkování tohoto obrazu toskánskou deskovou malbou v 1. třetině 14. století. Upozorňuje na meditační charakter obrazu, způsobený především dosti ojedinělou nahotou Kristova těla a dále tradičním motivem přitištění Mariiny tváře na tvář Krista. P. KALINA, *Beweinung*, s. 161-162.

²⁴⁹ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 282-284.

²⁵⁰ TAMTĚŽ, s. 291; K. Stejskal upozornil na společné znaky drapérie postav apoštolů na západní stěně kostela sv. Prokopa ve Strakonici s *Pasionálem* abatyše Kunhuty. Za slohový předstupeň umění obou mistrů christologického cyklu považuje díla pražského dvorského umělce Mistra Guttina náhrobníku, dcery Václava II., a náhrobník opata Vojslava z ostrovského kláštera benediktinů. Karel STEJSKAL, *Die Wandmalereien*, s. 153-156, 158-159.

biblií chudých, další části se věnují světeckým cyklům. Jedním z nich je také svatováclavský cyklus, v němž se objevuje nejvíce společných znaků s christologickým cyklem. Podobnost sahá místy tak daleko, že se téměř opakují některé figury rukopisu v první části strakonického cyklu i s dobovými detaily jejich oděvů nebo detaily architektury. Liber depictus je dělený do tří pásů, v němž jsou scény stejně jako v druhé části cyklu volně vázané.²⁵¹

První kreslíř Liber depictus byl vyškolen v dílně strakonických mistrů. Odtud si odnesl celý soubor kompozičních principů, figurálních typů a záhybových motivů strakonických maleb. Ty pak předal i svému žáku, druhému kreslíři rukopisu. Tak se objevuje v Liber depictus kupříkladu hlava sv. Filipa z kapitulní síně nebo také hlava třetího apoštola zleva v kostele sv. Prokopa ve Strakonících. V roce 1358 synové Petra I. z Rožmberka založili minoritský klášter v Českém Krumlově, jemuž darovali tento rukopis.²⁵² Manželka Viléma ze Strakonice, Markéta ze Šternberka, byla neteří Petra I. a jeho sestry Markéty z Rožmberka, jenž byla dříve manželkou Vilémova bratra. Je možné, že tento příbuzenský vztah, který vznikl v roce 1344,²⁵³ by mohl vysvětlovat, jakým způsobem se k rukopisu Liber depictus dostal malíř, vyškolený u strakonických mistrů.

Mistru první části christologického cyklu jsou připisovány také fragmenty dvou legendárních scén - Kázání sv. Jana Křtitele a Legenda o sv. Ismerii, na východní stěně kapitulní síně. Existuje předpoklad, že i tyto výjevy byly součástí obrazové řady, dělené podobně jako cyklus do pásů. Výjevy v síni díky většímu měřítku mohou lépe vyniknout než na stěnách ambitu.²⁵⁴

Obraz Panny Marie Ochránitelky ve druhém poli jižní stěny svou podobou taktéž odpovídá první části cyklu. Liší se pouze svým monumentálním měřítkem, a proto ho lze připsat prvnímu strakonickému mistru. Původně se v tomto poli nalézalo další pokračování christologického cyklu, ale bylo přibližně kolem roku 1340 nahrazeno obrazem Panny Marie. Důvodem mohla být potřeba zaktualizovat výzdobu o velmi oblíbený výjev tehdejší doby. Právě od konce 13. století se začal velice rozšiřovat typ Panny Marie Ochránitelky s Kristem či bez Krista. Tento námět se například vyskytuje

---

²⁵¹ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 293; J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 30-31;

²⁵² J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 302; Analogií kreseb v Liber depictus k nástěnným malbám ve Strakonících se věnoval G. SCHMIDT, *Die Fresken*, s. 145-151.

²⁵³ MV I, č. 295, s. 177.

²⁵⁴ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 296; J. ROYT i K. Stejskal ovšem legendární scény v kapitulní síni připisují žákům strakonických mistrů. J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 30; J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 300.

v první čtvrtině 14. století v Dalešicích a současně se Strakonícemi v Koběřicích u Slavkova. Kompozice strakonického obrazu je pyramidální, ve středu se nachází postava Marie s Ježíškem a po obou stranách její postavy zástup prosebníků. Tvář prosebníků zcela chybí a nelze vyloučit, že tomu tak bylo schválně. Je možné, že tímto detailem se nechal strakonický malíř inspirovat ve Wilhemově kodexu (z roku 1334). Hlava Marie souvisí s hlavou Davida z Liber depictus. I kresba obličejových detailů a koruna je totožná. V tomto rukopisu se objevují analogie v drapériích nebo v postavě Panny Marie Ochránitelky, podobající se figuře ženy sluncem oděné.²⁵⁵

V roce 1163 existoval johanitský špitál při kostele sv. Jana Křtitele v Konstantinopoli. V tomto městě se nacházely relikvie – Svatý kříž, hřebík, bederní rouška a také plášť Panny Marie, které sem přinesla císařovna Helena. Johanité usazení v Konstantinopoli mohli uctívat relikvii pláště Panny Marie uchovávanou v kostele v Blachernách. Cisterciácký řád a žebravé řády po dobytí Konstantinopole v roce 1204 propagovaly myšlenku ochrany pláště spojenou se slávou relikvie pláště Panny Marie. Právě tyto řády zřejmě vytvořily předpoklady pro vznik obrazu Panny Marie Ochránitelky. Tento typ navazoval na dřívější byzantský typ Panny Marie Platytery. Jedná se o zobrazení stojící bohorodičky s rozpraženýma rukama a na jejích prsou se nachází medailon s postavou dvanáctiletého Krista. Typ Platytera byl vlivem benátské deskové malby rozšířen do Evropy. Také byl tehdy doplněn o nové motivy – Panny Marie je oblečena do bohatého pláště a korunována dvěma anděly. Poté se v západním umění postupně vyvinul typ Panny Marie Ochránitelky se zástupy prosebníků, jaký se objevuje ve Strakonících. Ochranný plášť může být také symbolem milosrdenství, jak uvádí sv. Brigita: „*Můj široký plášť je moje milosrdenství, přijď tedy moje dcero a skryj se pod můj plášť.*“ Johanité tak mohli být i šířiteli myšlenky milosrdenství.²⁵⁶

Malba apoštolů, na západní stěně strakonického kostela, dovršuje úsilí strakonické dílny o dosažení formální dokonalosti kresebného stylu. Postavy svým projevem navazují na práci prvního strakonického mistra. Narozdíl od malého měřítká christologického cyklu, se mohly postavy apoštolů plně rozvinout v životní velikosti. Malíř dokázal dokonale svázat figury nejen mezi sebou, ale i ve vztahu k ploše,

---

²⁵⁵ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 296; J. ROYT, *Zahrada mariánská. Mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*, Sušice 2002, s. 12.

²⁵⁶ Z. VŠETEČKOVÁ, *Bemerkungen*, s. 179-181; J. ROYT, *Zahrada*, s. 12; TÝŽ, *Slovník*, s. 193-194, 202-203.

podobně jako na obraze Panny Marie Ochránitelky v ambitu. Postavy v kostele sv. Prokopa byly vytvořeny zřejmě současně s tímto obrazem Panny Marie.²⁵⁷

Západoevropská tradice se projevila na výzdobě vnitřních stěn ambitu (1340 až 1350). Výzdobu z tohoto období tvoří figury proroků, obraz Oběť Abraháмова a Smrt Panny Marie, v jejíž blízkosti je umístěna postava zřejmě sv. Benedikta. Smrt Panny Marie je již projevem místní tradice a spolu s postavou sv. Benedikta byla namalována pomocným malířem. Ostatní výjevy z této doby, zobrazené na vnitřních stěnách, mají blíže k druhé části christologického cyklu. Vznikly krátce po něm, patrně rukou jiného malíře. Nadživotní provedení proroků a Oběti Abrahámovi vytváří spolu s cyklem spojitost Starého a Nového zákona. Hlava jednoho z proroků na západní zdi se podobá hlavě proroka Izajáše v Liber depictus. Obraz Krista Trpítele s klečícími prosebníky na západní zdi zcela vybočuje z kompozice vnitřní výzdoby ambitu. Nad prosebníky, kteří představují donátory vkomponované do role poutníků, stojí nápisy „*Mathias*“ a „*Adlicca*“. Jedná se nejspíše o příslušníky některého šlechtického rodu, sebevědomí měšťanů nebylo v první polovině ještě tak veliké. Provedení obrazu je daleko hrubší, chudší a značně neobratné, ale přesto vznik tohoto obrazu lze umístit do doby, kdy vznikala první část cyklu. Zcela určitě je jeho autorem pomocný malíř.²⁵⁸

V letech 1320 až 1350, kdy probíhala malířská výzdoba johanitské komendy, náležela druhá polovina strakonického hradu velkému příznivci johanitskému řádu, Vilémovi ze Strakonice. Panství po svém bratru Bavoru III. převzal Vilém v roce 1318. Bavorové patřili ve své době k těm nejvýznamnějším rodům v Českém království a trvale hájili přemyslovské zájmy. S Přemyslovci byli úzce spřízněni. Vztahy Bavorů k dvorskému umění jsou patrné, jak v architektuře strakonického hradu, která obsahuje některé prvky královské písecko-zvíkovské huti, tak také v soše Madony Strakonické, pocházející přibližně z přelomu 13. a 14. století. Vilém tak mohl plynule navázat na předchozí kontakty svého otce a bratra a zvolit pro výzdobu komendy umělce právě z takového domácího prostředí.²⁵⁹ Je dosti nepravděpodobné, že by strakoničtí malíři byli povoláni z ciziny. Jejich práce na christologickém cyklu a ostatních obrazech dobře zapadá do rámce českého malířství v první polovině 14. století. Založení malířského cechu v roce 1348 svědčí o rozvinutosti domácího malířství.²⁶⁰

²⁵⁷ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 298-299.

²⁵⁸ TAMTÉŽ, s. 291, 296-298.

²⁵⁹ K. STEJSKAL, *Die Wandmalereien*, s. 153-159, zejm. 154; J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 298; J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 30.

²⁶⁰ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 302.

Jak již bylo dříve řečeno v dílech obou mistrů, ale i u malířů z první výzdoby kapitulní síně, se objevily silné vlivy jihoevropského umění. Předlohy pro kompozice a náměty první části christologického cyklu musíme nejpravděpodobněji hledat v byzantském prostředí, které narozdíl od západního plně rozvíjelo období Kristovy veřejné činnosti, jeho zázraků či podobenství. Je otázkou, zda malíři měli k dispozici předlohy italsko-byzantského charakteru, které vyjádřili slohovými způsoby západního umění, nebo čerpali již z předlohy obojího zaměření. Při tak úzkém kontaktu johanitského řádu s východní oblastí se nabízí první možnost. Povinností generálních převorů v evropských zemích byla účast na generálních synodách. S řádovým centrem na Rhodu museli být v neustálém kontaktu. Řádová pravidla také předepisovaly povinné lhůty pobytu pro nastávající generální převory a komtury. Touto cestou se tyto předlohy zřejmě dostaly do českých zemích. Vedle toho i rytíři a kněží pobývali na Rhodu mnohdy několik let.²⁶¹ V první polovině 14. století byl v úřadu generálního převora Berthold z Hennenbergu (1313 až 1325). Ten měl značný kulturní rozhled i kontakty. Byl zřejmě spřízněn s Bertholdem VII. z Hennenbergu, jenž byl předním rádcem českého krále Jana Lucemburského. Z domácího prostředí pocházel Michael z Týnce (1325 až 1335), generální převor pro Čechy, Moravu, Polsko a rakouské země. Po něm následoval Havel z Lemberka (1337 až 1366).²⁶² Zřejmě prostřednictvím některého z prvních dvou převorů se dostaly předlohy na území českých zemí. Nelze vyloučit ani podíl některého strakonického komtura, jenž také někdy v minulosti mohl pobývat na Rhodu.

Johanité se považovali za Kristovy rytíře a následovali jeho vzor. Christologický cyklus, popisující Kristovo mládí, jeho veřejnou činnost, zázraky, podobenství a jeho utrpení, ukazoval členům johanitského řádu, jak následovat příkladu Ježíše Krista. Malby také zprostředkovávaly ostatním věřícím život Ježíše Krista. Strakoničtí mistři museli téma uchopit tak, aby co nejvíce vyhovovalo představám johanitského řádu, zaměřeného na špitální činnost. Některý johanita nejspíše provedl výběr jednotlivých scén. Oba mistři se museli vyrovnat i s náměty (např. legenda o sv. Ismerii či sv. Janu Křtiteli), pro něž zřejmě západoevropské umění nepředepisovalo vzory. To svědčí o tvůrčí vynalézavosti obou malířů.²⁶³ Když pomíneme postavu biskupa v ambitu z poslední čtvrtiny 13. století, probíhaly jednotlivé etapy malířské výzdoby komendy v

---

²⁶¹ TAMTÉŽ, s. 273, 283-286; B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Řád*, s. 229-230.

²⁶² B. LIFKA, c. d., s. 86.

²⁶³ V. DVOŘÁKOVÁ – A. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, *Nástěnné malby*, s. 302.

rychlém sledu po sobě, v letech 1320 až 1350. Na vzniku maleb se podílelo hned několik malířů. Postavy apoštolů a ornamentální výzdoby jsou projevem dvou odlišných umělců. Nejvíce maleb je připisováno mistru první části christologického cyklu. Ten je snad autorem i monumentálního obrazu Panny Marie Ochránitelky, postav apoštolů a legendárních scén o sv. Ismerii a sv. Janu Křtiteli. Období Kristových pašijí je dílem druhého mistra strakonického cyklu. O něco mladší malby na vnitřních stěnách ambitu vyzdobil buď druhý mistr nebo již odlišný malíř. Na strakonických malbách jsou patrné vlivy západoevropské sklomalby, zejména rakouské, a knižní malby. Jednalo se o knižní malbu pocházející jednak z italsko-byzantského prostředí a jednak z prostředí západního, ze kterého především čerpala domácí knižní malba.

Vilém ze Strakonic v roce 1327 odkázal svůj majetek jako odúmrt' Janu Lucemburskému.²⁶⁴ Neměl žádného potomka a možná tehdy ani neuvažoval, že by se v budoucnu oženil. Svou roli patrně mohla sehrát jeho velká zbožnost. Vilém po celý svůj život hojně obdarovával johanitský řád. Možná, že právě finanční podpora realizace nástěnných maleb ve strakonické komendě, měla být jeho největším donátorským darem ve prospěch řádu. Christologický cyklus začal vznikat právě krátce po roce 1327.

Někdy ve třicátých nebo čtyřicátých letech 14. století malíři ze strakonické dílny taktéž zhotovili výzdobu v kostele ve Čkyni, jejíž majitelem byl Vilém ze Strakonic. Z prostředí strakonické dílny vzešel malíř Mikuláš. Ten někdy před rokem 1336 vyzdobil jižní kapli chóru dominikánského kláštera v Opavě výjevy z cyklů legendy sv. Jana Křtitele a sv. Štěpána. Mimo to zde zanechal i svůj vlastní autoportrét s nápisem „*Nicolaus pictor*“. Malíř pracoval pro podporovatele dominikánského řádu knížete Mikuláše II. Opavského,²⁶⁵ jenž byl bratrancem Viléma ze Strakonic. V roce 1340 se v jedné listině Mikuláš II. Opavský zmiňuje o městu Baworow a vesnicích Sulcow, Cziruencow a Dzengilov, ležících na území opavského knížectví, jako o majetku Bavorů ze Strakonic.²⁶⁶ Kolem roku 1342 strakonická dílna dokončila malby v pičínském kostele. Patronátní právo k tomuto kostelu náleželo od roku 1320 strakonické komendě. Ani tady nelze podíl Viléma zcela vyloučit, ještě totiž v roce 1336 a snad i později Pičín vlastnil.²⁶⁷

---

²⁶⁴ RBM III, č. 1252, s. 487.

²⁶⁵ J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 299; J. ROYT, *Středověké malířství*, s. 30.

²⁶⁶ RBM IV, č. 814, s. 319. Anežka, matka Viléma, byla sestrou Mikuláše I. Opavského.

²⁶⁷ NA Praha, fond ŘKř, inv. č. 198; RBM III, č. 570, s. 277; č. 611, s. 257.

Ze spojení Bavorů ze Strakonice a johanitského řádu vzniklo ojedinělé jihočeské dílo, jemuž náleží významné místo ve středoevropském malířství 14. století. Strakonický christologický cyklus v oblasti nástěnné malby na sever od Itálie nemá obdoby. V první polovině 14. století se tak Strakonice staly centrem rozsáhlé malířské dílny, v níž získával své vědomosti umělec dalšího významného jihočeského díla, *Liber depictus*.

V. 3. Nástěnné malby v Pičíně a Čkyni

Malíři ze strakonické dílny vyhotovili malby v kostele Panny Marie v Pičíně a také v kostele sv. Máří Magdalény ve Čkyni. Malby na obou dvou místech se dochovaly jen v malých zlomcích.

Malby v pičínském kostele byly objeveny v roce 1941. Původně pokrývaly všechny stěny i klenbu kněžiště a vnitřní stranu vítězného oblouku. Bohužel převážná část byla zakryta omítkou a z původní výzdoby se tak dochovaly pouze dva fragmenty scén na jižní stěně kněžiště a medailony na vítězném oblouku.²⁶⁸

Tyto dvě scény na jižní stěně presbytáře jsou zobrazené nad sebou v pásech, oddělených proužkem, stejně jako v první části christologického cyklu ve Strakonících. Horní scéna zobrazuje Bičování Krista. Z tohoto výjevu se zachovala postava Krista, přivázaného ke sloupu a postavy dvou židů, kteří zřejmě drželi v ruce metlu. Pod touto scénou se nachází výjev Pekla. Ten je z pičínských maleb nejzajímavější. Peklo je zde zachyceno obvyklým způsobem – hlavou Leviathana s otevřenou tlamou, avšak pro způsob, jakým zde byl rozvinut motiv hříšníků zatracovaných peklem v pravé a střední části výjevu, nemáme jiného příkladu. Takové pojetí Pekla je vzácností, jak v domácím prostředí, tak i mimo něj. V pravé části obrazu letící čert přidržuje hlavu postavy oblečené do červeného zdobeného roucha. Druhý čert se snaží odstrčit její hlavu od sudu, před kterým tato postava klečí a natahuje k němu své ruce. Na sudu sedí šklebící se čert a pobízí postavu gestem své ruky, aby si přičichla k zátce od sudu. Podle roucha by se dalo usuzovat, že se jedná o kněze. Tato část výjevu se vztahuje k jednomu z hříchů, nestřídmosti. Ve střední části je vyobrazen největší čert. Na svých zádech nese dalšího hříšníka, zřejmě mnicha, oblečeného do šatů s dlouhými rukávy a kapucí. Tento čert před sebou tlačí bránícího se rytíře, jedoucího na červeném koni nebo na nějakém

---

²⁶⁸ M. KORECKÝ, *Nově objevené nástěnné malby*, s. 86-87.

jiném pekelném zvířeti. Čert rytíře tlačí přímo do tlamy Leviathana, do které se chystá hodit i hříšníka na svých zádech. Zřejmě jde o zobrazení dalšího hříchu - pýchy.²⁶⁹

V malířově podání poslední trest hříšníků působí skrze veselí legračních postav pekelníků místy téměř groteskně. Vážnou scénu tak spíše odlehčuje. Peklo v jeho pojetí nezbuzuje v divákovi příliš hrůzy. Neomezil se také na zobrazení pekelníků v jedné podobě. Malíř se odvážil pojmut tento výjev způsobem, který se úplně neslučuje s církevními stanovami. Poněkud jízlivé je zobrazení příslušníka kněžského stavu u sudu s vínem, jenž zřejmě odráží běžný stav tehdejší doby. Umělec ukazuje, že navěky zatracenými se mohou stát také příslušníci privilegované vrstvy. Jeho podání čertů bylo patrně ovlivněno pohledem lidové tvorby nebo staročeské satiry či liturgických her.²⁷⁰ Z liturgických her největší roli sehrály pašijové hry. Ty byly malíři jistě dobře známy, hrály se totiž v kostelech a kláštorech. K. Stejskal interpretuje pičínské znázornění jako ilustraci jednoho středověkého divadelního provedení podsvětí. Malíř čerpal zřejmě i z Nikodémova apokryfu, kde je popis Kristovy cesty z podsvětí. Scéna vyvedení z podsvětí byla pravděpodobně namalována na levé straně od výjevu Pekla a možná uzavírala pašijový cyklus.²⁷¹

Triumfální oblouk byl původně ozdoben devíti medailony proroků, avšak jeden a část druhého se na severní straně nedochovaly. Na červeném pozadí jsou rozprostřené tyto medailony. Jsou vyplněny polopostavy proroků s nápisy. Podle původních nápisů lze určit Jeremiáše, Davida, Šalamouna. Kdo je zobrazen na ostatních medailónech není jasné. Ve vrcholném medailonu je umístěna střela v bílém štítě, jenž se vztahuje k Bavorům ze Strakonice. Medailony s poprsími proroků patří k oblíbené výzdobě po celou první polovinu 14. století.²⁷²

Od kdy se Pičín nalézá v majetku Bavorů ze Strakonice není známo. Poprvé je Pičín v souvislosti s tímto rodem zmíněn v roce 1289, kdy je Bavor III. uveden jako patron kostela. V roce 1320 strakoničtí johanité dostali od Viléma ze Strakonice patronátní právo k pičínskému kostelu a v září tohoto roku se stali i vlastníky kostela a fary se vším příslušenstvím.²⁷³ Johanité zde měli důležitou komendu. Po nějaký čas byl Pičín s přilehlými vesnicemi zastaven Markétě z Rožmberka, která pak tyto statky darovala svému synovi Matěji, proboštu kláštera v Sadské. V roce 1336 se znovu Pičín

²⁶⁹ J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I/1*, s. 264.

²⁷⁰ TAMTĚŽ, s. 94-95, 265.

²⁷¹ Z. VŠETEČKOVÁ, *Die Wandmalereien*, s. 321-323, 327.

²⁷² J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I/1*, s. 264.

²⁷³ RBM II, č. 1486, s. 641; RBM III, č. 570, s. 277; č. 611, s. 257.

s ostatními vesnicemi stal majetkem Viléma ze Strakonic.²⁷⁴ V jeho majetku zřejmě zůstal až do jeho smrti v roce 1359. Ve stejném roce, kdy zemřel, ještě totiž stačil ustanovit nového faráře v Dlouhé vsi, která náležela k pičínským statkům.²⁷⁵ Během doby, kdy držel Vilém ze Strakonic Pičín, byla podle letopočtu nad vítězným obloukem v roce 1342 dokončena výzdoba kostela. Vzhledem k vyobrazení střely v kostele, lze uvažovat o Vilémovi jako o možném donátorovi malířské výzdoby.²⁷⁶ Avšak jeho podíl na vzniku maleb nelze s jistotou prokázat. Johanitský znak zde sice není, ale mohl být například na některém ze zničených medailonů.

Ve Čkyni se dochovaly gotické malby ze dvou období. Nejstarší vznikly kolem roku 1330 nebo krátce poté. Mladší jsou až z 15. století. Výzdoba dříve pokrývala všechny stěny čtvercového presbytáře. Dnes jsou dobře patrné jen malby na jižní a částečně na východní stěně, klenbě kněžiště a na vnější i vnitřní straně triumfálního oblouku.

První zmínka o Čkyni pochází z roku 1243, kdy se připomíná Bedřich ze Čkyně jako jeden ze svědků na listině Bavora ze Strakonic, která se vztahovala k obdarování strakonické komendy.²⁷⁷ Někdy kolem roku 1330 získal do svého vlastnictví Čkyni i Vimperk Vilém ze Strakonic. Jan Lucemburský tehdy odebral Vimperk z nejasných důvodů pánům z Janovic, jeho původním majitelům. Avšak v roce 1341 jim Vimperk znovu vrátil. Je možné, že toto navrácení bylo zatím jen formální a až v roce 1359 bylo opravdu uskutečněno. Tehdy bylo Janovicům listinou potvrzeno držení vimperského panství. Listina z roku 1359 v majetku zmiňovala Čkyni.²⁷⁸ Právě v tomto roce zemřel Vilém ze Strakonic. Mimo Viléma měl majetky v těsné blízkosti Čkyně Albert z Dobeve a jeho potomci. Jednalo se o vesnici Malenice, k níž měli patronátní právo zcela určitě v roce 1359 a 1377. Albert z Dobeve patřil do blízkého okruhu Viléma ze Strakonic zhruba v letech 1318 až 1342.²⁷⁹ Podobně jako otec a syn Haberk z Doubravice. Mladší Haberk v roce 1329 prodal johanitům část louky za johanitskou vsí Lhotkou, která sousedila Haberkovými pozemky.²⁸⁰ Zájem johanitského řádu v této oblasti nelze nechat bez povšimnutí. Čkyně nebyla příliš vzdálená od johanitské farnosti ve Zdíkovci. Vzhledem k tomu, že Bavorové ze Strakonic povětšinou správou svých

²⁷⁴ NA Praha, fond ŘKř, inv. č. 198.

²⁷⁵ LC I/1, s. 87-88.

²⁷⁶ J. PĚŠINA a kol., *Gotická nástěnná malba I/1*, s. 264.

²⁷⁷ CDB IV, č. 34, s. 115. „*Fridricus cum filiis de Skin.*“

²⁷⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*, s. 141; TÝŽ, *Dějiny*, s. 73. Josef ŠUSTA, *České dějiny II*, část III, *Karel IV. Otec a syn 1333 – 1346*, Praha 1946, s. 258.

²⁷⁹ LC I/1, s. 103; LC II, s. 69.

²⁸⁰ RBM III, č. 1580, s. 620.

kostelů pověřovali duchovní z johanitského řádu, se lze domnívat, že i zde mohli johanité působit.

Nejstarší malby na jižní stěně jsou rozděleny do tří pásů. Horní pás umístěný do štítového pole vyplňuje výjev Zápas sv. Jiří s drakem. Tělo draka se tyčí na levé straně a na druhé straně je sv. Jiří na koni. Malby ve středu druhého pásu byly později zničeny vsazením okna. V levé části je zobrazen výjev Nanebevzetí sv. Máří Magdalény, okolo jejíž postavy jsou nepatrné zbytky čtyř andělů. Světice má sepjaté ruce. Celá její postava je zahalena do dlouhých vlasů ve formě šatů, které končí nad bosými chodidly. V pravé části je polovina postavy, držící v levé ruce rošt, náleží sv. Vavřinci. Hned vedle něj je postava s nimbem. Pravé ruce má palmetu a v druhé drží knihu, která zakrývá celou jeho hrud'. Jedná se zřejmě o postavu sv. Jana Evangelisty.²⁸¹ Spodní pás je oddělen ozdobným pruhem a vyplněn řasenou drapérií.

Na východní stěně jsou vymalovány tři volně stojící postavy ve větším měřítku. V levé části je figura světice. Držela v pravé ruce dnes setřený atribut a levou rukou na něj ukazovala. Vedle této postavy stojí Panna Marie s korunou a krásně řaseným rouchem. V levé ruce držela Ježíška, z něhož se zachovalo jen chodidlo a jeho pravá ruka položená na Mariino rameno. Postava v pravé části náleží snad další světici. Její hlavu zdobí nimbus, obličej je již nezřetelný. Obě ruce má ukryté po svém rouchem, ale jednou rukou si předržuje knihu položenou na levém předloktí. Po jejím levém boku stála ještě jedna figura. Z té se ale pouze zachoval fragment suknice.

Na vnitřní straně triumfálního oblouku se nacházejí medailony s polopostavy andělů. Medailony jsou kolem ozdobené rostlinným ornamentem, trojlístem. Klenba čtvercového presbytáře je zdobena atributy evangelistů – orel, lev, býk a anděl.²⁸²

Kvalitní provedení maleb svědčí o tom, že malíř byl zvyklý řešit daleko závažnější úkoly než byla výzdoba venkovských farních kostelů. Současné bádání připisuje výzdobu kostela ve Čkyni strakonické dílně. Obrysovou kresbou a bohatstvím záhybů na rouchách se malby nejvíce blíží k druhému mistru christologického cyklu ve Strakonících. Také rostlinný motiv na triumfálním oblouku se podobá ornamentálním pásům v kapitulní síni. Symboly evangelistů jsou rozvedené po celé ploše, ohraničené žebrováním klenby. Navíc se objevil názor, že autoři maleb ve Čkyni možná pracovali i pro královnu Elišku Přemyslovnu v nedaleké Volyni. Vyobrazení symbolů evangelistů ve Čkyni neodpovídá obvyklému provedení, které dávalo ve 14. století přednost

---

²⁸¹ J. VÍTKOVSKÝ, *Nástěnné malby*, s. 150-151; J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 299.

²⁸² J. VÍTKOVSKÝ, *Nástěnné malby*, s. 150-151.

umístování symbolů do medailonů. Malíř namaloval tyto symboly spíše jako pohádkové bytosti. Kompozice Nanebevzetí sv. Máří Magdalény je nestarší nebo jedna z nejstarších na našem území.²⁸³

Výzdoba strakonické malířské dílny v Pičíně a ve Čkyni opět překvapuje, podobně jako ve Strakonících, výběrem výjevů, které nejsou v domácím prostředí v první polovině 14. století příliš tradované. Například Nanebevzetí sv. Máří Magdalény ve Čkyni. Také malíři dokáží rozvíjet obvyklé schéma o nové prvky. O tom svědčí pozoruhodný výjev Pekla v pičínském kostele, jenž zaujímá výjimečné místo v domácí i cizí malířské tvorbě. Malíř při ztvárnění Pekla prokázal značnou invenci. Donátorem maleb ve Čkyni, a možná i v Pičíně, byl Vilém ze Strakonic. Hospodářská situace strakonických johanitů nebyla ve třicátých a čtyřicátých letech zatím natolik silná, aby sami mohli financovat tak rozsáhlé výzdoby. Malby v kostele ve Čkyni a v Pičíně probíhaly zároveň s výzdobou strakonické komendy, což svědčí i o velikosti strakonické malířské dílny. Ta se tak v první polovině 14. století zařadila mezi významná umělecká centra v oblasti jižních Čech.

---

²⁸³ J. VÍTKOVSKÝ, *Nástěnné malby*, s. 151-152; J. KRÁSA a kol., *Dějiny I/1*, s. 299.

VI. Závěr

Ve své práci jsem se pokusila objasnit vztahy Bavorů ze Strakonice a johanitů z komendy ve Strakonících. Dále zjistit jaký podíl měl tento šlechtický rod a rytířský řád na vytváření uměleckých a architektonických děl Strakonicka ve 13. a v první polovině 14. století a pokusit se identifikovat donátory těchto děl, pokud to dostupný pramenný materiál dovolil.

Jejich vztah zejména vyplýval ze zakladatelských práv Bavorů ke strakonické komendě. Tímto fundátorským činem se trvale zavázali podporovat a ochraňovat johanitský řád. Bavorové kromě Strakonice uvedli johanity i na své další majetky, kde jim svěřovali duchovní správu svých kostelů. Tím podstatě ovlivnili následný vývoj struktury strakonické komendy, která v těchto lokalitách budovala své nové řádové domy. Na oplátku přinášel johanitský řád poddaným strakonických pánů, ale i Bavorům samotným, nové kulturní a duchovní podněty. Prostřednictvím své špitální činnosti a budováním sítě nižšího školství mohl řád hlouběji působit i na duchovní život obyvatel Strakonicka. Mnozí synové z rodin drobných šlechticů a měšťanů rozšířili řady johanitského řádu. Při tak provázaném vztahu lze předpokládat, že Bavorové mohli zastávat některé řádové funkce nebo být alespoň čestnými členy.

Společně s Bavy ze Strakonice měnili johanité podobu Strakonicka. Bavorové podněcovali další osidlování v oblasti středního Pootaví, kde založili i své další významné město Horažďovice. Dokonce samotní johanité prováděli drobnou kolonizaci.

Strakonická johanitská stavební huť ovlivňovala podobu pozdně románské architektury v jihočeském regionu. Navázala přibližně na přelomu první a druhé čtvrtiny 13. století na předchozí činnost milevské klášterní huti. Nejvýznamnějším dokladem této johanitské huti je sám strakonický hrad, patřící k nejstarším soukromým hradům v jižních Čechách. Tato huť vybudovala síť venkovských kostelíků, zejména v oblasti středního Pootaví. Jejím charakteristickým rysem je věž v koutu kostelní lodi, články zdobené bobulemi, kvadratický chór, nad nímž bývá hranolová věž, a další. Písemné prameny ukazují, že vlastníci těchto malých kostelů byli v kontaktu buď s Bavy ze Strakonice nebo se strakonickými johanity.

Ze strakonického uměleckého okruhu pochází také výjimečná socha Madony Strakonické zhruba z konce 13. století či pozoruhodná křtitelnice v Radomyšli ze století čtrnáctého. Ani v jednom z těchto dvou případů není znám jejich objednavatel. U

křtitelnice v Radomyšli připadá v úvahu jako objednavatel Vilém ze Strakonice. Ten ji snad mohl nechat zhotovit kolem roku 1359. Možná, že tato křtitelnice byla i posledním projevem Vilémovi přízně johanitskému řádu před jeho smrtí. Je možné, že křtitelnice vznikla až během druhé gotické přestavby radomyšlského kostela v letech 1372 až 1388 a že se na jejím vzniku mohla podílet Markéta ze Šternberka, manželka Viléma ze Strakonice, spolu s johanitským farářem Benediktem, jemuž je přičítána tato gotická přestavba kostela.

Vzájemná integrace tohoto řádu a šlechtického rodu dala rovněž vzniknout velkolepému christologickému cyklu, který nemá ve středoevropském malířství 14. století obdoby. Jeho výjimečnost způsobil johanitský řád. Stěny strakonického ambitu popisují Kristovy zázraky, jeho veřejnou činnost a podobenství, jenž vykonal. Povinností johanitského řádu bylo sloužit nemocným a chudým. Tato služba vyplývala z vazalské povinnosti ke Kristu, jenž byl jejich nejvyšším pánem. Pro každého člena johanitského řádu tato služba chudým a nemocným představovala velikou čest, jakoby sloužili samotnému Kristu. Z iniciativy johanitského řádu tak vzešla myšlenka vytvoření tohoto cyklu. Díky kontaktům johanitského řádu s východní oblastí nebylo příliš velkým problémem opatřit předlohu byzantského původu. Právě byzantské umění narozdíl od Západu znalo vzory pro vyobrazení Kristova života z období jeho mladí a veřejné činnosti.

Malby byly zřejmě financovány Vilémem ze Strakonice, který se role mecenáše tohoto řádu chopil více než dobře. Tuto domněnku opírám především o hospodářskou situaci komendy. Ta si zatím nestála tak dobře, aby mohla financovat tak rozsáhlou výzdobu sama. A také to považuji za vhodnou příležitost pro držitele zakladatelský práva, jak dostát svému slibu podpory řádu. Vilém nechal strakonickou malířskou dílnou zhotovit výzdobu v kostele ve Čkyni. Do jaké míry se podílel na výzdobě johanitského kostela v Pičíně, není zcela jasné. V první polovině 14. století se Strakonice staly významným uměleckým centrem jižních Čech, v němž získával své vědomosti i umělec jiného významného jihočeského díla, Liber depictus. Na cyklus může být nahlíženo také jako na prostředek reprezentace johanitského řádu. Je symbolem johanitské a Vilémovi zbožnosti. Taktéž dokládá sebevědomí a bohatství tohoto velmože.

Třebaže se může zdát, že johanité nevystupovali sami jako donátoři uměleckých děl, nemusí být tento závěr vůbec správný. Je nutné podotknout, že uvedená umělecká díla jsou spíše zlomkem než uceleným souborem. Tak kupříkladu inventáře kostelů byly často obměňovány nejen z důvodů častých požárů, vlivem času, ale především také

z potřeby aktualizovat daný stav o prvky nových uměleckých kvalit. Samotný přístup člověka byl mnohdy k těmto dílům příliš necitlivý, proto je poměrně úspěch, že se christologický cyklus dochoval ještě v takovém stavu. To zřejmě bylo způsobeno i tím, že johanité obývali strakonický hrad až do počátku 20. století.

Přítomnost Bavorů ze Strakonice a obzvláště johanitského řádu se nesmazatelně vepsala do dějin Strakonicka. Johanitský kříž se stal součástí městského znaku Strakonice. Ironií osudu je, že na něm není střela Bavorů, ale růže Vítkovců, kteří byli největšími konkurenty Bavorů v jihočeském regionu. Společné působení johanitského řádu a bavorovského rodu odráží řada cenných uměleckých a architektonických památek Strakonicka. Bylo by zajímavé porovnat, jak v roli donátorů uměleckých děl vystupovali johanité v pozdním středověku, kdy se stali novými a jedinými pány Strakonice po Bavorech ze Strakonice. Doufám, že tato práce představuje určitý přínos pro další poznání kulturních dějin jižních Čech.

VII. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

SEZNAM ZKRATEK

- AUC, PH – His - Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica
CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
ČNM – Časopis národního muzea
ČsČH – Československý časopis historický
HaG – Heraldika a genealogie
JSH – Jihočeský sborník historický
LC – Libri confirmacionum ad beneficia ecclesiastica Pragensem
LE – Libri erectionum
MHB – Monumenta historica Bohemiae nusquam edita
MV – Monumenta Vaticana
PSH – Pražský sborník historický
RBM – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemia et Moraviae
SPFFBU(C) – Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická
ZPP – Zprávy památkové péče

NEVYDANÉ PRAMENY

- Národní archiv Praha, fond Řád maltézský.
Národní archiv Praha, fond Zrušené kláštery.
Národní archiv Praha, fond Řád křížovníků
Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí statky – listiny.
Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí statky Třeboň II.

VYDANÉ PRAMENY

- BLÁHOVÁ, Marie (ed.), *Kronika tzv. Dalimila*, Praha 1977.
BLÁHOVÁ, Marie (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1986.
BRODSKÝ, Kliment (ed.), *Libri erectionum arcidiecesi Pragensi IV*, Praha 1883.
Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I – V, Praha 1907 – 1993.
DOBNER, Gelasius, *Monumenta historica Bohemiae nusquam edita VI.*, Praha 1785.
EMLER, Josef – TINGEL, František Antonín (edd.), *Libri Confirmacionum ad beneficia ecclesiastica Pragensem I - X*, Praha 1868 – 1889.
EMLER, Josef (ed.), *Reliquiae tabularum terrae I*, Praha 1970.
Monumenta Vaticana I – III, Praha 1903 – 1944.

- NOVOTNÝ, Václav (ed.), *Inquisitio domorum hosp. S. Joh. Hierosolimitani 1373*, Praha 1900.
- NOVÁK, Jan B. (ed.), *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279 – 1296)*, Praha 1903.
Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemia et Moraviae I–V/3, VII/2, Praha.
- SCHUBERT, Anton (ed.), *Urkunden-Regesten aus den ehemaligen Archiven der von Kaiser Joseph II. aufgehobenen Klöster Böhmen*, Innsbruck 1901.
- TADRA, Ferdinand, *Soudní akta konsistoře pražské I*, Praha 1893.
- TOMEK, Václav Vladivoj (ed.), *Registra decimarum papalium*, Praha 1873.
Zbraslavská kronika (Chronicon aulae regiae), Praha 1976.

LITERATURA

- ADÁMEK, Jan – SOMMER, Jan, *Kostel dominikánů v Písku, jeho gotické pozůstatky a barokní proměna*, Průzkumy památek I, 1997, s. 43-62.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, *Město Strakonice*, Praha 1947.
- BIRNBAUMOVÁ, Alžběta, *Strakonický hrad*, Praha 1947.
- BOK, Václav – POKORNÝ, Jindřich (edd.), *Moravo, Čechy, radujte se! (Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců)*, Praha 1998.
- DOMORÁZEK, František, *Dějiny města Bavorova a hradu Helfenburka na Prácheňsku*, Bavorov 1905.
- DURDÍK, Tomáš, *Die Kommenden und Burgen der Ritterorden in Böhmen*, Castrum Bene 5, 1996, s. 39-60.
- DURDÍK, Tomáš, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 1995.
- DURDÍK, Tomáš, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha 2002.
- DVOŘÁKOVÁ, Vlasta - MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka, *Nástěnné malby johanitské komendy ve Strakonících*, Umění 1956, č. 4, s. 273-334.
- ELBL, Pavel B., *Smil z Lichtenburka, rytíř, velmož a zakladatel*, Třebíč 2007.
- FEYFAR, Mathias, *Aus dem Pantheon der Geschichte des Johannerordens*, Nikolsburg 1882.
- FIBICH, Ondřej, *Rytíři svatého Jana. Aneb duše jihočeské krajiny kolem Radomyšle*, Písek 2004.
- HÁJÍČEK, Jan P. V., *Heraldická výzdoba jindřichohradeckého hradu z doby lucemburské*, HaG, 32, 1999, č. 1-2, s. 5-18.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.
- IWANCZAK, Wojciech, *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.
- JAN, Libor, *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, HaG 32, 1999, č. 1-2, s. 39-58.
- KALINA, Pavel, *Beweinung Christi aus dem christologischen Zyklus im Ambit der Strakonitzer Johanniterkommende*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 161-167.

- KAŠIČKA, František, *Kostel sv. Markéty ve Strakonících*, Průzkumy památek II, 1996, s. 65-72.
- KORECKÝ, Miroslav, *Nově objevené nástěnné malby v Pičíně*, ZPP 1941, s. 86-89.
- KOTLÁROVÁ, Simona, *Bavorové v erbu střely*, České Budějovice 2004.
- KRAMÁŘ, Vincenc, *Strakonická gotická Madona*, Praha 1935.
- KRÁSA a kol., Jiří, *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, Praha 1984.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Rožmberské kroniky. Krátký a sumovní výtah od Václava Břežana*, České Budějovice 2005.
- KUPKA, Jiří, *Sakrální architektura v Strakonících*, in: Strakonice. Vlastivědný sborník I, Strakonice 2002, s. 149-193.
- KUTHAN, Jiří, *Architektura jižních Čech v první polovině 13. století*, JSH 39, 1970, č. 3-4, s. 145-153, 201-209.
- KUTHAN, Jiří, *Johanitská komenda ve Strakonících v raném středověku*, JSH 36, 1967, č. 3, s. 117-129, 165-173.
- KUTHAN, Jiří, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny třináctého století*, České Budějovice 1977.
- KUTHAN, Jiří, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993.
- LEHNER, Ferdinand J., *Farní kostel sv. Petra v Horažďovicích*, Method 29, 1903, s. 41-46.
- LEHNER, Ferdinand J., *Hrad Strakonice s klášteřem sv. Vojtěcha*, Method 29, 1903, s. 21-28.
- LIFKA, Bohumír, *Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí*, Radomyšl 1993.
- LUDIKAR, A. Č., *O Řádu maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy*, Klatovy 1878. 1996.
- MARÁZ, Karel, *Výtvarná stránka pečeti Bavoroviců. Nad prací Františka Beneše – pečeti světských feudálů ze Strakonice*, 1996. Uloženo v SOKA Strakonice.
- MAREŠ, František, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském*, Praha 1918.
- MENCL, Václav, *Počátky středověké architektury v jihozápadních Čechách*, ZPP XVIII, 1958, s. 133-147.
- MENCL, Václav, *Vývoj středověkého portálu v českých zemích*, ZPP XX, 1960, s. 9-26.
- MENCLOVÁ, Dana, *České hrady I*, Praha 1972.
- MITÁČEK, Jiří, *Strakonice ve struktuře české provincie řádu johanitů za vlády Lucemburků (1310 – 1419)*, JSH 75, 2006, s. 40-59.
- MOLNÁR, Amedeo, *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*, Praha 1991.
- NECHVÁTAL, Bořivoj, *Donace Bolemily, manželky Bavora ze Strakonice a nejstarší zpráva o Radomyšli*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, č. 2, s. 77-88.

- NECHVÁTAL, Bořivoj, *Středověká křtitelnice v Radomyšli u Strakonice. Památce Rostislava Nového (1932 – 1996)*, Výběr 34, 1997, č. 34, s. 253-257.
- NODL, Martin - ŠMAHEL, František (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002.
- OLEJNÍK, Jan, *Bavorov, kapitoly z minulosti a současnosti města*, Písek 2006.
- PĚŠINA a kol., Jaroslav, *Gotická nástěnná malba v zemích českých I*, Praha 1958.
- PEŠKA, Lukáš – SVOBODA, Miroslav, *Příspěvek k problematice pečeti johanitských generálních převorů ve 14. a 15. století*, in: SPFFBU(C) 46, 2001, s. 41-66.
- POCHE a kol., Emanuel, *Umělecké památky Čech I - IV*, Praha 1977 - 1982.
- POŘÍZKA, Jiří, *Řád maltézských rytířů. Z Palestiny na Via Condotti*, Praha 1997.
- PRIX, Dalibor – VŠETEČKOVÁ, Zuzana, *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9-Kyjích do počátku husitských válek*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 231-261.
- ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.
- ROYT, Jan, *Středověké malířství v Čechách*, Praha 2002.
- ROYT, Jan, *Zahrada mariánská. Mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*, Sušice 2002.
- SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925.
- SEDLÁČEK, August, *Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou III*, Písek 1913.
- SEDLÁČEK August, *Hrady, zámky a tvrze království českého XI*, Praha 1997².
- SCHMIDT, Gerhard, *Die Fresken von Strakonice und der Krumauer Bildercodex*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 145-152.
- SKOPAL, Michael, *Založení komendy johanitů na Malé Straně. Příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech*, PSH 26, 1993, s. 7-35.
- SKŘIVÁNEK, František, *Rytíři svatého Jana Jerusálémského u nás*, Praha 1998².
- SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese píseckém*, Praha 1910.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*, Praha 1995.
- STEJSKAL, Karel, *Die Wandmalereien in Strakonice und ihre Beziehung zur höfischen Kunst Böhmens*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 153-160.
- SVOBODA, Miroslav, *Hospodaření strakonické komendy johanitů do poloviny 15. století*, ČNM 170, 2001, č. 1-2, s. 1-21.
- SVOBODA, Miroslav, *Postavení a správa patronátních kostelů johanitského řádu v předhusitských Čechách*, ČNM 174, 2005, č. 1-2, s. 1-21.
- ŠUSTA Josef, *České dějiny II, část I, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny II, část IV, Karel IV. Za císařskou korunou*, Praha 1948.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny II, část III, Karel IV. Otec a syn 1333 – 1346*, Praha 1946.
- ŠUSTA Josef, *Dvě knihy českých dějin. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví*, Praha 1917.

TEPLÝ, František, *Město Čkyně na Šumavě*, Čkyně 1937.

URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.

VÍTKOVSKÝ, J., *Nástěnné malby ve Čkyni*, Památky a příroda 3, 1977, s. 150-152.

VŠETEČKOVÁ, Zuzana, *Bemerkungen zu den Wandmalereien in Südböhmen*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 179-188.

VŠETEČKOVÁ, Zuzana, *Die Wandmalereien in der Maria-Geburts-Kirche in Pičín*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of His Era, Praha 1998, s. 320-331.

WALDSTEIN – WARTENBERG, Berthold, *Řád johanitů ve středověku. Kulturní dějiny řádu*, Praha 2008.

ŽEMLIČKA Josef, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století*. Praha 1998.

VIII. Obrazová příloha

Obr. 1. Znak Bavorů ze Strakonice.

Obr. 2. Pečeť strakonických komturů a převorů. Reliéf hlavy sv. Jana Kř.

Obr. 3. Pečeť Bavora III. ze Strakonice (1308).

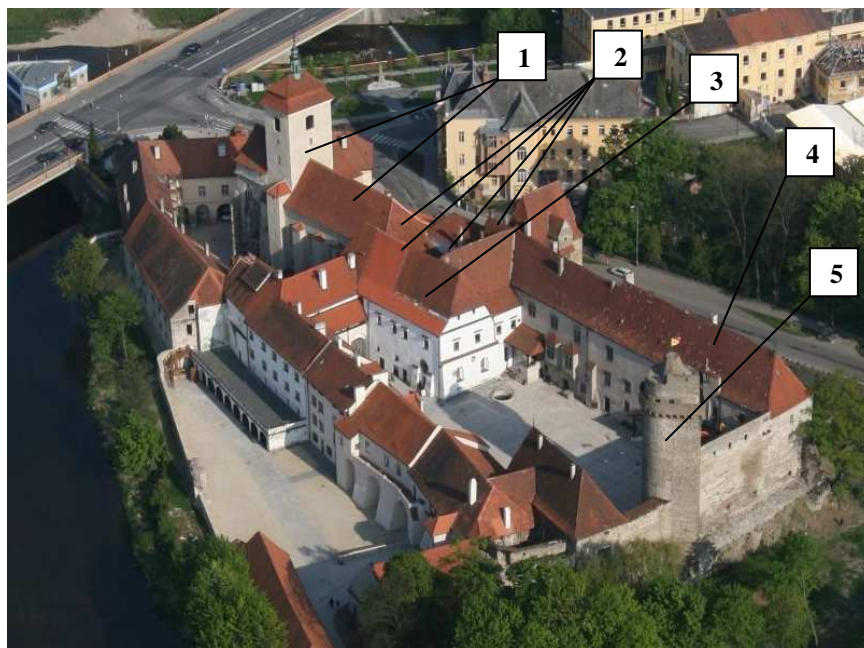
Obr. 4. Pečeť Bavora z Bavorova (1315).

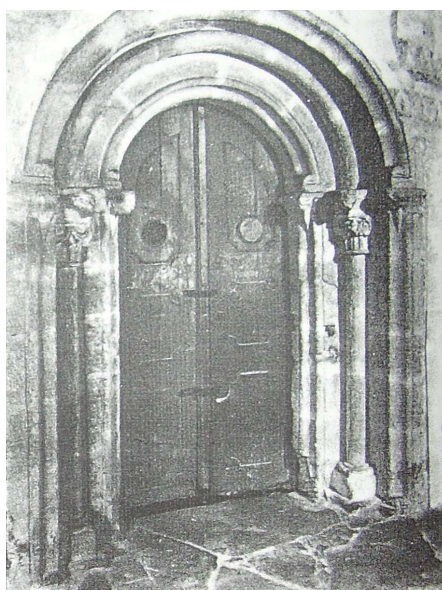
Obr. 5. Pečeť velkopřevora Jindřicha z Hradce (1405).

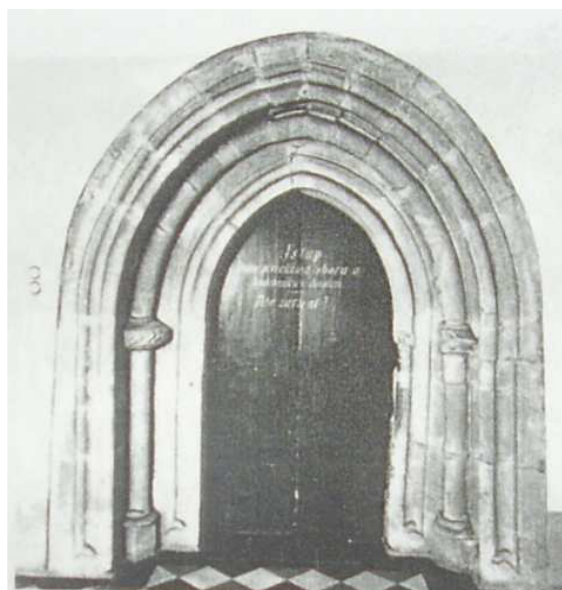
Obr. 6. Menší pečeť převora Jindřicha z Hradce (1408).

Obr. 7. Strakonický hrad. 1. Kostel sv. Prokopa (dříve sv. Vojtěcha) s věží, 2. ambit, 3. kapitulní síň, 4. palác Bavorů, 5. věž Rumpál.

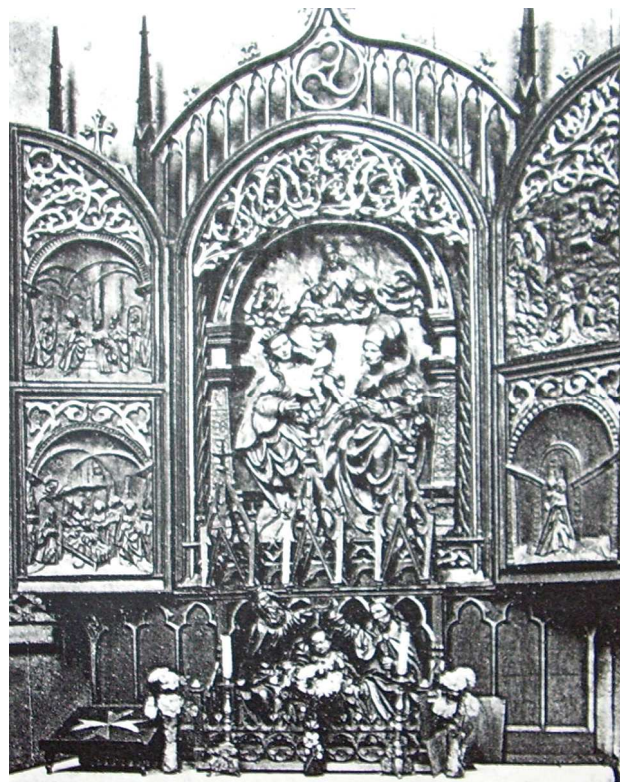
Obr. 8. Portál ve východní stěně kapitulní síně (kolem roku 1230).

Obr. 9. Portál na tribunu kostela sv. Prokopa ve Strakonících (kolem roku 1240).

→ Obr. 10. Rozeta zdobená bobulemi nad vchodem do kapitulní síně (kolem 2. čtvrt. 13.století).

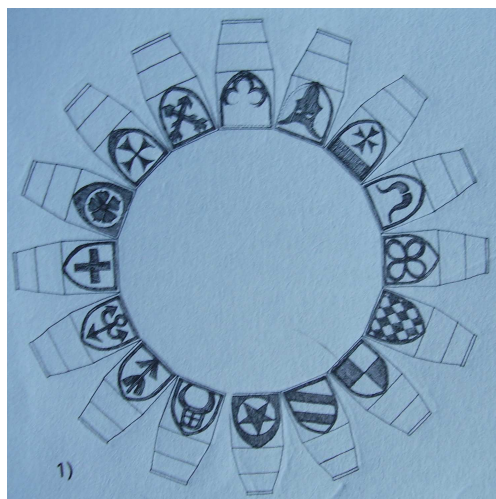

Obr. 11. Pozdně gotický oltář sv. Anny Samotřetí z kostela sv. Prokopa ve Strakonících. Čtyři řezby na postranních křídlech oltáře se možná vztahují k založení strakonické komendy Bavorem ze Strakoníc.

↑ Obr. 12. Socha Madony Strakonické (přibližně z konce 13. století).

Obr. 13. Gotická křtitelnice v kostele sv. Martina v Radomyšli (14. století).

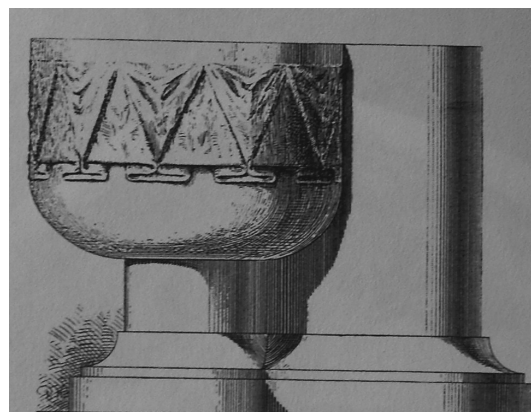
Obr. 14. Znárodnění všech znaků a symbolů na štítkách křtílnice v Radomyšli.

Obr. 15. Gotická křtílnice v kostele sv. Pavla a Petra v Horažďovicích (14.-15. století)

Obr. 16. Gotická křtílnice v Blanic. (konec 13. století nebo 14. století).

Obr. 17. Nákres křtílnice v Blanic. Zdobená geometrickým ornamentem.

Obr. 18. Zleva postava sv. Jakuba Menšího a sv. Filipa na východní stěně kapitulní síně (kolem roku 1320).

Obr. 19 – 20. Sv. Jakub Menší a sv. Filip. Detaily předchozího obrázku.

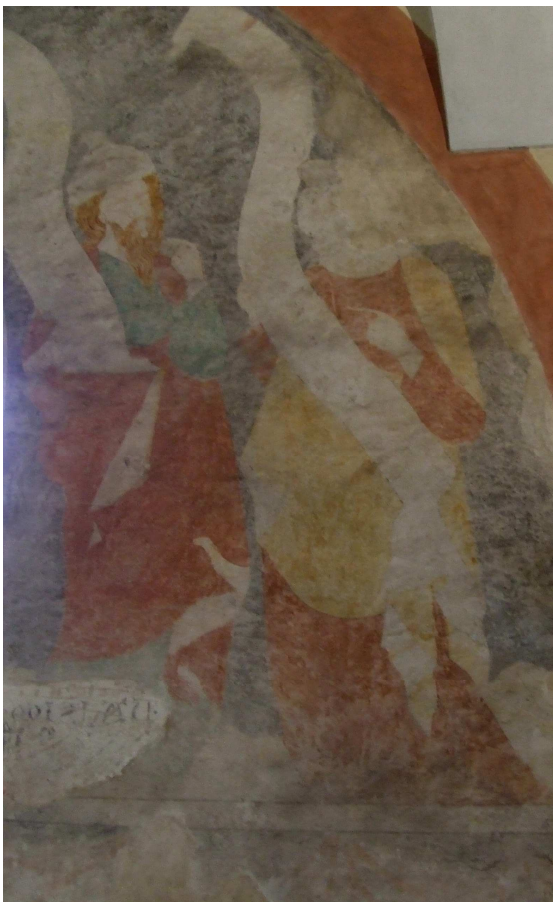
Obr. 21 - 24. Ornamentální výzdoba na klenebních pásech kapitulní síně. Ukázky rostlinných motivů (kolem roku 1320).

Obr. 25 - 28. Ornamentální výzdoba na klenebních pásech kapitulní síně. Ukázky rostlinných motivů s figurálními prvky (kolem roku 1320).

Obr. 29. Fragment legendy o sv. Ismerii na východní stěně kapitulní síně
(z roku 1330 až 1340).

← Obr. 30. Dvojice proroků na jižní
vnitřní zdi ambitu (koncem 1. poloviny
14. století).

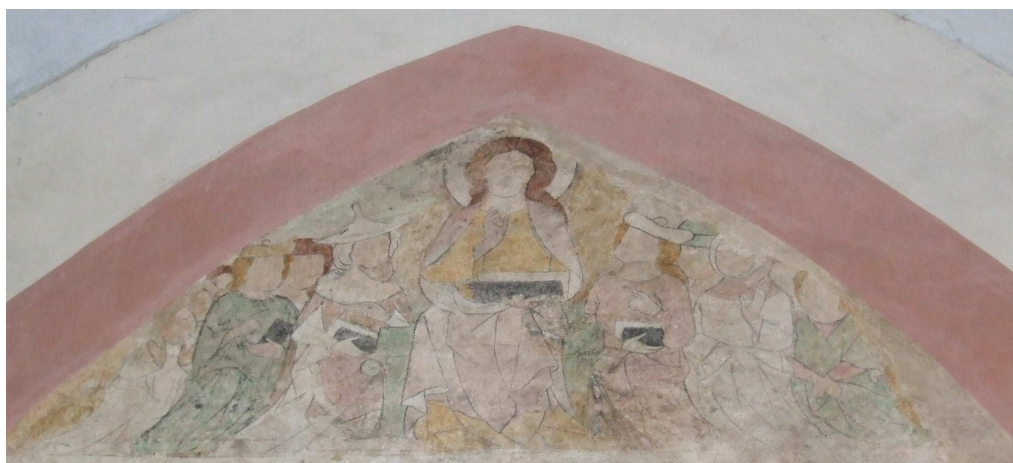
↓ Obr. 31. Kolo Štěstěny na severní
zdi hradní kaple Bavorů ze Strakonice
(kolem roku 1310/1320).

Obr. 32. Christologický cyklus v 1. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340).

Obr. 33. Kristus učí zástupy. Detail předchozího obrázku.

Obr. 34. Monumentální obraz Panny Marie Ochránitelky ve 2. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1340).

Obr. 35. Panna Marie Ochránitelka s Ježíškem. Detail předchozího obrázku.

Obr. 36. *Christologický cyklus ve 3. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340).*

Obr. 37. Christologický cyklus ve 4. poli jižního křídla ambitu
(kolem roku 1330 až 1340).

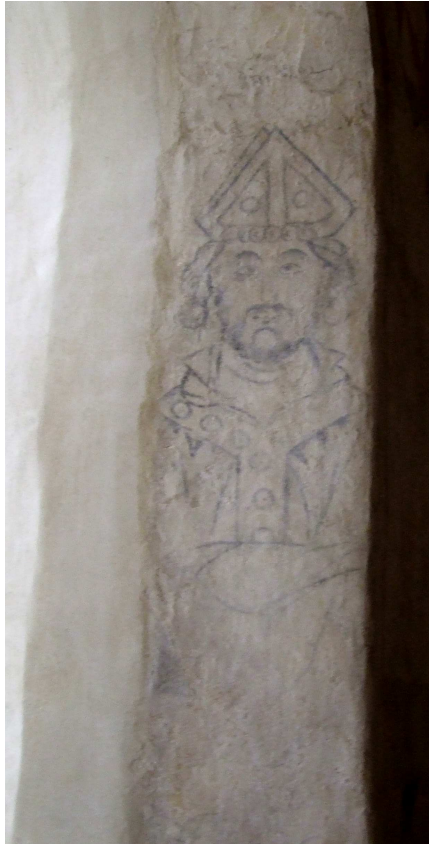
Obr. 38. *Christologický cyklus v 2. poli západního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340).*

Obr. 39. *Christologický cyklus ve 3. poli severního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340).*

Obr. 40. *Obraz Oplakávání Krista. Detail předchozího obrázku.*

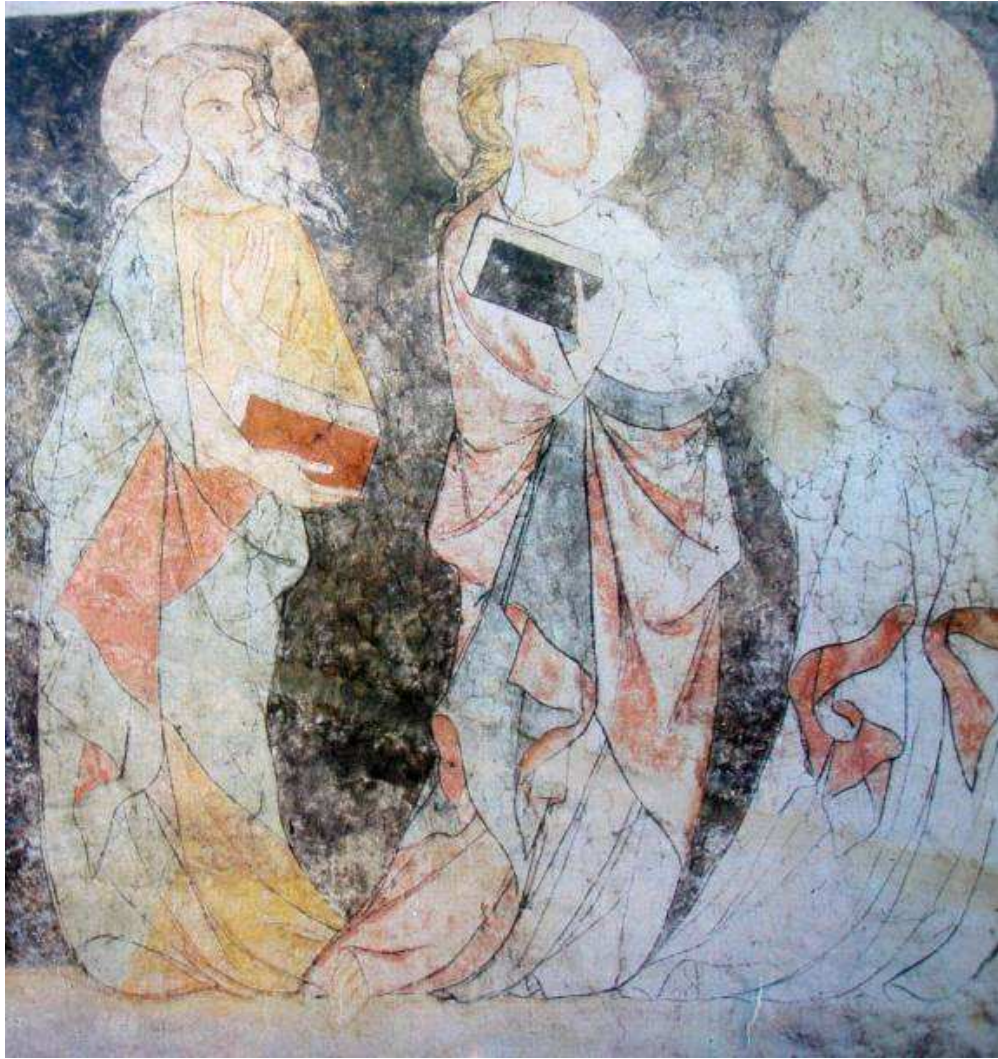
Obr. 41. *Postava biskupa v ostění jihozápadního okna na jižní vnitřní zdi ambitu (poslední čtvrt. 13. století).*

Obr. 42. *Postava pražského biskupa Tobiáše z Bechyně v kostele sv. Bartoloměje (90. léta 13. století).*

Obr. 43. *Postavy apoštolů na západní stěně kruchty kostela sv. Prokopa ve Strakonících (kolem roku 1340). Nalevo zlomek postavy sv. Jana Křtitele s medailónem.*

Obr. 44. Tři postavy apoštolů. Detail předchozího obrázku.

Obr. 45 - 46. Ukázky z rukopisu *Liber depictus* neboli Krumlovského kodexu (před rokem 1350). Nápadná podoba těchto mužských postav s apoštolem na levém kraji na obr. 44, taktéž s prorokem na obr. č. 30 a s apoštolem sv. Filipem na obr. 20.

Obr. 47. Malby proroků v medailónech a znak Bavorů ze Strakonice na triumfálním oblouku v kostele v Pičíně (kolem roku 1342).

Obr. 48. Výjev Pekla na jižní straně presbytáře kostela Panny Marie v Pičíně (před rokem 1342).

Obr. 49. Malby na jižní stěně presbytáře kostela sv. Máři Magdalény ve Čkyni
(po roce 1330).

IX. Seznam vyobrazení

1. Znak Bavorů ze Strakonice. [<http://www.strakonice.net/>]
2. Pečeť strakonických komturů a převorů. Reliéf hlavy sv. Jana Křtitele na míse. [NA Praha, fond Listiny zrušených klášterů, inv. č. 1180.]
3. Pečeť Bavora III. ze Strakonice (1308). [NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2411, sing. Jo XLIX.]
4. Pečeť Bavora z Bavorova (1315). [NA Praha, fond Listiny zrušených klášterů, sign. LIV – ŘC Zlatá Koruna – 7.]
5. Pečeť velkopřevora Jindřicha z Hradce (1405). [NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2295.]
6. Menší pečeť převora Jindřicha z Hradce (1408). [NA Praha, fond ŘM, inv. č. 2463.]
7. Strakonický hrad. [<http://www.strakonice.net/>]
8. Portál ve východní stěně kapitulní síně (kolem roku 1230). [Emanuel POCHE a spol., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1977 – 1982.]
9. Portál na tribunu kostela sv. Prokopa ve Strakonících (kolem roku 1240). [Emanuel POCHE a spol., *Umělecké památky Čech III*, Praha 1977 – 1982.]
10. Rozeta zdobená bobulemi nad vchodem do kapitulní síně (kolem 2. čtvrtina 13. století). [Foto: Hana Krajíková]
11. Pozdně gotický oltář sv. Anny Samotřetí z kostela sv. Prokopa ve Strakonících. [Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Strakonický hrad*, Strakonice 1947.]
12. Socha Madony Strakonické (přibližně z konce 13. století). [Vincenc KRAMÁŘ, *Strakonická gotická Madona*, Praha 1935.]
13. Gotická křtitelnice v kostele sv. Martina v Radomyšli (14. století). [NPÚ, České Budějovice.]
14. Znázornění všech znaků na štítkách křtitelnice v Radomyšli. [Ondřej FIFBICH, *Rytíři svatého Jana. Aneb duše jihočeské krajiny kolem Radomyšle*, Písek 2004.]
15. Gotická křtitelnice v Horažďovicích se dvanácti heraldickými znaky (14. století nebo 15. století). [František SKŘIVÁNEK, *Rytíři svatého Jana Jerusálémského u nás*, Praha 1998².]
16. Gotická křtitelnice v Blanici (konec 13. století nebo 14. století). [NPÚ, České Budějovice.]
17. Nákres křtitelnice v Blanici. [Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v okrese píseckém*, Praha 1910.]
18. Postava sv. Jakuba Menšího a sv. Filipa na východní stěně kapitulní síně (kolem roku 1320). [Foto: Hana Krajíková]

- 19 – 20. Sv. Jakub Menší a sv. Filip. Detaily předchozího obrázku.
- 21 – 24. Ornamentální výzdoba na klenebních pásech kapitulní síně. Ukázky rostlinných motivů (kolem roku 1320). [Foto: Hana Krajíková]
- 25 – 28. Ornamentální výzdoba na klenebních pásech kapitulní síně. Ukázky figurálních motivů (kolem roku 1320).
29. Fragment legendy o sv. Ismerii na východní zdi kapitulní síně (z roku 1330 až 1340). [Jaroslav PĚŠINA, *Gotická nástěnná malba v zemích českých I*, Praha 1958.]
30. Dvojice proroků na jižní vnitřní zdi ambitu (koncem 1. poloviny 14. století). [Foto: Hana Krajíková]
31. Kolo Štěstěny na severní zdi hradní kaple Bavorů ze Strakonice (kolem roku 1310/1320). [Jan ROYT, *Středověké malířství v Čechách*, Praha 2002.]
32. Christologický cyklus v 1. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340). [Foto: Hana Krajíková]
33. Kristus učí zástupy. Detail předchozího obrázku.
34. Monumentální obraz Panny Marie Ochránitelky ve 2. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1340). [Foto: Hana Krajíková]
35. Panna Marie Ochránitelka s Ježíškem. Detail předchozího obrázku.
36. Christologický cyklus ve 3. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340). [Foto: Hana Krajíková]
37. Christologický cyklus ve 4. poli jižního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340). [Foto: Hana Krajíková]
38. Christologický cyklus v 2. poli západního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340). [Foto: Hana Krajíková]
39. Christologický cyklus ve 3. poli severního křídla ambitu (kolem roku 1330 až 1340). [Foto: Hana Krajíková]
40. Obraz Oplakávání Krista. Detail předchozího obrázku.
41. Postava biskupa v ostění jihozápadního okna na jižních vnitřní zdi ambitu ve Strakoncích (poslední čtvrtina 13. století). [Foto: Hana Krajíková]
42. Postava pražského biskupa Tobiáše z Bechyně v kostele sv. Bartoloměje v Kyjích (90. léta 13. století). [Dalibor PRIX – Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověký kostel sv. Bartoloměje v Praze 9-Kyjích do počátku husitských válek*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 231-261.]
43. Postavy apoštolů na západní stěně kruchty kostela sv. Prokopa ve Strakoncích (kolem roku 1340). [Jaroslav PĚŠINA, *Gotická nástěnná malba v zemích českých I*, Praha 1958.]

44. Tři postavy apoštolů. Detail předchozího obrázku.
45. – 46. Ukázky z rukopisu Liber depictus neboli Krumlovského kodexu (před rokem 1350). [Gerhard SCHMIDT, *Die Fresken von Strakonice und der Krumauer Bildercodex*, Umění XLI, 1993, č. 3-4, s. 145-152.]
47. Malby proroků v medailónech a znak Bavorů ze Strakonic na triumfálním oblouku v kostele v Pičíně (kolem roku 1342). [Miroslav KORECKÝ, *Nově objevené nástěnné malby v Pičíně*, ZPP 1941, s. 86-89.]
48. Výjev Pekla na jižní straně presbytáře kostela Panny Marie v Pičíně (před rokem 1342). [Miroslav KORECKÝ, *Nově objevené nástěnné malby v Pičíně*, ZPP 1941, s. 86-89.]
49. Malby na jižní stěně presbytáře kostela sv. Máří Magdalény ve Čkyni (po roce 1330). [NPÚ, České Budějovice.]